

Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta

Zuzana Veselá

Hmotné zabezpečení rodin s dětmi

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: prof. JUDr. Věra Štangová, CSc.

Katedra pracovního práva a práva sociálního zabezpečení

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 31. 3. 2019

Prohlašuji, že předloženou diplomovou práci jsem vypracovala samostatně a že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 149 584 znaků včetně mezer.

Zuzana Veselá

V Praze dne 31. 3. 2018

Poděkování

Děkuji paní prof. JUDr. Věře Štangové, CSc., vedoucí mé diplomové práce, za ochotu vést mou diplomovou práci, trpělivý přístup a za cenné rady při vedení této práce.

Ráda bych také poděkovala svým blízkým, díky jejichž podpoře a pomoci jsem mohla studovat.

Obsah

Úvod.....	1
1. Úvod do problematiky hmotného zabezpečení rodin s dětmi.....	3
1.1 Vývoj pojmu sociální zabezpečení.....	4
1.2 Kořeny nemocenského pojištění a státní sociální podpory.....	5
1.3 Vývoj nemocenského pojištění.....	6
1.3.1 Nemocenské pojištění do roku 1918.....	6
1.3.2 Nemocenské pojištění v letech 1918-1938.....	7
1.3.3 Nemocenské pojištění v letech 1939-1945.....	9
1.3.4 Nemocenské pojištění v letech 1946-1948.....	9
1.3.5 Nemocenské pojištění v letech 1949-1989.....	10
1.3.6 Demokratizační reformy v oblasti nemocenského pojištění.....	11
1.4 Vývoj systému státní sociální podpory.....	12
1.4.1 Vývoj chudinské péče do roku 1918.....	12
1.4.2 Vývoj chudinské péče v letech 1918-1938.....	13
1.4.3 Vývoj sociální péče v letech 1938-1948.....	13
1.4.4 Vývoj sociální péče v letech 1949-1989.....	14
1.4.5 Demokratizační reformy a vznik systému státní sociální podpory.....	15
2. Právní úprava hmotného zabezpečení rodin s dětmi v mezinárodním a evropském právu.....	17
2.1 Právní úprava hmotného zabezpečení rodin s dětmi v mezinárodním právu.....	17
2.1.1 Mezinárodní organizace práce (ILO).....	17
2.1.2 Organizace spojených národů (OSN).....	18
2.1.3 Rada Evropy.....	20
2.2 Právní úprava hmotného zabezpečení rodin s dětmi v evropském právu.....	21
3. Právní úprava hmotného zabezpečení rodin s dětmi v českém právu.....	24
4. Nemocenské pojištění.....	26
4.1 Nemocenské.....	29
4.2 Ošetřovné.....	31
4.3 Peněžitá pomoc v mateřství.....	34
4.4 Vyrovnávací příspěvek v těhotenství a mateřství.....	38
4.5 Otcovská poporodní péče (otcovská).....	40
4.6 Dlouhodobé ošetřovné.....	43
5. Státní sociální podpora.....	47

5.1 Dávky na příjmu nezávislé	49
5.1.1 Rodičovský příspěvek	49
5.1.2 Pohřebné	55
5.2 Dávky na příjmu závislé	56
5.2.1 Přídavek na dítě	56
5.2.2 Příspěvek na bydlení	58
5.2.3 Porodné	59
Závěr	62
Seznam zkratek	64
Seznam zdrojů	66
Název diplomové práce, abstrakt a klíčová slova v českém jazyce	74
Název diplomové práce, abstrakt a klíčová slova v anglickém jazyce	75

Úvod

Téma hmotného zabezpečení rodin s dětmi jsem si vybrala, protože je mi blízké v životě profesním i osobním. Toto téma je dle mého názoru vysoce aktuální, protože většina populace se dříve nebo později ocitne v situaci, kdy bude hmotné zabezpečení své (budoucí) rodiny řešit.

Diplomová práce je členěna do úvodu, pěti kapitol a závěru, v části první je pozornost věnována uvedení do zkoumané problematiky a systémovému zařazení hmotného zabezpečení rodin s dětmi, dále je naznačen vývoj pojmu sociálního zabezpečení, v neposlední řadě se kapitola také věnuje historii vzniku pilířů nemocenského pojištění a státní sociální podpory. V mé práci jsou krátce představeny kořeny nemocenského pojištění a státní sociální podpory od nejstarší historie. Zbytek kapitoly popisuje vývoj systémů nemocenského pojištění a státní sociální podpory odděleně až do podoby, jak je známe dnes. V historii se však mnohokrát stalo, že se systémy různě prolínaly a dávky přeskupovaly (např. dávka nazvaná „přídavky na děti“ byla v minulosti součástí nemocenského pojištění), samotný systém nazvaný „státní sociální podpora“ byl však zaveden až v roce 1995, v diplomové práci se snažím toto zohlednit.

Druhá kapitola pojednává o sociálním zabezpečení ve světovém a evropském kontextu. V textu jsou zmíněny nejdůležitější organizace jako je Organizace spojených národů, Mezinárodní organizace práce, Rada Evropy. V souvislosti s těmito organizacemi zmiňuji nejdůležitější dokumenty vztahující se k dávkám v nemoci, mateřství a k rodinným dávkám v oblasti mezinárodního práva. Dále v diplomové práci uvádím ustanovení primárního unijního práva týkající se sociálních práv. Taktéž se věnuji právu sekundárnímu, kde je ve vztahu k právu sociálního zabezpečení využita metoda koordinace, nikoliv harmonizace. Zmiňuji zde koordinační nařízení EU.

V třetí kapitole se věnuji výkladu legislativy českého práva sociálního zabezpečení, se zaměřením na systém nemocenského pojištění a systém státní sociální podpory. Diplomová práce popisuje ústavní zakotvení sociálních práv v Listině základních práv a svobod (dále jen „LZPS“) a v Ústavě České republiky, které provádí oba dva výše zmíněné systémy. Poté je rozebrána právní úprava jednotlivých systémů.

Čtvrtá kapitola je věnována dávkám plynoucím z nemocenského pojištění, podrobně se věnuji nemocenskému, vyrovnávacímu příspěvku v těhotenství a mateřství, peněžité

pomoci v mateřství v souvislosti s čerpáním mateřské dovolené a ošetřovnému. Věnuji se také dvěma novým dávkám, které jsou ze systému nemocenského pojištění poskytovány od roku 2018- tj. dlouhodobému ošetřovnému a otcovské poporodní péči.

V páté kapitole jsou analyzovány podrobně dávky z pilíře státní sociální podpory. Tyto dávky lze dělit na testované neboli závislé a netestované, tedy nezávislé na výši rodinného příjmu. Mezi dávky testované patří přídavek na dítě, příspěvek na bydlení a porodné. Mezi netestované dávky patří rodičovský příspěvek, kterému je z dávek na příjmu nezávislých věnováno nejvíce prostoru, a pohřebné.

V závěru je shrnuta a zhodnocena problematika hmotného zabezpečení rodin s dětmi.

Cílem mé diplomové práce je podat komplexní náhled na vývoj právní úpravy hmotného zabezpečení rodin s dětmi od počátku svého vývoje až do současnosti. V rámci aktuálně platné právní úpravy má práce podrobněji rozebírá jednotlivé dávky plynoucí jak z nemocenského pojištění, tak ze systému státní sociální podpory ve svých širších souvislostech, v rámci vývoje legislativy je zohledněno zrušení karenční doby u nemocenského, jsou rozebrány nové dávky jako je nedávno zavedená dávka otcovské poporodní péče, dlouhodobé ošetřovné, nebo aktuálně diskutovaná možnost zvýšení rodičovského příspěvku. Cílem diplomové práce je také upozornit na některé praktické problémy týkající se platné právní úpravy, vložit svou úvahu nad tím, zda je současný stav adekvátní a dostačující, případně přidat dílčí náměty de lege ferenda, které by mohly přispět ke zlepšení situace v budoucnu.

1. Úvod do problematiky hmotného zabezpečení rodin s dětmi

Hmotné zabezpečení rodin, byť principiálně patří do odvětví práva sociálního zabezpečení, tedy práva veřejného, je hraniční obor s přesahy do jiných oborů veřejného práva, ale i do práva soukromého. Právo veřejné a právo soukromé jsou dva systémy sice teoreticky oddělené, prakticky ale úzce propojené, a nelze je od sebe striktně oddělit. Sociální zabezpečení osob je živý systém, který se stále vyvíjí a s tím souvisí i časté změny platné legislativy ve snaze tento vývoj kopírovat. Soustava sociálního zabezpečení v České republice (dále jen „ČR“) je rozdělena do tří pilířů, kterými jsou sociální pojištění, státní sociální podpora a sociální pomoc. Sociální pojištění se dále dělí na nemocenské pojištění, důchodové pojištění a zdravotní pojištění.¹

Rodina je považována za jeden z pilířů státu a rodina s dětmi má společensky stále nezastupitelnou funkci. V ČR porodnost klesá a zakládání rodiny je odsouváno do vyššího věku. Vzhledem k těmto faktům jsou hojně diskutována opatření, jakým způsobem demografickou křivku opět pozvednout. Prorodinná politika si klade za cíl ochraňovat a podporovat fungující rodiny, případné nefunkční sanovat. Stát se prostřednictvím rodinné politiky snaží motivovat mladé lidi k zakládání rodin. Hmotnou motivaci pro rodiny s dětmi lze v zásadě rozdělit na dávkovou a daňovou², přičemž diplomová práce rozebírá v oblasti platné legislativy motivaci dávkovou.

Sociální události byly v minulosti chápány dle různých koncepcí. V soudobé sociální politice je sociální událost chápána jako životní situace osoby (rodiny), která může ohrozit stabilitu ve společnosti.³ Mezi základní sociální události v právu sociálního zabezpečení patří nemoc (porucha zdraví), pracovní neschopnost, dlouhodobě nepříznivý zdravotní stav, invalidita, těhotenství a mateřství, nezaopatřenost dítěte, smrt, nezaměstnanost a nedostatečný příjem.⁴

Zřejmě v životě každého jedince v průběhu života nastala nebo nastane situace, kdy z důvodu určité sociální události nebude práce schopný, případně tato sociální událost bude

¹ KOLDINSKÁ, K., TRÖSTER, P. *Právo sociálního zabezpečení*. 7., podstatně přepracované vydání. V Praze: C.H. Beck, 2018. Academia iuris (C.H. Beck), s. 137, s. 202. ISBN 978-80-7400-692-0.

² Obdobně MITCHELL, E. *Finanční podpora rodin s dětmi v České republice v evropském kontextu*. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2010. Studie (Národohospodářský ústav Josefa Hlávky). ISBN 978-80-86729-54-1.

³ KOLDINSKÁ, K. *Sociální právo*. 2. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 65. ISBN 978-80-7400-474-2.

⁴ K těmto otázkám blíže KOLDINSKÁ, K., TRÖSTER, P. (2018), op. cit., s. 64-70.

mít jiné tíživé dopady. Z důvodu této sociální události mohou hrozit negativní ekonomické dopady, které jedinec buď jen s obtížemi nebo vůbec nebude schopen vyřešit vlastními silami a bude potřebovat pomoc od státu.

1.1 Vývoj pojmu sociální zabezpečení

Pojem sociální zabezpečení je pojmem novodobým, vytvořeným až ve 20. století. Historicky se tento pojem vyvíjel přes pojmy chudinská péče, sociální správa (social administration), sociální péče (social welfare) až k použití pojmu sociální zabezpečení.

Svobodná města pečovala o chudé a regulovala žebrání, v pozdější době již tuto starost přebírají obce se státem. Právě tato pomoc, kterou organizovaly obce a stát, se nazývá chudinská péče. Obce a stát tím přebraly jakousi štafetu po církevních organizacích, které pomáhaly na bázi dobrovolné.

Pod pojmem chudinská správa lze rozumět administrativní organizaci veřejnoprávní podpory.

Koncem 19. a na začátku 20. století se začíná objevovat pojem sociální péče, která vyjadřovala péči státu a obcí o „*sociálně slabší*“ občany.⁵ Sociální péče je pojem, kterému se nevyhnuly zmatky. Pojem sociální péče byl původně vymezen širěji než sociální zabezpečení, dříve také obsahoval služby osobní asistence a nenárokové dávky. V roce 1964 zákonem č. 101/1964 Sb. byl tento pojem zúžen do pojmu obsahujícího vybrané sociální služby a sociální pomoc pro určité skupiny osob se speciálními potřebami.

Na počátku 20. století se začíná objevovat pojem sociální zabezpečení, někdy také sociální bezpečnost. Význam tohoto pojmu však nebyl jednotný, v průběhu století se dále vyvíjel. Sociální zabezpečení je pojem, který dosud není uspokojivě definován, byť o jeho obsahu nepanují pochybnosti. V Československu tento pojem zdomácněl s první reformou sociálního zabezpečení mezi lety 1954–1964, v roce 1964 byl vydán zákon č. 101/1964 Sb., o sociálním zabezpečení. Tento zákon obsahoval ustanovení týkající se důchodového pojištění a sociální péče, čímž došlo k jeho podstatnému zúžení oproti mezinárodnímu významu.

⁵ Tamtéž, s. 3.

Ve stejném významu je tento pojem často užíván i v současnosti.⁶ V dnešní době je sociální zabezpečení důležitým nástrojem při realizaci sociální politiky.

1.2 Kořeny nemocenského pojištění a státní sociální podpory

Zabezpečení občanů se týká obecně všech společností, byť jednotné či konstantní řešení neexistuje a faktorů, které tuto oblast ovlivňují, je mnoho. Kořeny společenské solidarity však můžeme hledat již po poslední době ledové v mezolitu a v době neolitu, kdy se lovec s tlupou nejprve usadil a poté začal obhospodařovat půdu. Později jím byla zakládána primitivní obydlí do uskupení podobným vesnicím. Ve městech pak vznikaly první formy primární solidarity.⁷

V prvobytně pospolném zřízení bylo o osoby potřebné postaráno tak, že si je společenství ponechalo ve svém středu, čímž byly tyto osoby zabezpečeny.

V otrokářské společnosti, kde vládla stále totalita ve společenském uspořádání, pokud pán vykonal nějaké dobrodíní pro svého otroka, nejednalo se vzhledem k bezprávnosti otroka o nic jiného než o ochranu pánova majetku. Na konci tohoto období již svobodní obyvatelé tvořili spolky, čímž se vzájemně podporovali v případě nemoci či smrti.⁸

V Řecku patří mezi nejznámější Solónovy reformy, kterými bylo zrušeno dlužní otroctví. „*V jejich rámci došlo k historicky prvnímu systémovému přerozdělování, tedy nařízené solidaritě mezi nejbohatší a nejchudší třídou společnosti.*“⁹ Mezi velmi známá patří také Periklova opatření v Athénách, jimiž byl např. formou veřejných prací chudým poskytován přivýdělek. Perikles taktéž stál za opatřením, dle kterého bylo státem postaráno o osiřelé mužské potomky padlých vojáků.¹⁰

„*Římané ovládli Řeky a převzali jejich vzdělanost.*“¹¹ Platilo to však i naopak, Římané byli ovlivňováni řeckou sociální politikou.¹² S expandováním Říma však rostl počet chudých, zejména mezi porobenými národy, a jejich soustředování ohrožovalo stát. Za vlády Tiberia Gracchuse byla provedena zemědělská reforma ve prospěch přerozdělování malých pozemků

⁶ K těmto otázkám blíže tamtéž, s. 3-5.

⁷ K těmto otázkám blíže TOMEŠ, I. *Úvod do teorie a metodologie sociální politiky*. Praha: Portál, 2010, s. 41-42. ISBN 978-80-7367-680-3.

⁸ KOLDINSKÁ, K., TRÖSTER P. (2018), op. cit., s. 19.

⁹ Viz KOLDINSKÁ, K. (2013), op. cit., s. 5.

¹⁰ K těmto otázkám blíže TOMEŠ, I. (2010), op.cit., s. 50.

¹¹ Viz tamtéž, s. 52.

¹² Bylo zrušeno dlužní otroctví, významná byla podpora zchudlých svobodných občanů.

chudým. V době císařství vznikala další opatření, např. rozdávání obilí a vstupenek známé jako chléb a hry či opatření císaře Trajana, který se podílel na výživě dětí zchudlých svobodných občanů. Římští řemeslníci zakládali *collegia*¹³ ve snaze zajistit se pro případ nemoci a smrti.¹⁴ I. Tomeš v Úvodu do teorie a metodologie sociální politiky shrnuje: „*Maloasijské despocie jsou kolébkou evropské civilizace; vytvořily první formy péče o zasloužilé.*“¹⁵

„*Slované neměli žádné sociální ohledy do doby, než přijali křesťanství.*“¹⁶ Ve Velkomoravské říši kázali křesťanství věrozvěstové Cyril a Metoděj na pozvání Rostislava I. roku 863, nicméně v té době se křesťanství na Moravě již vyskytovalo. Existuje záznam o křestu českých knížat v Regensburgu v roce 845.¹⁷ „*Po zániku velkomoravského knížectví zaniklo i východní křesťanství v Čechách a na Moravě.*“¹⁸

1.3 Vývoj nemocenského pojištění

1.3.1 Nemocenské pojištění do roku 1918

V Řecku a Římě nalézáme kořeny solidarity. V období středověku vznikají cechy, gildy¹⁹ a podobné spolky a hovoříme již o vzájemnosti. „*Vznikala bratrstva horníků, cechy mistrů i cechy učňů a tovaryšů.*“²⁰ „*Mezi povinnosti cechů náležela kromě obrany společných politických a hospodářských zájmů i péče o sirotky a vdovy po zemřelých členech cechu.*“²¹ V pozdním středověku se poté hovoří o svépomocných podpůrných spolcích vznikajících mezi horníky, v principu se jednalo se o pomoc práce neschopným a starým členům. Později již hovoříme o tzv. hornických bratrstvech (za účelem podpory při pracovní neschopnosti), jejichž existenci lze dohledat již v 15. století a horníci patřili mezi první, kteří zakládali profesní organizace. Později se spolky rozšiřovaly mezi další cechy a tovaryšská bratrstva. Hornická bratrstva se postupně přeměňovala v zájmovou a sociální instituci horníků a byla

¹³ Collegia neboli spolky.

¹⁴ K těmto otázkám blíže TOMEŠ, I. (2010), op.cit., s. 50-55.

¹⁵ Viz tamtéž., s. 53.

¹⁶ Viz tamtéž, s. 67.

¹⁷ Tamtéž, s. 64.

¹⁸ Tamtéž, s. 67.

¹⁹ Pojem gilda označuje sdružení založené pro zajištění vzájemné výpomoci v případě nouze.

²⁰ Viz TOMEŠ, I. (2010), op.cit, s. 78.

²¹ Tamtéž, s. 78.

vlastně jakýmsi předchůdcem odborových organizací.²² „První záznam o hornické podpůrné pokladně pochází z roku 1527, kdy císař Ferdinand I. Potvrdil statut pokladny.“²³ „Do těchto pokladen přispívali členové cechu či hornického bratrstva a později částečně rovněž např. vlastníci dolů (zaměstnavatelé).“²⁴ Za vlády Marie Terezie a Josefa II. byly vydány dva penzijní normály, které se snažily vyřešit problém, jak zajistit úředníky pro případ nemoci a ve stáří. Horním zákonem č. 146/1854 ř. z. byla uzákoněna ustanovení k ochraně zdraví pro dělníky a povinné zřizování bratrských pokladen²⁵ v dolech, které tímto získalo veřejnoprávní status, „čímž byl položen základ pro samostatné hornické pojištění, které existovalo v Československu až do roku 1948.“²⁶

Novela živnostenského řádu č. 39/1883 ř. z. obsahovala povinnost majitelů vlastních živnostenských podniků bez společenstva založit pokladnu, popřípadě své zaměstnance ke stávající pokladně přihlásit. Postupem času byly svépomocné pokladny naopak zestátněny, aby bylo zamezeno finančnímu krytí dělnických hnutí z jejich prostředků.

Po vzoru Bismarcka zavedl ministerský předseda Taaffe reformy nazvané Taafeho reformy. V roce 1888 bylo zavedeno úrazové pojištění zákonem o úrazovém pojištění horníků (č. 1/1888 ř. z.), nemocenské pojištění zavedl zákon o nemocenském pojištění horníků (č. 33/1888 ř. z.). Zákonem upravujícím nemocenské pojištění bylo uzákoněno povinné pojištění s nárokem na dávku omezeným pouze na osobu pojištěnce. Důležité je v tomto zákoně zajištění žen, které při porodu mohly bezplatně využít některých služeb s porodem spojených. Zároveň byly zajištěné peněžitou dávkou ve výši nemocenského, a to po dobu čtyř týdnů od narození dítěte.²⁷ Zákonem č. 127/1889 ř. z., o bratrských pokladnách, byl završen legislativní proces, kterým vzniklo povinné veřejnoprávní pojištění.²⁸

1.3.2 Nemocenské pojištění v letech 1918-1938

Sociální pojištění za první republiky nebylo jednotné, byly preferováni zaměstnanci ve službách státu. Otázky těhotenství a mateřství byly považovány za sociální událost

²² K těmto otázkám blíže KOLDINSKÁ, K., TRÖSTER P. (2018), op. cit., s. 19-20.

²³ Viz tamtéž, s. 20.

²⁴ Viz KOLDINSKÁ, K. (2013), op. cit., s. 6.

²⁵ Bratrské pokladny lze považovat za předchůdce/počátky dělnického nemocenského a důchodového pojištění.

²⁶ Viz KOLDINSKÁ, K., TRÖSTER, P. (2018), op. cit., s. 20.

²⁷ K těmto otázkám blíže tamtéž, s. 21- 22.

²⁸ KVOČÁKOVÁ, L. in *Konference k 90. výročí sociálního pojištění v ČR*. Ed VYSOKAJOVÁ, M. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2015, s. 9. ISBN 978-80-87975-34-3.

podobnou nemoci, teprve v prvorepublikovém období byly tyto sociální události výrazně odděleny. V roce 1920 byla novelou o nemocenském pojištění zavedena mateřská dovolená v délce 12 týdnů pro dělnice.

Velmi významným v oblasti nemocenského pojištění byl zákon č. 221/1924 Sb., o pojištění zaměstnanců pro případ nemoci, invalidity a stáří. Dle dikce tohoto zákona byli pojištěni všichni zaměstnanci, pokud jejich vyloučení tento zákon výslovně neuváděl, a dále jejich rodinní příslušníci. Z nemocenského pojištění plynuly dávky pomoci v nemoci, pomoci v mateřství, dále pak pohřebné. Pomoc v nemoci obsahovala nárok na léčiva, z dávek peněžitou dávku nemocenského, lékařskou pomoc a nemocenské ošetřování. Podpůrní doba nemocenského byla nejvýše jeden rok s absolutní dvoudenní karenční dobou, výše výplaty závisela na zařazení do mzdové třídy. Těhotenství, včetně porodu a šestinedělí v případě standardního průběhu již nebyly považovány za nemoc. Mateřské dávky byly vypláceny ve formě podpory ve stejné výši jako nemocenské v celkové délce 12 týdnů, která byla pomyslně rozdělena na čerpání tak, že polovina mohla být čerpána před porodem, a druhá polovina po porodu (tj. 6+6 týdnů). Pokud byla žena pojištěna nebo byla ženou pojištěnce, mohla využít naturální dávku- tzv. pomoc při porodu. Pomoc při porodu zahrnovala pomoc porodní asistentky, případně pomoc lékařskou a příspěvek na kojení. Poslední jmenovaná dávka byla poskytována pouze současně s nemocenským nebo s peněžitou mateřskou dávkou, a to ve výši poloviny nemocenského. Pohřebné bylo vypláceno osobě, která zařizovala pohřeb a rozlišovaly se dva druhy dávek. Jeden druh náležel za zemřelého pojištěnce a druhý za zemřelého příslušníka rodiny.²⁹

Pro veřejné zaměstnance byla vytvořena samostatná úprava, která byla obsažena v zákoně č. 221/1925 Sb., a v oblasti dávek a rodinných potřeb se velmi podobala výše citované úpravě. Horníci byli zabezpečeni úpravou č. 242/1922 Sb., zákon č. 221/1925 Sb. upravoval nemocenské pojištění veřejných zaměstnanců. Zákonem č. 103/1926 Sb. byly uzákoněny přídavky na děti pro nízkopříjmové veřejné zaměstnance a učitele, pro soukromé

²⁹ K těmto otázkám blíže URBÁNKOVÁ, S. in *Konference k 90. výročí sociálního pojištění v ČR*. Ed VYSOKAJOVÁ, M. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2015, s. 41-52. ISBN 978-80-87975-34-3.

zaměstnance nikoliv, ti mohli využívat daňových úlev.³⁰ Dále byla zákonem upravena mateřská dovolená pro úřednice v délce 3 měsíců.³¹

1.3.3 Nemocenské pojištění v letech 1939-1945

V tomto období bylo sociální pojištění osob pouze přizpůsobováno tehdejší složitým podmínkám. Některé změny v nemocenském pojištění proběhly, ale žádná z nich nepředstavovala výrazné zlepšení podmínek.³² Za zmínku stojí protektorátní nařízení č. 441/1941 Sb., kterým byly zavedeny přídavky pro mnohočetné rodiny (představovaly zvláštní chudinskou dávku). Po skončení války pak byly přídavky na děti upraveny v zákoně č. 154/1945 Sb., smyslem bylo taktéž pomoci rodinám s dětmi, ale jednalo se již o pojištění zaměstnanců, nikoliv o chudinskou dávku. Dávky byly poskytovány pouze osobám výdělečně činným a nárok na dávku mohl být uplatněn již při prvním dítěti. Současně zůstávalo v platnosti protektorátní nařízení.³³

1.3.4 Nemocenské pojištění v letech 1946-1948

V poválečné době nebyla uznána kontinuita zákonodárství z dob okupace s československým právním řádem a sociální zákonodárství v podstatě kopírovalo zákony z první republiky. „*Základní zásady poválečného sociálního zákonodárství byly obsaženy v Košickém vládním programu.*“³⁴

Rodinná politika kladla důraz na zvýšení růstu zaměstnanosti žen, zároveň ale bylo třeba zvýšit porodnost. Po nastolení komunistické nadvlády zůstal trend stejný. Významným byl zákon č. 99/1948 Sb., o národním pojištění, který sjednotil sociální pojištění a byly jím upraveny mimo jiné dávky z nemocenského pojištění, s rozdělením na peněžité a věcné. Zákon o národním pojištění obsahoval úpravu nemocenského, nebyla jím stanovena karenční doba. Významnou dávkou byla peněžité pomoc v mateřství, zaměstnankyně (vyjma státních úřednic) měla nárok na volno v délce 18 týdnů v souvislosti s těhotenstvím a porodem a náležela jí dávka, která odpovídala svou výší dávkou nemocenského s podpůrnou dobou

³⁰ K těmto otázkám blíže RÁKOSNÍK, J., TOMEŠ I. *Sociální stát v Československu: právně-institucionální vývoj v letech 1918-1992*. Praha: Auditorium, 2012, s. 355-356. ISBN 978-80-87284-30-8.

³¹ Ust. § 145 zákona č. 103/1926 Sb.

³² KOLDINSKÁ, K., TRÖSTER, P. (2018), op. cit., s. 24.

³³ K těmto otázkám blíže RÁKOSNÍK, J., TOMEŠ, I. (2012), op. cit., s. 361.

³⁴ Viz KOLDINSKÁ, K., TRÖSTER, P. (2018), op. cit., s. 24.

18 týdnů. Právní úprava taktéž obsahovala úpravu porodného. Tato dávka měla podobu plošné výplaty všem rodinám ve výši 2 500 Kč, finanční situace rodiny nebyla reflektována. Dále v tomto zákoně byly upraveny věcné³⁵ dávky ošetřování v nemoci a zvláštní léčebná péče a věcné dávky pomoci v mateřství.³⁶

V zákoně č. 56/1948 Sb. byla upravena novomanželská půjčka, přičemž jednou z forem podpory byl příspěvek od státu při narození dítěte.³⁷ Tento zákon byl nahrazen zákonem č. 14/1973 Sb., dle jehož ustanovení § 1 si při splnění určitých podmínek mohli manželé půjčit na řešení svého bydlení. Při narození dítěte měli manželé nárok na státní příspěvek³⁸ o určité výši, který fungoval jako mimořádná splátka.³⁹

1.3.5 Nemocenské pojištění v letech 1949-1989

Jednou z kategorií dávek v rámci nemocenského pojištění byly podpora při narození dítěte a přídavky na děti. Podpora při narození dítěte by mohla teoreticky suplovat dnešní porodné, ale v době socialismu byla obligatorní a byla vyplácena ze systému nemocenského pojištění. Úprava přídavek na děti prošla mnoha novelizacemi, reformním zákonem č. 54/1956 Sb. byly přídavky na děti zařazeny do nemocenského pojištění. Přídavky na děti byly obligatorní dávkou a byly vypláceny rodině, aniž by byla brána v potaz finanční situace rodiny. Kritérii její výše byl pouze počet dětí.⁴⁰ Komunistická strana Československa (dále jen „KSČ“) deklarovala podporu zvýšení porodnosti obyvatelstva, fakticky ale touto úpravou začala cílit na opravdu mnohočetné rodiny, protože dávka začala strmě růst právě až při narození čtvrtého dítěte. Teprve v 60. letech úprava zacílila na rodiny s nižším počtem dětí (2-4). V roce 1968 byly přídavky na děti navýšeny zákonem č. 88/1968 Sb.⁴¹

Zatímco již zákonem o národním pojištění z roku 1948 byla zavedeno volno pro zaměstnankyně v souvislosti s těhotenstvím a porodem trvajícím 18 týdnů, státní úřednice měly stále úpravu zakotvenou v zákoně č. 103/1926 Sb., jímž bylo stanoveno volno ve službě pro těhotenství nebo mateřství (resp. odůvodněná nepřítomnost) v délce tří měsíců „obmykajících“ den porodu. Zákonem č. 66/1950 Sb. byla tato úprava sjednocena na 18 týdnů

³⁵ Pro dávky peněžité a nepeněžité srov. ust. § 26 odst. 2 a 3 zákona č. 99/1948 Sb., o národním pojištění.

³⁶ K těmto otázkám blíže RÁKOSNÍK, J., TOMESŠ, I. (2012), op. cit., s. 347-366.

³⁷ Ust. § 3 zákona č. 56/1948 Sb.

³⁸ Ust. § 4 a § 5 zákona č. 14/1973 Sb.

³⁹ Obdobně RÁKOSNÍK, J., TOMESŠ, I. (2012), op. cit. s. 363.

⁴⁰ S počtem dětí v rodině tato dávka výrazně stoupala.

⁴¹ RÁKOSNÍK, J., TOMESŠ, I. (2012), op. cit., s. 362, s. 365.

i pro státní úřednice a tato délka mateřské dovolené zůstala zachována po celou dobu padesátých let.⁴² Prodloužení doby mateřské dovolené na 22 týdnů proběhlo zákonem č. 58/1964. V období normalizace zákonodárce sledoval zvýšení porodnosti pomocí „tzv. *propopulačních opatření*“⁴³. Za doby normalizace byla délka mateřské dovolené znovu prodloužena, a to na 26 týdnů.⁴⁴

Výše peněžité pomoci v mateřství byla navýšena zákonem č. 54/1956 Sb. Nově tato dávka představovala cca 75-90 % výdělku. Mateřskými dávkami v rámci nemocenského pojištění byly vyrovnávací příspěvek v těhotenství a mateřství a peněžitá pomoc v mateřství. Dále byl poskytován mateřský příspěvek. Tento příspěvek byl vyplácen z veřejných rozpočtů a byl s nemocenským pojištěním spojen pouze tak, že aby na tento příspěvek vznikl nárok, bylo potřeba předchozí účasti pojištěnky na nemocenském pojištění. Zákonem č. 107/1971 Sb. byla rozšířena platnost na další skupiny žen a podpůrná doba mateřského příspěvku byla prodloužena na dva roky. Tento příspěvek měl nahrazovat plat či mzdu a nárok na něj připadal v úvahu pouze v případě, že mzda nebo jiný výdělek z výdělečné činnosti ženě nenáležel, ani nenáležela jiná dávka plynoucí z nemocenského pojištění, která by byla náhradou příjmu.⁴⁵ Další právní úpravy již prováděly pouze „kosmetické“ změny. Z mateřského příspěvku se po roce 1989 vyvinul rodičovský příspěvek, který v současné době patří do systému státní sociální podpory.

Nemocenské pojištění bylo dále upraveno zejména předpisy „č. 88/1968 Sb., *o prodloužení mateřské dovolené, o dávkách v mateřství a o přídavicích na děti z nemocenského pojištění a vyhláškou Ústřední rady odborů č. 165/1979 Sb., o nemocenském pojištění některých pracovníků a o poskytování dávek nemocenského pojištění ve zvláštních případech*.“⁴⁶

1.3.6 Demokratizační reformy v oblasti nemocenského pojištění

V sociálním zabezpečení po roce 1989 proběhla výrazná reforma, byť oblast týkající se zabezpečení rodin s dětmi byla považována za dobře zpracovanou. Prvním opatřením bylo

⁴² Tamtéž, s. 364.

⁴³ Viz KOLDINSKÁ, K., TRÖSTER, P. (2018), op. cit., s. 25.

⁴⁴ Pro tuto vytvořenou populační vlnu související s propopulačními opatřeními se vžil název „Husákovy děti“.

⁴⁵ RÁKOSNÍK, J., TOMEŠ, I. (2012), op. cit., s. 364-365.

⁴⁶ Viz tamtéž, s. 315.

(mimo jiné) nemocenské pojištění převedeno a organizačně sjednoceno pod správou České správy sociálního zabezpečení (dále jen „ČSSZ“) s důchodovým pojištěním.

Nejvýznamnější změnou v nemocenském pojištění bylo nahrazení zákona č. 54/1956 Sb. zákonem č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, s účinností od 1. 1. 2009.

V roce 2018 pak vešly v účinnost dvě významné novely v oblasti nemocenského pojištění a zároveň přibyly dvě nové dávky z tohoto pojištění plynoucí. Od 1. 2. 2018 je účinná novela zákona o nemocenském pojištění č. 148/2017 Sb., která zavádí dávku nazvanou otcovská poporodní péče (tzv. otcovská). Od 1. 6. 2018 vešla v účinnost další novela o nemocenském pojištění č. 310/2017 Sb., kterou je nově zavedena dávka nazvaná dlouhodobé ošetřovné.⁴⁷

1.4 Vývoj systému státní sociální podpory

1.4.1 Vývoj chudinské péče do roku 1918

Do péče o chudé a potřebné se zapojila církev⁴⁸ (zřizováním špitálů), šlechta a později i města.⁴⁹ Rodící se industrializace s sebou přinesla negativní záležitosti v podobě pauperizace⁵⁰ a tím i nutnost intervence veřejné moci.

V roce 1661 byl uzákoněn represivní patent o tulácích a žebrácích, kterým byly městům uloženy nové povinnosti, žebráci se tímto předpisem dělili na práce schopné a neschopné. Práce neschopní⁵¹ mohli žebrat, ostatní museli pracovat, nebo byli uvězněni. Tuláci byli perzekuováni ještě v době panování Marie Terezie. Dvorským dekretem z roku 1784 a nařízením pro Království české z následujícího roku byly nuceny péči o chudé vykonávat obce, atributem domovského práva⁵² se stalo povolení žebrat, které se postupně vyvinulo v chudinské zákony, vznikly tzv. ratejny⁵³. Chudinskou péčí lze rozumět soubor obecních a státních opatření, kterými obec a později i stát pokračuje v péči o chudé, se kterým začala církev. Za Josefa II. byla zestátněna chudinská péče, zrušeny kláštery, veřejné represe

⁴⁷ K těmto otázkám blíže KOLDINSKÁ, K., TRÖSTER, P. (2018), op. cit., s. 25-27.

⁴⁸ Díky judaismu a křesťanství se v Evropě velmi intenzivně ujala myšlenka solidarity.

⁴⁹ Ve středověku byla chudinská péče poskytována formou tzv. almužny- tj. bez právního nároku ve formě věcných dávek a služeb (jídlo, nocleh, oblečení).

⁵⁰ Pauperizací rozumíme masové chudnutí společnosti.

⁵¹ Jednalo se o osoby staré, nemocné atd.

⁵² Domovské právo obsahovalo povinnost obce postarat se pouze o své potřebné, nikoliv o přespolní.

⁵³ Pojem ratejna znamenal skromné stísněné ubytování pro chudou rodinu.

proti tulákům byly zmírněny. Zákonem č. 170/1849 ř. z. byl zaveden institut tzv. domovské příslušnosti, což byla podmínka k poskytnutí chudinské péče až do zrušení tohoto zákona v roce 1948. Říšským zákonem č.18/1862 ř. z. (tzv. chudinský zákon) se péče o chudé stala veřejnou chudinskou péčí v samostatné působnosti obce. „*Majetek farních chudinských ústavů byl převeden na obecní chudinské pokladny.*“⁵⁴ Zákonem č. 59/1868 ř. z. byl chudinský zákon proveden a zákonem č. 105/1883 ř. z. bylo uzákoněno domovské právo.⁵⁵

1.4.2 Vývoj chudinské péče v letech 1918-1938

Ve veřejné chudinské péči se stále angažovaly domovské obce budováním nejrůznějších zařízení pro chudé. Zároveň se však zde angažoval i stát, a to výrazněji, než tomu bylo do vzniku Československa. Česká chudinská péče v podstatě přejala úpravu z Rakousko-Uherska ještě z 19. století. „*Podmínkami vzniku nároku na chudinskou péči pro příslušníka obce bylo domovské právo, chudoba, neschopnost výdělků a nedostatek osob povinných k jeho zaopatření.*“⁵⁶ Chudinská péče měla podobu obecní samosprávy a obec nesměla odepřít pomoc osobě, která v obci bydlela, ale neměla domovské právo, zároveň však měla nárok na regres od obce, kde dotyčná osoba měla domovské právo.

Chudinskou péči lze dělit na soukromou, tedy poskytování almužen a vznik různých dobročinných organizací, a veřejnou, institucionálně zabezpečenou. Postupně převážila veřejná chudinská péče.⁵⁷ „*Chudinská péče první republiky byla jednou z klasických forem veřejné správy a její právní úpravu bylo možné bez rozpaků zařadit do správního práva.*“⁵⁸

1.4.3 Vývoj sociální péče v letech 1938-1948

Péče o chudé, byť za války v omezeném rozsahu, byla považována jak rozsahem služeb a jejich kvalitou mezi jeden z nejlépe vyvinutých systémů tehdejší Evropy. V oblasti dávek tomu tak nebylo, neboť dávky byly považovány v této oblasti za zcela okrajové, a tudíž jejich výše velmi nízká. Sociální péče byla vhodně doplňována systémy sociálního pojištění, které byly taktéž považovány v první polovině 20. století se svou koncepcí za nejlépe vyvinuté evropské systémy. Právní úprava v tomto období nedoznala výrazných změn, stále

⁵⁴ Viz TOMEŠ, I. (2010), op. cit., s. 73.

⁵⁵ K těmto otázkám tamtéž, s. 71-73.

⁵⁶ Viz RÁKOSNÍK, J., TOMEŠ, I. (2012), op. cit. s. 368.

⁵⁷ K těmto otázkám blíže tamtéž, s. 366-373.

⁵⁸ Viz tamtéž s. 372.

byla používána recipovaná úprava z dob Rakousko-Uherska. Tuto úpravu převzala v roce 1948 i KSČ. Zásadnějšími změnami byly snad jen zrušení domovského práva zákonem č. 174/1948 Sb., a za války vzniklá Česká sociální pomoc (resp. Národní pomoc z roku 1938, za války přejmenovaná na Českou sociální pomoc), což byla instituce pomáhající vytvářet dobročinnou péči a organizovat soukromé a polosoukromé spolky. Hlavní zaměření České sociální pomoci bylo pomoci OSVČ, tedy osobám, které nebyly účastny systémů sociálního pojištění, ale taktéž například rodinám s mnoha dětmi. V poválečném období ale postupně ztrácela na významu.⁵⁹ „Česká sociální pomoc v systému ochrany, který se ubíral stále rychleji směrem k postátňování, ztrácela své opodstatnění, a nakonec byla v roce 1948 organizačně sjednocena s Československým Červeným křížem.“⁶⁰

1.4.4 Vývoj sociální péče v letech 1949-1989

Různé dobročinné organizace a spolky soukromého typu (např. Červený kříž) hrály v oblasti péče o chudé významnou roli. Po 2. světové válce však byly nuceny ustoupit budoucímu společenskému uspořádání, protože soukromá činnost byla nepohodlná. Sociální péče byla vytlačována již zákonem o národním pojištění z roku 1948⁶¹ na okraj zájmu, v důsledku reorganizačních změn byla její agenda rozprostřena mezi různé instituce, kam povětšinou ani nepatřila. Panovala představa, že se zákonem o národním pojištěním se všechny problémy vyřešily nebo byly pod kontrolou, což byla představa mylná. Právě sociální stát potřebuje mít záchranný systém pro osoby, které nemají nárok na zaopatření ze sociálního pojištění, ať už jim vůbec nevznikl, nebo o něj přišly. Mezi lety 1948–1956 pak úprava v oblasti sociální péče de facto neexistovala. Zákonem č. 55/1956 Sb., o sociálním zabezpečení, byla vytvořena kodifikace a jednotný systém sociálního zabezpečení. Tímto zákonem byla sociální péče převedena na stát. Dalším významným předpisem byl zákon č. 101/1964 Sb., o sociálním zabezpečení. Obecně v tomto zákoně byly preferovány podpora a pomoci státu ve formě věcí a služeb spíše než peněžní pomoc, jež byla považována za pomoc doplňkovou. Navazujícím zákonem byl zákon č. 121/1975 Sb., o sociálním zabezpečení. Do oblasti sociální péče přibyla také péče o rodinu, kterou představovaly poradenská služba a sociální výchova, dále byly vypláceny peněžité příspěvky pro těhotné a pro osamělé rodiče na zajištění základních potřeb. V této době stát začal prosazovat

⁵⁹ Obdobně tamtéž, s. 373-374.

⁶⁰ Viz tamtéž, s. 374.

⁶¹ Zákon č. 99/1948, o národním pojištění.

tzv. propopulační opatření, pomocí zlepšení zabezpečení pro rodiny chtěl stát dosáhnout zvýšení porodnosti. Toto se na několik málo let podařilo, navýšení porodnosti se vžilo pod názvem „*Husákovy děti*“⁶². Poté následoval zákon č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení. V tomto předpise byla upravena oblast sociální péče a taktéž důchodové zabezpečení⁶³, přičemž s tímto novým zákonem nebyly v oblasti sociální péče doznány významné změny.⁶⁴

1.4.5 Demokratizační reformy a vznik systému státní sociální podpory

Po listopadu 1989 bylo rozhodnuto o nutnosti sociální reformy vzhledem ke skutečnosti, že systém zejména v oblasti důchodů nebyl dostatečný a vyhovující. Reforma probíhala ve třech etapách, první část probíhala od konce roku 1989 do konce roku 1992, druhá od vzniku samostatné ČR, třetí etapa od poloviny roku 1998. Významným mezníkem v zákonodárství byl zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, který byl součástí druhé etapy sociální reformy. Tímto zákonem byl zaveden systém státní sociální podpory včetně již zmíněného termínu „státní sociální podpora“. *„Jednalo se o nový systém zabezpečující podporu rodin s dětmi ze strany státu, tvořený dávkami poskytovanými adresně – tedy v závislosti na výši příjmu rodiny, jakož i dávkami poskytovanými plošně – bez závislosti na výši příjmu.“*⁶⁵

Právní úprava státní sociální podpory se stále dynamicky vyvíjí, v blízké minulosti doznala mnoha změn, z nichž lze jmenovat změny související se vstupem do EU po 1. 5. 2004, se zákonem č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, dále změny související s nabytím účinnosti zákona č. 261/2007 Sb., o stabilizaci veřejných rozpočtů, kterým byla např. zavedena možnost čerpat rodičovský příspěvek ve „vícerychlostní struktuře“. Novelou zákona o státní sociální podpoře č. 347/2010 Sb., se dnem účinnosti k 1. 1. 2011 nastala změna v oblasti porodného – nově byla tato dávka závislá na výši příjmu a nárok vznikl pouze při porodu prvního dítěte (popřípadě u vícedětného porodu). Oblast porodného byla novelizována ještě v roce 2015. Účinností zákona č. 366/2011 Sb. došlo ke změnám v oblasti rodičovského příspěvku. Významnou novelou, kterou byl novelizován zákon o státní sociální podpoře, je zákon č. 200/2017 Sb., který nabyl účinnosti 1. 1. 2018. Poslední jmenovanou novelou doznaly změn přídatky na dítě, kde byl zvýšen koeficient

⁶² RÁKOSNÍK, J., TOMEŠ, I. (2012), op. cit., s. 354.

⁶³ Důchodové zabezpečení bylo odděleno zákonem č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění.

⁶⁴ K této otázce blíže RÁKOSNÍK, J., TOMEŠ, I. (2012), op. cit. s. 374-385.

⁶⁵ Viz KOLDINSKÁ, K. (2013), op. cit., s. 20.

životního minima z 2,4 na 2,7násobku životního minima, a tím se rozšířil okruh osob, které na tuto dávku dosáhnou. Druhou novelizovanou oblastí je rodičovský příspěvek, při jehož čerpání byla zrušena horní hranice čerpání. U vícerčat je celková výše dávky⁶⁶ nově násobena koeficientem 1,5. Jinými slovy, osoba pobírající rodičovský příspěvek na vícerčata dostane 1,5násobek celkové částky rodičovského příspěvku, tj. 330 000 Kč.⁶⁷

⁶⁶ Celková výše dávky rodičovského příspěvku v současné době činí 220 000 Kč.

⁶⁷ K těmto otázkám blíže KOLDINSKÁ, K., TRÖSTER, P. (2018), op. cit., s. 25-28, s. 202.

2. Právní úprava hmotného zabezpečení rodin s dětmi v mezinárodním a evropském právu

2.1 Právní úprava hmotného zabezpečení rodin s dětmi v mezinárodním právu

Mezinárodní právo se začalo vyvíjet a postupně promítat do právních úprav sociálního zabezpečení jednotlivých států v polovině 20. století (po skončení 2. světové války), v době zvýšeného zájmu o novou koncepci lidských práv. Postupně lze hovořit o úpravách sociálních práv na mezinárodní úrovni, která následně ovlivňuje vnitrostátní koncepci sociálních práv jednotlivých států, tedy i ČR. Cílem tohoto pronikání mezinárodního práva do vnitrostátních norem je snaha o zvýšení úrovně sociálních práv.⁶⁸ „*Pramenem práva sociálního zabezpečení jsou mezinárodní smlouvy a obyčejové právo, které si přiblížíme ve spojení s činností jednotlivých mezinárodních organizací.*“⁶⁹ Téma mezinárodních a evropských souvislostí a dokumentů promítajících se do sociálního zabezpečení je velmi široké, v následující kapitole se diplomová práce zabývá pouze nejdůležitějšími organizacemi a dokumenty ve spojitosti s hmotným zabezpečením rodin s dětmi.

2.1.1 Mezinárodní organizace práce (ILO)

Jednou z prvních mezinárodních odborných organizací byla Mezinárodní organizace práce (dále jen „MOP“), která byla založena roku 1919. MOP patří k největším a nejvýznamnějším mezinárodním odborným organizacím přidružených k OSN. Jednou z oblastí, v nichž vyvíjela svou činnost, bylo sociální zabezpečení. „*Činnost MOP dnes zahrnuje širokou paletu sociálněpolitických problémů souvisejících se zaměstnáváním, odměňováním, ochranou pracovních podmínek, přípravou na povolání apod., k nimž se řadí též úmluvy v oblasti sociálního zabezpečení.*“⁷⁰ MOP výstupy své činnosti formuluje do úmluv a doporučení ve výše uvedených oblastech. Zkoumané problematiky se týká několik úmluv. Jedná se například o Úmluvu o minimálních normách sociálního zabezpečení

⁶⁸ Tamtéž, s. 30.

⁶⁹ Viz tamtéž, s. 30.

⁷⁰ Viz KOLDINSKÁ, K., TOMEŠ, I., KŘEPELKA F. *Sociální právo EU*. Praha: Wolters Kluwer, 2017. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR), s. 3. ISBN 978-80-7552-701-1.

(č. 102 z roku 1952, ratifikována ČR)⁷¹ a o rovnosti zacházení s cizinci jako s vlastními občany v sociálním zabezpečení (č. 118 z roku 1962, v ČR neratifikována). Další byla Úmluva o léčebně preventivní péči a dávkách v nemoci č. 130 (z roku 1969, v ČR ratifikována)⁷², v otázkách nemocenského pojištění zaměstnanců průmyslu, obchodu a zemědělství pak šlo o úmluvy č. 24 a č. 25 (obě z roku 1927, v ČR neratifikovány). V oblasti mateřských dávek byly přijaty další dvě úmluvy, Úmluva o zaměstnávání žen před porodem a po něm č. 3 z roku 1919 (v ČR neratifikována). Konkrétně 3. článek této Úmluvy⁷³ se týká (v diplomovou práci zkoumané oblasti) práva ženy na volno před a po porodu, dále je v souvislosti s tímto volnem deklarován nárok na dávku dle systému konkrétního státu. Další přijatou úmluvou byla Úmluva o ochraně mateřství č. 103 z roku 1952, jejímž cílem je obecně ochrana mateřství (v ČR neratifikována). Revize Úmluvy o ochraně mateřství č. 183 z roku 2000 je v ČR ratifikována, dosud však nebyla vyhlášena.⁷⁴ V současné době je přijato přes 200 úmluv napříč všemi obory sociální ochrany a zabezpečení.⁷⁵

2.1.2 Organizace spojených národů (OSN)

Další důležitou organizací ve sledované oblasti je Organizace spojených národů (dále jen „OSN“), která byla založena v San Franciscu v roce 1944. V článku 1 odst. 3 Charty OSN⁷⁶ se vítězné státy zavázaly k součinnosti v několika oblastech, včetně oblasti sociální. Pod záštitou OSN vznikla jako politický mezinárodní dokument Všeobecná deklarace lidských práv⁷⁷, kde lze nalézt ucelený soubor lidských práv a jejíž hlavní zásada mimo jiné hovoří o zaručené svobodě nezadatelných práv občanů, tedy i sociálních práv. Přestože nemá právní závaznost, jedná se o velmi významný dokument v oblasti mezinárodního práva. Práva ve Všeobecné deklaraci lidských práv se dělí do skupin na občanská, politická, hospodářská, sociální a kulturní. Občanská práva jsou pevně spjata se sociálními právy, např. právo

⁷¹ Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 461/1991 Sb., o sjednání Úmluvy o minimální normě sociálního zabezpečení (č.102).

⁷² Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 537/1990 Sb., o sjednání Úmluvy o léčebně preventivní péči a dávkách v nemoci (č.130).

⁷³ Srov. 3. článek Úmluvy o zaměstnávání žen před porodem a po něm (č. 3).

⁷⁴ KOLEKTIV AUTORŮ. *Úmluvy Mezinárodní organizace práce ratifikované Českou republikou*. Vydání I. Praha: Českomoravská konfederace odborových svazů, 2017, s. 17. ISBN 978-80-86809-65-6.

⁷⁵ KOLDINSKÁ, K., TOMEŠ, I., KŘEPELKA F. (2017), op. cit., s. 5.

⁷⁶ Srov. čl. 1 odst. 3 Charty OSN.

⁷⁷ Všeobecná deklarace lidských práv vznikla podle článku 55 Charty OSN.

na odinu je pevně spjato s potřebou státní rodinné politiky atd.⁷⁸ Ráda bych v této souvislosti zmínila článek 22 Všeobecné deklarace lidských práv, který hovoří mimo jiné o právu člověka jakožto člena společnosti, o právu na sociální zabezpečení a o nároku na zajištění jeho sociálních práv⁷⁹, a článek 25 odst. 1 a 2. V prvním odstavci tohoto článku je deklarován mimo jiné nárok každého na zabezpečení v nemoci a v dalších případech ztráty výdělečných možností (pokud nastalo z důvodu okolností nezávislých na jeho vůli). Odstavec druhý stanoví, že mateřství a dětství mají nárok na zvláštní péči a pomoc, dále je deklarována rovnost manželských a nemanželských dětí v oblasti sociální ochrany.⁸⁰ Na Všeobecnou deklaraci lidských práv navázaly mnohé další úmluvy, které jsou, „na rozdíl od Všeobecné deklarace, po ratifikaci členským státem jako právně závazné dokumenty součástí národních právních řádů.“⁸¹

Mezi další významné dokumenty OSN v sociální oblasti patří Valným shromážděním OSN přijatý závazný a vymahatelný Mezinárodní pakt o ekonomických, sociálních a kulturních právech z roku 1966.⁸² Tento pakt se věnuje právu na rodinu v čl. 10, ve kterém státu ukládá povinnost zajistit ochranu a pomoc rodině v co nejširších souvislostech, speciálně se zaměřuje na založení rodiny a dobu péče a výchovy nezletilých. Dále v tomto článku je přiznána zvláštní ochrana matkám v čase před a po porodu, zmiňuje taktéž placenou dovolenou, která má být poskytnuta.⁸³

Dále nesmím opomenout zmínit Úmluvu o právech dítěte. Úmluva o právech dítěte byla rovněž přijata Valným shromážděním OSN v roce 1989.⁸⁴ V čl. 18 odst. 2 této Úmluvy je stanoven závazek států poskytnout rodičům a zákonným zástupcům pomoc při výchově dětí. V čl. 26 obsažen závazek, že bude uznáno právo každého dítěte na sociální zabezpečení včetně sociálního pojištění.⁸⁵

⁷⁸ Srov. KOLDINSKÁ, K., TOMEŠ, I., KŘEPELKA F. (2017), op. cit., s. 7.

⁷⁹ KOLDINSKÁ, K., TRÖSTER, P. (2018), op. cit., s. 31.

⁸⁰ Srov. čl. 22, čl. 25 Všeobecné deklarace lidských práv.

⁸¹ Viz KOLDINSKÁ, K., TOMEŠ, I., KŘEPELKA F. (2017), op. cit., s. 7-8.

⁸² Vyhláška ministra zahraničních věcí č. 120/1976 Sb., o Mezinárodním paktu o občanských a politických právech a Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech.

⁸³ Srov. čl. 10 Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech.

⁸⁴ Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb., o sjednání Úmluvy o právech dítěte.

⁸⁵ Srov. čl. 18, čl. 26 Úmluvy o právech dítěte.

2.1.3 Rada Evropy

Vlivem studené války a problémů se SSSR byla západními státy vytvořena v roce 1949 Rada Evropy. Do dnešních dnů je přijato 130 mezinárodních smluv a dalších ujednání, mezinárodní smlouvy jsou po ratifikaci závazné.⁸⁶ V diplomovou práci zkoumané oblasti budou postupně rozebírány základní dokumenty Rady Evropy.

Prozatímní evropské dohody o systémech sociálního zabezpečení byly ujednány roku 1953 (dohody č.12 a č.13) pod záštitou Rady Evropy a jejich uzavřením byl položen základ pravidel týkajících se migrace osob mezi státy v oblasti sociálního zabezpečení. Jednalo se o obecný právní rámec a jednotlivé státy si poté sjednávaly individuální bilaterální dohody. Práva jedinců v oblasti sociálního zabezpečení zůstávala osobám zachována i v případě odchodu do jiného státu. Dohoda také cílila na rovné zacházení osob-příslušníků států, které byly smluvními stranami, při aplikaci národní legislativy, a zároveň byla snaha zajistit univerzální platnost pro tyto osoby napříč všemi dvou a vícestrannými smlouvami. Hovořilo se o nich jako o prozatímních, protože finálním dokumentem měla být Evropská úmluva o sociálním zabezpečení. Tyto dohody jsou již částečně nahrazeny, avšak u států bez komplexnější právní úpravy či u států, které nejsou vázány žádnou individuální dvoustrannou smlouvou, jsou stále významné.⁸⁷

Dalším významným dokumentem je Evropská úmluva o sociálním zabezpečení č. 68 z roku 1972. Upravuje legislativu v oblasti sociálního zabezpečení a je mezinárodní konvencí Rady Evropy. Jejím principem je rovnost mezi občany a osobami migrujícími s cílem koordinovat systémy sociálního zabezpečení tak, aby tato rovnost mohla být zachována. Obsahuje ustanovení týkající se širokého spektra dávek, nicméně ve zkoumané oblasti se dotýká dávek rodinných, dávek v nemoci, mateřství a dávky pohřebného. ČR tuto Úmluvu zatím neratifikovala.⁸⁸

Evropská sociální charta⁸⁹ (dále jen „ESCH“) vznikla v roce 1961 v Turíně jako demokratický protipól vůči Sovětskému svazu a její Revize proběhla v roce 1996 po jeho rozpadu. ESCH se věnuje výlučně oblasti sociálních práv a jejím cílem je sjednocování sociální politiky členských zemí Rady Evropy. Po ratifikaci se stává ESCH pro smluvní stát závaznou. V části první obsahuje katalog 19 sociálních práv a členské státy se zavazují je

⁸⁶ KOLDINSKÁ, K., TOMEŠ, I., KŘEPELKA F. (2017), op. cit., s. 8.

⁸⁷ KOLDINSKÁ, K., TRÖSTER, P. (2018), op. cit., s. 33.

⁸⁸ Obdobně KOLDINSKÁ, K., TOMEŠ, I., KŘEPELKA F. (2017), op. cit., s. 150.

⁸⁹ Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 14/2000 Sb.m.s., o Evropské sociální chartě.

dodržovat a aktivně přispívat při jejich realizaci. Mezi tato práva patří čl. 8 deklarované právo na ochranu zaměstnankyň-matek, které obsahuje právo na volno v délce alespoň 12 týdnů (před a po porodu), přičemž žena má nárok na placené volno, nebo na dávku či podporu. Také sem patří právo rodiny na hospodářskou ochranu obsahující závazek ekonomické podpory v podobě rodinných dávek apod. deklarované v čl. 16.⁹⁰ ESCH dále upravuje povinnosti, které je nezbytné splnit při realizaci výše uvedených práv, otázky týkající se ratifikace ESCH smluvními státy a souvisejících povinností, otázky dodržování povinností plynoucích z ESCH, způsob její aplikace ve výjimečných případech, vztah k dalším národním i mezinárodním normám a otázky samotného sjednávání, případně výpovědi. V roce 1988 byl k ESCH připojen Dodatkový protokol. Revize pak přinesla další změny v oblasti pracovněprávní. ČR ratifikovala pouze původní ESCH, Revizi však nikoliv.⁹¹

Evropský zákoník sociálního zabezpečení (dále jen „EZSZ“) vznikl pod záštitou Rady Evropy roku 1964 ve Štrasburku. V současné době má 21 ratifikujících států včetně ČR, která jej ratifikovala v roce 2000⁹², a je považován se svým Protokolem za nejdůležitější dokumenty v oblasti standardů sociální ochrany. Primárním účelem EZSZ je zajistit limity dosahu evropské právní úpravy. Členskému státu tak zůstává možnost vlastní úpravy legislativy. EZSZ má čtrnáct kapitol, jsou v něm rozebrány sociální události a okruh osob, kterým stát v určitých situacích poskytuje podporu a pomoc. Zároveň jsou v něm uváděny všechny atributy poskytovaných dávek. V části třetí jsou obsaženy dávky v nemoci, v části sedmé rodinné dávky, část osmá zahrnuje dávky v mateřství. V roce 1990 proběhla Revize EZSZ zavádějící změny v osobním rozsahu různých oblastí sociálního zabezpečení směrem k jeho rozšíření působnosti. Dávky mají být nově vyšší (než v předešlé úpravě při stejném příjmu) a některé dávky by se měly vyplácet po delší dobu. V současné době je Revize EZSZ ratifikována pouze jediným státem, dokument tedy dosud nenabyl platnosti.⁹³

2.2 Právní úprava hmotného zabezpečení rodin s dětmi v evropském právu

Vztah mezi evropským právem a sociálním právem v ČR je dán už jen tím, že v mezinárodním právu má evropské právo unikátní postavení. Hlavní rozdíl mezi obecným

⁹⁰ Srov. čl. 8 a čl. 16 sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 14/2000 Sb. m. s., o Evropské sociální chartě.

⁹¹ Obdobně KOLDINSKÁ, K., TOMEŠ, I., KŘEPELKA F. (2017), op. cit., s. 11-15, s. 110-111.

⁹² Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 90/2001 Sb. m. s., o Evropském zákoníku sociálního zabezpečení.

⁹³ KOLDINSKÁ, K., TRÖSTER, P. (2018), op. cit., s. 35.

mezinárodním právem a právem evropským lze spatřovat v procesu přijímání legislativy. V případě, že stát přijímá mezinárodní smlouvu, tuto podepíše a ratifikuje. Naproti tomu, v případě vstupu státu do EU na základě přistoupení k zakládacím smlouvám členský stát EU v podstatě přijímá dokumenty EU právě svým přistoupením a souhlasem se zakládacími smlouvami.⁹⁴

Primární právo EU obsahuje mnoho ustanovení o sociálních právech, a to zejména ve Smlouvě o fungování Evropské unie (dále jen „SFEU“), Smlouvě o Evropské unii (dále jen „SEU“) a Listině základních práv EU. V SEU je deklarována podpora udržitelného rozvoje v sociální oblasti a oddanost sociálním právům deklarovaným v ESCH, boj proti sociálnímu vyloučení a diskriminaci, podpora a ochrana sociální spravedlnosti a dále ochrana práv dítěte. V článku 4 SFEU je zakotvena sdílená pravomoc členských států v sociální politice, v článku 9 je deklarováno, že při provádění politik EU se přihlíží k požadavkům spojeným se zárukou přiměřené sociální ochrany. Článkem 48 SFEU jsou zaručena opatření směřující k volnému pohybu pracovníků ve smyslu započtení dob pro získání a zachování nároků na dávky získané různými vnitrostátními předpisy a vyplacení dávek osobám s trvalým pobytem na území některého z členských států EU, dále je ve SFEU sociální politice věnována celá hlava X.⁹⁵ Listina základních práv EU deklaruje v článku 33 ochranu rodiny ve smyslu právním, sociálním i hospodářským, taktéž deklaruje právo každého na placenou mateřskou a rodičovskou dovolenou po narození nebo osvojení dítěte, v článku 34 je mimo jiné deklarován přístup k dávkám sociálního zabezpečení v případě mateřství a nemoci.⁹⁶

Pokud se podíváme blíže na vztah evropského sociálního práva a vnitrostátních úprav ve smyslu ovlivnění evropským sekundárním právem, zjistíme, že v oblasti práva sociálního zabezpečení je využito tzv. strategie konvergence. Evropská úprava nepožaduje v právu sociálního zabezpečení svých členských států „*harmonizovat jejich systémy sociální ochrany*.“⁹⁷ Evropské státy si samy stanovují financování a organizování systému, jsou pouze stanoveny jejich společné cíle. Pro podporu plnění úkolů jsou přijímána doporučení⁹⁸. V oblasti sociálního zabezpečení jednotlivých států EU je potřeba spolupráce v sociální

⁹⁴ KOLDINSKÁ, K. *Sociální právo*, 2. vydání. C. H. Beck, 2013, Praha, s. 34. ISBN 978-80-7400-474-2.

⁹⁵ Srov. čl. 4, čl. 9, čl. 48, hlava X Smlouvy o fungování EU.

⁹⁶ Srov. čl. 33 a čl. 34 Listiny základních práv EU.

⁹⁷ Viz KOLDINSKÁ, K., TRÖSTER, P. (2018), op. cit., s. 36.

⁹⁸ Doporučení jsou právní akty bez právní závaznosti.

oblasti, ale není vyžadována jednotnost, mluvíme tedy o požadavku „*koordinace národních systémů sociálního zabezpečení*.“⁹⁹ Vzhledem k základním politikám EU mají členové EU možnost odcházet ze svých domovských států do jiných států EU a naopak (většinou z pracovních důvodů). Zjednodušeně lze říci, že osoby nesmějí být diskriminovány kvůli tomu, že se nacházejí v jiném státě EU než ve státě jejich státní příslušnosti. Tyto migrující osoby nesmí být vzhledem k tomu, že evropské státy nemají v oblasti sociálního zabezpečení unifikovanou legislativu, kráceny na svých sociálních právech oproti osobám, které zůstávají po dobu svého aktivního pracovního života ve státě své státní příslušnosti. Stávající sociální práva nárokováná ve státě své státní příslušnosti, případně v jiných státech EU, jim musí zůstat zachována, lhůty jsou pro vznik nároku na dávky jsou sčítány a dávky jsou vypláceny do ciziny. Tato problematika je v současné době upravena dvěma nařízeními. Jedná se o nařízení EP a Rady (ES) č. 883/2004 o koordinaci systémů sociálního zabezpečení a nařízení EP a Rady (ES) 987/2009, kterým se stanovují prováděcí pravidla k nařízení č. 883/2004. Tato nařízení jsou přímo závazné předpisy nadřazené vnitrostátním úpravám členských států, tedy i ČR, a jsou součástí sekundárního práva EU.¹⁰⁰

⁹⁹ Viz KOLDINSKÁ, K., TRÖSTER, P. (2018), op. cit., s. 36.

¹⁰⁰ K této otázce blíže tamtéž, s. 36-38.

3. Právní úprava hmotného zabezpečení rodin s dětmi v českém právu

Nejvyšší právní sílu v hierarchii pramenů práva ČR mají ústavní zákony. LZPS je součástí ústavního pořádku ČR¹⁰¹ a obsahuje ustanovení o sociálních právech, z nichž některá se přímo dotýkají studované oblasti. „*Subjektivní právo na sociální zabezpečení patří mezi sociální práva, která je stát povinen realizovat tak, aby jejich naplněním společně s ostatními lidskými právy zajistil důstojnost a svobodný rozvoj osobnosti člověka.*“¹⁰²

Velmi důležitým ustanovením je v oblasti nemocenského pojištění čl. 30 odst. 1 LZPS, který stanoví, že občané mají právo na přiměřené hmotné zabezpečení ve stáří a při nezpůsobilosti k práci, jakož i při ztrátě živitele.¹⁰³ Dalším ustanovením je čl. 32 odst. 2 LZPS, dle kterého je ženě v těhotenství zaručena zvláštní péče, ochrana v pracovních vztazích a odpovídající pracovní podmínky. Onou „zvláštní péčí“ je myšleno i hmotné zabezpečení v době těhotenství.¹⁰⁴ Čl. 32 LZPS se týká i systému státní sociální podpory, a to konkrétně čl. 32 odst. 1 LZPS, kde je stanoveno, že rodičovství a rodina jsou pod ochranou zákona. Čl. 32 odst. 5 LZPS stanoví právo rodičů pečujících o dítě na pomoc od státu, což je v podstatě pomoc v podobě státní sociální podpory, zejména pak v podobě rodičovského příspěvku. Dále bych chtěla zmínit čl. 3 odst. 1 LZPS, kde je stanoven zákaz diskriminace. Podle tohoto ustanovení jsou základní práva a svobody zaručeny všem bez rozdílu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství, politického či jiného smýšlení, národního nebo sociálního původu, příslušnosti k národnostní nebo etnické menšině, majetku, rodu nebo jiného postavení. Dalším důležitým článkem je čl. 4, ve kterém je stanoveno, že základní práva a svobody mohou být omezeny pouze zákonem za podmínek daných LZPS. Zároveň tato omezení musí platit pro všechny případy, pokud jsou dány stejné podmínky. Nesmí být opomenut ani článek 10 Ústavy ČR¹⁰⁵, protože na jeho základě jsou ratifikované a vyhlášené mezinárodní smlouvy o lidských právech součástí českého právního řádu. V případě rozporu mezinárodní smlouvy a zákona ČR platí aplikační přednost ve prospěch mezinárodní smlouvy.

¹⁰¹ LZPS je publikována pod č. 2/1993 Sb.

¹⁰² Viz KOLDINSKÁ, K., TRÖSTER, P. (2018), op. cit., s. 45.

¹⁰³ Ust. Čl. 30 odst. 1 LZPS.

¹⁰⁴ HALÍŘOVÁ, G. *Sladění pracovních a rodinných rolí zaměstnanců pečujících o děti*. Praha: Leges, 2014. Teoretik, s. 15. ISBN 978-80-87576-92-2.

¹⁰⁵ Srov. čl. 10 ústavního zákona č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky.

Pro systém nemocenského pojištění je základní právní úprava v zákonech č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, ve znění pozdějších předpisů, kde můžeme nalézt úpravu nemocenského, vyrovnávacího příspěvku v těhotenství a mateřství, peněžité pomoci v mateřství, ošetřovného, nově taktéž otcovské poporodní péče a dlouhodobého ošetřovného. Dalším významným zákonem je č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů, č. 589/1992 Sb., o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na politiku zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů, které upravují postup při odvodu pojistného na sociálního zabezpečení a úpravu přestupků v oblasti odvodů pojistného na sociální zabezpečení.¹⁰⁶ Nemocenského pojištění se rovněž týká zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů, který stanoví důležité překážky v práci na straně zaměstnance.¹⁰⁷

Pro systém státní sociální podpory je stěžejní právní úprava v zákoně č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů. Jedná se o zákon upravující zejména dávky pro rodiny, které vychovávají nezaopatřené děti. Tímto zákonem je systém státní sociální podpory komplexně upraven. V oblasti státní sociální podpory má důležitý význam také zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů.¹⁰⁸

¹⁰⁶ KOLDINSKÁ, K., TRÖSTER, P. (2018), op. cit., s. 99.

¹⁰⁷ Ust. § 191 zákona č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁰⁸ K těmto otázkám blíže KOLDINSKÁ, K., TRÖSTER, P. (2018), op. cit., s. 44 a násl.

4. Nemocenské pojištění

Nemocenské pojištění tvoří spolu s důchodovým a zdravotním pojištěním celek sociálního pojištění, upravuje jej zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, ve znění pozdějších předpisů, a prováděcí právní předpisy.

Podstatou nemocenského pojištění je náhrada ušlého příjmu z důvodu platným právem definované sociální události, pro kterou po dobu jejího trvání dočasně nelze být ekonomicky aktivní. Takovou událostí může být nemoc, těhotenství, rané mateřství nebo péče o osobu blízkou.¹⁰⁹ Mezi dávky poskytované z nemocenského pojištění patří nemocenské, ošetřovné, dále peněžité pomoci v mateřství, vyrovnávací příspěvek v těhotenství a mateřství, otcovská poporodní péče a dlouhodobé ošetřovné. Z nemocenského pojištění jsou finančně zabezpečeny osoby, pokud nastane sociální událost, kterou nemocenské pojištění kryje. *„Dávky nemocenského pojištění jsou peněžitými dávkami a z hlediska doby poskytování je lze charakterizovat jako krátkodobé, resp. střednědobé, opakující se dávky.“*¹¹⁰ Aby vznikl nárok na dávku z nemocenského pojištění, je nezbytné, aby byla osoba v době vzniku sociální události pojištěna. *„Nemocenské pojištění je určeno především pro ekonomicky činné občany a je pojištění, které při splnění stanovených podmínek vzniká přímo ze zákona.“*¹¹¹ Podmínkou pro vznik nároku na dávku u některých dávek poskytovaných z nemocenského pojištění je rovněž účast pojištěnce na nemocenském pojištění po určitou dobu před vznikem sociální události- tzv. čekací doba, toto se týká peněžité pomoci v mateřství, otcovské (pouze u OSVČ) a dlouhodobého ošetřovného. Pro některé dávky zároveň existuje tzv. ochranná lhůta, která „změkčuje“ splnění podmínek pro vznik nároku. Pokud v době blízké po zániku nemocenského pojištění vznikne sociální událost, hledí se na ni jako by se stala v době trvání nemocenského pojištění a vzniká nárok na dávku. Konkrétně se jedná o dávky nemocenského (ochranná lhůta 7 kalendářních dní, pokud pojištění trvalo alespoň 7 dní, v případě kratší doby pojištění ochranná lhůta trvá po stejně dlouhou dobu jako trvalo pojištění) a peněžité pomoci v mateřství (ochranná lhůta 180 dní).¹¹² V taxativně vymezených případech ochranná lhůta neplyne.¹¹³

¹⁰⁹ Ust. § 3 písm. l) ZNP.

¹¹⁰ Viz KOLDINSKÁ, K., TRÖSTER, P. (2018), op. cit., s. 138.

¹¹¹ Viz ŠTANGOVÁ, V., LANG, R. *Právo sociálního zabezpečení v bodech s příklady*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2018, s. 56. ISBN 978-80-7380-700-9.

¹¹² K těmto otázkám blíže KOLDINSKÁ, K., TRÖSTER P. (2018), op. cit., s. 139-140.

¹¹³ Ust. § 15 odst. 4 ZNP.

Nemocenské pojištění principiálně funguje tak, že pojištěná osoba odvádí ze svého příjmu pojistné do pojistného systému, čímž si ve své podstatě „předplácí“ finanční zabezpečení v případě, že nastane některá z výše uvedených sociálních událostí. Účast na nemocenském pojištění lze rozdělit v souladu s ustanovením § 2 zákona o nemocenském pojištění na povinnou a dobrovolnou. Povinnou účast mají zaměstnanci¹¹⁴, dobrovolnou účast mají OSVČ¹¹⁵ a zahraniční zaměstnanci¹¹⁶. V případě dobrovolné účasti se musí OSVČ i zahraniční zaměstnanci¹¹⁷ přihlásit. Podmínkou účasti na nemocenském pojištění podle ustanovení § 6 zákona o nemocenském pojištění je výkon zaměstnání na území ČR nebo naopak trvalý výkon povolání v cizině pro zaměstnavatele se sídlem na území ČR, zároveň však osoba musí mít trvalý pobyt v ČR a nesmí být povinně pojištěna v systému důchodového pojištění ve státě, kde trvale vykonává povolání. Zároveň rozhodný příjem¹¹⁸ této osoby musí být v roce 2019 alespoň 2 500 Kč.¹¹⁹ Další komplikace nastává, pokud zaměstnanec má více prací. „*Vykonává-li zaměstnanec více zaměstnání, z nichž každé zakládá účast na nemocenském pojištění, je pojištěn z každého takového zaměstnání § 8 NemPoj.*“¹²⁰ V případě sociální události mu pak bude vyplácena pouze jedna dávka jako výsledek úhrnu denních vyměřovacích základů (dále jen „DVZ“) ze zaměstnání, ze kterých měl nárok (toto platí i pro peněžitou pomoc v mateřství a ošetřovné). Zaměstnanci pracující na základě dohody o provedení práce jsou také účastníky nemocenského pojištění, pokud jejich započitatelný příjem přesahuje 10 000 Kč měsíčně, ale z dohody o provedení práce takovým zaměstnancům nevznikne nárok na ošetřovné a na vyrovnávací příspěvek v těhotenství a mateřství. Zaměstnanci jsou účastni na nemocenském pojištění pouze v měsících, kdy dosáhli započitatelného příjmu (10 000 Kč). Také jsou účastni v případě, že u jednoho zaměstnavatele mají více dohod o provedení práce a v úhrnu započitatelných příjmů od tohoto zaměstnavatele dosáhnou rozhodného příjmu 10 000 Kč.¹²¹

Dávky nemocenského pojištění jsou peněžité, obligatorní, opakující se. Jsou poskytovány za kalendářní dny. Za rozhodné období se považuje zpravidla 12 kalendářních

¹¹⁴ Pro výčet osob s povinnou účastí srov. ust. § 5 písm. a) ZNP.

¹¹⁵ Ust. § 5 písm. b) ZNP.

¹¹⁶ Ust. § 6 odst. 3 ZNP.

¹¹⁷ Pro definici zaměstnance zahraničního zaměstnavatele viz ust. § 3 písm. q) ZNP.

¹¹⁸ Dle ustanovení § 6 odst. 1 písm. b) ZNP je rozhodným příjmem sjednaná částka započitatelného příjmu ze zaměstnání v kalendářním měsíci, pokud dosahuje výše rozhodné pro účast na nemocenském pojištění.

¹¹⁹ Ust. § 6 odst. 1 písm. b), odst. 2 ZNP.

¹²⁰ Viz ŠTANGOVÁ, V., LANG, R. (2018), op. cit., s. 58.

¹²¹ Ust. § 7a ZNP.

měsíců předcházejících nastalé sociální události. Odchylně se stanoví rozhodné období u zaměstnance tam, kde pojištění netrvalo celých 12 měsíců, případně tam, kde sociální událost vznikne ve stejném měsíci jako vzniklo pojištění.¹²² „*Dávky nemocenského pojištění se u zaměstnance stanoví z denního vyměřovacího základu, a to tak, že se vyměřovací základ pro odvod pojistného, tj. započitatelný příjem zjištěný z rozhodného období, vydělí počtem kalendářních dnů připadajících na rozhodné období, které se sníží o tzv. vyloučené dny (§ 18 NemPoj).*“¹²³ Jinými slovy, DVZ se vypočítá ze součtu příjmů v rozhodném období, které se po sečtení vydělí počtem kalendářních dnů již ponížených o vyloučené dny¹²⁴, v dalším kroku se DVZ upravuje redukčními hranicemi¹²⁵. Redukční hranice slouží k „zastropování“ maximální výše dávek, smyslem je dosažení příjmové solidarity.¹²⁶ Redukční hranice se každý rok mění a vydává ji MPSV sdělením. Redukční hranice pro rok 2018 pro úpravu DVZ byla určena Sdělením MPSV č. 349/2017 Sb., redukční hranice pro rok 2019 pro úpravu DVZ je určena taktéž sdělením MPSV č. 237/2018 Sb. následovně:

- 1) první redukční hranice činí 1 090 Kč,
- 2) druhá redukční hranice činí 1 635 Kč,
- 3) třetí redukční hranice činí 3 270 Kč.

Nemocenské pojištění provádějí dle zákona o nemocenském pojištění v části páté orgány nemocenského pojištění, jimiž jsou MPSV, ČSSZ, místně příslušné okresní správy sociálního zabezpečení (dále jen „OSSZ“) a tzv. služební orgány, tj. Ministerstvo obrany, Ministerstvo vnitra, Vězeňská služba ČR, Generální ředitelství cel, Generální inspekce bezpečnostních sborů, Bezpečnostní informační služba a Úřad pro zahraniční styky a informace.¹²⁷

¹²² Ust. § 18 odst. 3, 4 a 5 ZNP.

¹²³ Viz KOLDINSKÁ, K., TRÖSTER, P. (2018), op. cit., s. 140.

¹²⁴ V souladu s ustanovením § 18 odst. 7 ZNP, jsou vyloučenými dny u zaměstnanců kalendářní dny omluvené nepřítomnosti bez náhrady příjmu; kalendářní dny dočasné pracovní neschopnosti nebo karantény, když je vyplácena náhrada mzdy; kalendářní dny, za které je vypláceno nemocenské, peněžité pomoci v mateřství, otcovská, ošetřovné, dlouhodobé ošetřovné; u OSVČ se jedná o kalendářní dny za kalendářní měsíce, za které OSVČ neplatí podle zvl. právního předpisu neplatí pojistné na pojištění; dále se jedná o kalendářní dny za kalendářní měsíce, kdy OSVČ nebyla účastna nemocenského pojištění.

¹²⁵ Pro úpravu DVZ pro dávky plynoucí z nemocenského pojištění srov. ust. § 21 ZNP.

¹²⁶ KOLDINSKÁ, K., TRÖSTER, P. (2018), op. cit., s. 140.

¹²⁷ Ust. § 81 ZNP.

4.1 Nemocenské

Nemocenské je základní dávka poskytovaná ze systému nemocenského pojištění. Podmínkou pro vznik nároku na dávku je pouze účast pojištěnce v době vzniku sociální události, za kterou je považováno uznání dočasné pracovní neschopnosti nebo nařízení karantény dle zvláštního právního předpisu¹²⁸, resp. pokud oba zmíněné případy trvají déle než 14 kalendářních dnů. V prvních třech dnech dočasné pracovní neschopnosti nenáleží zaměstnanci nic, od 4. do 14. dne náleží náhrada mzdy.¹²⁹ Výše zmíněné první tři dny pracovní neschopnosti se nazývají karenční dobou, jedná se o institut sloužící ke snížení nemocnosti, tzn. je to doba, po kterou dočasně práce neschopná osoba nepobírá náhradu mzdy. Institut karenční doby je spjat s dávkou nemocenského.¹³⁰ Karenční doba je i přes napadení u Ústavním soudem (dále jen „ÚS“)¹³¹ v současné době stále ještě v účinnosti. Legislativním procesem však prošla novela zákoníku práce¹³² novelizující oblast karenční doby, která jako institut bude zrušena. Osoba dočasně práce neschopná bude od 1. 7. 2019 pobírat 60 % průměrného výdělku již od prvního dne pracovní neschopnosti. Návrh výše zmíněné novely zákoníku práce¹³³ v obecné části důvodové zprávy mimo jiné citoval náleží ÚS sp. Zn. Pl. 02/08 z 23. 4. 2018¹³⁴, kde byl zmíněn dopad některých zneuživatelů systému plošně na všechny ostatní zaměstnance, nevyváženost mezi povinnostmi zaměstnanců v podobě platby pojistného a jejich zanecháním je bez prostředků (v prvních třech dnech pracovní neschopnosti) v případě pojistné události, argumentem bylo také popření účelu řádné dovolené v případě jejího použití na zotavení. Snahou této novely je hlavně zlepšení situace osob, potažmo rodin s nízkými příjmy, kterým výpadek příjmů může způsobit existenční problémy. Zrušení karenční doby mělo být provázáno se zavedením eNeschopenky, což mělo umožnit efektivnější kontrolu dočasně práce neschopného zaměstnance zaměstnavatelem. Vládní návrh zákona, který mění zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, ve znění

¹²⁸ Tímto zákonem je zákon č. 258/2000 Sb., o ochraně veřejného zdraví a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

¹²⁹ ŠTANGOVÁ, V., LANG, R. (2018), op. cit., s. 63.

¹³⁰ KOLDINSKÁ, K., TRÖSTER, P. (2018), op. cit., s. 142.

¹³¹ Jedná se o dva nálezy ÚS- náleží ÚS sp. Zn. Pl. 02/08 a náleží ÚS sp. Zn. Pl. 54/10, které mají odlišný názor. Prvním ze zmíněných nálezů byla karenční doba zrušena, druhým zmíněným byla ponechána.

¹³² Jedná se o zákon č. 32/2019 Sb., s účinností od 1.7.2019.

¹³³ PSP ČR, sněmovní tisk č. 109, (8. volební období), novela zákoníku práce. In: psp.cz [online]. 21. 2. 2018 [Cit. 23. 2. 2019]. Dostupné z: < <https://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=8&T=109> >.

¹³⁴ Tento náleží ÚS byl publikován pod č. 166/2008 Sb.

pozdějších předpisů, kterým má být zavedena první fáze eNeschopenky, je však v současné době v prvním čtení PSP ČR.¹³⁵

Zrušení karenční doby je i přes snahu o kompenzaci zaměstnavatelům v podobě snížení pojistného na nemocenské pojištění z jejich strany kritizováno z důvodu celkového ekonomického dopadu na zaměstnavatele, z důvodu možnosti zneužívání a nepřipravenosti její prevence.¹³⁶ Já se přikláním spíše k opačnému názoru, domnívám se, že je v případě nemoci nezbytné v případě potřeby zůstat v dočasné pracovní neschopnosti, aby se zdravotní stav nemocného nezhoršil a zároveň se nemoc nerozšiřovala dál. Dle mého názoru není akceptovatelné, aby jedinec musel volit mezi svým zdravím a existenčními problémy z důvodu absence příjmu. Nicméně, tato problematika je poměrně složitá, argumenty a obavy zaměstnavatelů jsou taktéž věcné, závažné a oprávněné. Mezi hlavní argumenty, které lze zaregistrovat nejčastěji, patří zvýšení nákladů, a tím snížení konkurenceschopnosti společností, výrazným argumentem jsou obavy ze zneužívání této dávky. Osobně se domnívám, že vždy bude určité procento osob, které tuto dávku bude zneužívat nebo se o to alespoň pokusí. Zároveň osoby s opravdovým zájmem pracovat vyplácení náhrady mzdy již od prvního dne k odchodu na dočasnou pracovní neschopnost nedonutí.

Moderním řešením, které již některé společnosti nabízejí, jsou tzv. sick days. Jedná se o zdravotní volno k zotavení z krátké nemoci, je placené a není nutné dokládat lékařské potvrzení. Tyto dny volna nejsou závislé na řádné dovolené. Dle mého názoru tato alternativa představuje efektivnější řešení indispozice. Z pohledu zaměstnavatele sice plynou ze sick days další náklady, na druhou stranu v případě pracovní neschopnosti osoba zůstává v domácím ošetřování mnohem déle, případně pokud osoba případnou krátkou indispozici „přechodí“, výkony takové osoby nebudou optimální, což pro zaměstnavatele znamená taktéž zvýšené náklady. V současné době česká legislativa sick days neupravuje, tato volba je pro zaměstnavatele dobrovolným řešením.¹³⁷

¹³⁵ PSP ČR, sněmovní tisk č. 333 (8. volební období), novela zákona o nemocenském pojištění. In: psp.cz [online]. 19. 11. 2018 [Cit. 22. 2. 2019]. Dostupné z: < <https://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=8&T=333> >.

¹³⁶ Např. KNÍŽKOVÁ, J., Sněmovna schválila zrušení karenční doby. Jaká kompenzace čeká zaměstnavatele? In: podnikatel.cz [online]. 31. 10. 2018 [Cit. 16. 11. 2018]. Dostupné z: < <https://www.podnikatel.cz/clanky/snemovna-schvalila-zruseni-karencni-doby-jaka-kompenzace-ceka-zamestnavatele/> >.

¹³⁷ K této problematice blíže LANDWEHRMANN, T., Je ti nevolno? Vezmi si volno. Aneb sick days. In: epravo.cz, ISSN 1213-189X [online]. 22. 2. 2018 [Cit. 16. 11. 2018]. Dostupné z: < <https://www.epravo.cz/top/clanky/je-ti-nevolno-vezmi-si-volno-aneb-sick-days-107145.html> >.

Pojištěnec nemá nárok na nemocenské, pokud jsou naplněny předpoklady uvedené v ustanovení § 25 zákona o nemocenském pojištění, tzn. například pokud si dočasnou pracovní neschopnost přivodil úmyslně. Náhrada mzdy je kompenzována zaměstnavatelem, na rozdíl od nemocenského, které je poskytováno od 15. dne dočasné pracovní neschopnosti místně příslušnou OSSZ. Nemocenské se poskytuje od 15. kalendářního dne pracovní neschopnosti až do jejího ukončení. „*Podpůrčí doba u nemocenského činí 380 kalendářních dnů, přičemž do této doby se započítávají i předchozí pracovní neschopnosti, a to bez ohledu, zda za uvedené období náležela, či nenáležela náhrada mzdy nebo nemocenské.*“¹³⁸ Pokud o to zaměstnanec požádá, lze fakultativně vyplácet nemocenské po uplynutí podpůrčí doby ještě dalších 350 dnů, nikoli však více než dva roky, tj. 730 dnů (380 + 350), a to na základě rozhodnutí lékařské posudkové komise OSSZ.¹³⁹ Zjednodušeně řečeno, na jeden případ nemoci¹⁴⁰ má při splnění podmínek osoba nárok na čerpání 380 dnů nemocenského, pokud však nemoc trvá, na základě rozhodnutí posudkové komise OSSZ může osoba čerpat dalších 350 dnů nemocenského.

V souladu s ustanovením § 29 zákona o nemocenském pojištění výše nemocenského za kalendářní den činí:

- 1) 60 % DVZ od 15. kalendářního dne do 30. kalendářního dne,
- 2) 66 % DVZ od 31. kalendářního dne do 60. kalendářního dne,
- 3) 72 % DVZ od 61. kalendářního dne do ukončení dočasné pracovní neschopnosti nebo karantény,¹⁴¹
- 4) 100 % DVZ, pokud osoba splňuje podmínky uznání dočasné pracovní neschopnosti nebo karantény uvedené v ustanovení § 29 odst. 2 zákona o nemocenském pojištění (např. osoba se podílela na hašení požáru jako člen jednotky sboru dobrovolných hasičů a v důsledku výkonu této činnosti byla osoba uznána dočasně práce neschopnou).

4.2 Ošetřovné

Ošetřovné je další dávkou vyplácenou z nemocenského pojištění, pokud nastane situace, kdy je vyžadováno ošetřování člena rodiny pojištěncem. Jedná se o náhlou

¹³⁸ Viz KOLDINSKÁ, K., TRÖSTER, P. (2018), op. cit., s. 142.

¹³⁹ Ust. § 26 a § 27 ZNP.

¹⁴⁰ Remise nemoci je považována za nový případ nemoci.

¹⁴¹ Ust. § 29 odst. 1 ZNP.

krátkodobou potřebu rodinného příslušníka stíženého nemocí, o něhož pojištěnec pečuje. Tato dávka tedy náleží osobě, která ošetřuje, nikoliv osobě ošetřované. Ošetřovné náleží pouze zaměstnanci (nikoliv OSVČ). Pojištěnec (muž i žena) může čerpat ošetřovné v několika případech. První možností je ošetřování nemocného dítěte, které ještě nedosáhlo 10 let věku. Dále je možnost čerpat ošetřovné, pokud pojištěnec ošetřuje jiného člena domácnosti. Tento jiný člen domácnosti musí být v takovém zdravotním stavu, že se o sebe nemůže postarat sám a je vyžadováno ošetřování jinou osobou. Taktéž lze čerpat dávku ošetřovného, pokud pojištěnec ošetřuje matku v bezprostřední návaznosti po porodu dítěte. V této souvislosti mě napadá ošetřování matky po provedeném císařském řezu, případně po jiné život ohrožující komplikaci. Ošetřovné je možné čerpat také v okamžiku, kdy pojištěnec pečuje o dítě mladší 10 let, které je zdravé, ale z určitého důvodu bylo náhle uzavřeno školské zařízení, které běžně navštěvuje (musí se jednat skutečně o náhle neplánované uzavření zařízení), dále pokud byla v tomto zařízení nařízena karanténa. Čerpat lze i v případě, že osoba, která se o dítě za běžných okolností stará, je indisponována, případně onemocněla (např. matka na rodičovské dovolené onemocní a přechodně není schopna se postarat o své dítě, otec pak bude čerpat ošetřovné). Zákon o nemocenském pojištění dále taxativně stanoví osoby bez nároku na ošetřovné.¹⁴²

Aby pojištěnec mohl žádat o ošetřovné, je nezbytné, aby bydlel s osobou, o kterou pečuje, v jedné domácnosti. Je tedy možné, aby se v ošetřování dítěte vystříдалa např. matka s babičkou, pokud babička žije ve stejné domácnosti s ošetřovaným dítětem. Toto se nevyžaduje, pokud rodič pečuje o dítě do 10 let. Pokud je dítě po rozvodu manželství svěřeno do společné či střídavé péče obou rodičů, jsou za domácnosti považovány obě domácnosti rodičů.¹⁴³ Nelze čerpat zároveň dávky ošetřovného a peněžité pomoci v mateřství nebo rodičovského příspěvku, vyjma případu, kdy osoba, která se o dítě běžně stará, onemocněla nebo utrpěla úraz, a pojištěnec přebírá péči o dítě. Také nelze přiznat dvě dávky ošetřovného, ošetřovné náleží vždy pouze jedné osobě oprávněné a pouze jednou, nebo postupně dvěma osobám oprávněným, pokud se v případě ošetřování vystřídají.¹⁴⁴ Také pokud bude zaměstnanec pečovat o dvě osoby, platí, že dokud bude trvat nárok na výplatu první dávky ošetřovného dle podpůrní doby u jedné osoby, nebude vyplácena

¹⁴² Ust. § 39 ZNP.

¹⁴³ K těmto otázkám blíže HAMPLOVÁ, E., článek ošetřovné v případech střídání při ošetřování či péči, s. 18-20. Časopis *Národní pojištění* 6/2017. ISSN 0323-2395.

¹⁴⁴ Ust. § 39 odst. 3 a 4 ZNP.

dávka ošetrovného vzniklá z péče o druhou osobu.¹⁴⁵ Podle ustanovení § 40 odst. 1 zákona o nemocenském pojištění je podpůrná doba ošetrovného stanovena maximálně na 9 kalendářních dnů, případně na 16 kalendářních dnů u osamělého zaměstnance, který trvale pečuje nejméně o jedno dítě do 16 let, a toto dítě ještě nemá ukončenou školní docházku. Osamělý zaměstnanec je pro účely ošetrovného v ustanovení § 40 odst. 7 zákona o nemocenském pojištění definován jako zaměstnanec svobodný, ovdovělý nebo rozvedený, pokud nežije s družkou (druhem) nebo v registrovaném partnerství. Za osamělého zaměstnance se považuje i zaměstnanec, jehož manželka (manžel) je ve výkonu trestu odnětí svobody uloženého v trvání nejméně jednoho roku nebo ve výkonu zabezpečovací detence, nebo bylo-li zahájeno řízení o prohlášení manželky (manžela) za nezvěstnou anebo za mrtvou, a tento zaměstnanec nežije s družkou (druhem).

Výše ošetrovného je 60 % DVZ za kalendářní den¹⁴⁶, přičemž výpočet se provádí a redukuje stejně jako u nemocenského. V souladu s ustanovením § 191 zákoníku práce je považováno jak ošetrování a péče o dítě mladší než 10 let, tak ošetrování jiného člena domácnosti za důležitou osobní překážku v práci na straně zaměstnance, zaměstnavatel je povinen omluvit nepřítomnost zaměstnance v práci.

Zároveň bych ale chtěla upozornit, že mohou nastat případy, kdy ošetrování bude trvat delší dobu, než je stanovena podpůrná doba ošetrovného. V takovém případě je zaměstnanec stále omluven ze zaměstnání z důvodu důležité osobní překážky v práci, nicméně již není nárok na ošetrovné. Ani v případě nemoci jako jsou například neštovice (z obecné zkušenosti se neštovice léčí delší dobu, než je uvedena délka podpůrné doby) se maximální délka podpůrné doby nemění, na stejný případ nemoci nelze přiznat dávku podruhé.¹⁴⁷ Také v případě, že jeden rodič vyčerpá dávku ošetrovného (9 dní) a ihned poté druhý rodič žádá na tentýž případ druhé rozhodnutí o potřebě ošetrování dítěte (dalších 9 dní), tento rodič již nemá nárok na dávku.¹⁴⁸ Rozdílná podpůrná doba u jednotlivých rodičů může být přiznána v určitém případě po rozvodu rodičů. Uvedu příklad rozdílu mezi čerpáním matky a otce po rozvodu u ošetrovaného dítěte, pokud se vystřídají, např. v případě, že je pětileté dítě svěřeno do výlučné péče matky, matka je na rozdíl od otce osamělá, a otec pečuje o dítě pět

¹⁴⁵ Ust. § 40 odst. 4 ZNP.

¹⁴⁶ Ust. § 41 ZNP.

¹⁴⁷ Obdobně HAMPLOVÁ, E., článek ošetrovné v případech střídání při ošetrování či péči, str. 19. Časopis *Národní pojištění* 6/2017. ISSN 0323-2395.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 20.

dní v měsíci. Dítě onemocní v době, kdy je s ním otec, doba ošetřování je stanovena na 18 dní. Otec bude ošetřovat pět dní, tzn., poté bude ošetřovat matka. Vzhledem ke skutečnosti, že matka je osamělá a má v trvalé péči dítě mladší než 16 let s nedokončenou školní docházkou, je u ní stanovena podpůrná doba ošetřování na 16 dní, tj. má nárok čerpat ošetřovné po dobu dalších 11 dní. Pokud by nastala situace opačná, a s ošetřováním by začínala matka, která by ošetřovala např. týden, pak by otec čerpal podpůrnou dobu ošetřovného pouze 2 dny (jeho podpůrná doba činí 9 dní).¹⁴⁹ Ráda bych znovu připomněla, vzhledem k délce ošetřování v příkladu uvedené (18 dní), že matka po vyčerpání podpůrné doby s dítětem má stále nárok na omluvené volno ze zaměstnání, ale již bez nároku na dávku.

Dávka ošetřovného je dle mého názoru důležitou dávkou pro výše uvedené sociální události. Zejména v případě nízkopříjmových rodin může nezbytnost ošetřování člena domácnosti, absence v zaměstnání a snížení příjmů vést k existenčním problémům celé rodiny. Tato dávka nemá možnost pokrýt veškeré výpadky příjmu z důvodu ošetřování, ale dá se předpokládat zmírnění negativního ekonomického dopadu na rodinu při jejím využití. Bohužel se dá předpokládat určité zneužívání typu přepisování rozhodnutí ošetřovného z jednoho dítěte na druhé apod. Navrhovala bych možnost prodloužení podpůrné doby v závislosti na posudku lékaře o nutnosti delší doby ošetřování, a zároveň důkladné kontroly, aby se zabránilo zneužívání této dávky. Domnívám se, že v případě efektivnějších kontrol při snížení procenta zneužívání by oprávněné osoby v případech, kdy je ošetřování skutečně nezbytné, mohly tuto dávku pobírat po delší dobu.

4.3 Peněžité pomoci v mateřství

Peněžité pomoci v mateřství je dávka poskytovaná z nemocenského pojištění. Účelem dávky je nahradit příjem ve vysokém stupni těhotenství a raného mateřství, aby žena nemusela řešit existenční problémy spojené s náhlou absencí příjmu, který tato dávka do jisté míry nahrazuje. Vzhledem ke skutečnosti, že peněžité pomoci v mateřství kryje nejen biologickou, ale i fyziologickou stránku těhotenství, mateřství a rodičovství, je za určitých podmínek možnost přiznat ji i jiné osobě (muži).¹⁵⁰

Peněžité pomoci v mateřství je vyplácena v době, kdy žena čerpá mateřskou dovolenou. „*Mateřská dovolená náleží zaměstnankyni v souvislosti s pokročilým těhotenstvím,*

¹⁴⁹ Obdobně tamtéž, s. 20.

¹⁵⁰ K těmto otázkám blíže KOLDINSKÁ, K., TRÖSTER, P. (2018), op. cit., s. 143-144.

*porodem a s péčí o narozené dítě.*¹⁵¹ V souladu s ustanovením § 191 zákoníku práce je mateřská dovolená důležitou osobní překážkou v práci a zaměstnavatel je povinen nepřítomnost ženy v zaměstnání omluvit. Mezi osmým a šestým týdnem před plánovaným datem porodu žena nastoupí na mateřskou dovolenou a tato doba se shoduje se začátkem pobírání peněžité pomoci v mateřství. Mateřskou dovolenou může žena čerpat v délce 28 týdnů, pokud se však narodí víceročata, lze čerpat mateřskou dovolenou až v délce 37 týdnů. Mateřskou dovolenou nelze přerušit ani zkrátit na dobu kratší, než je doba 6 týdnů po porodu, zároveň také mateřská dovolená nesmí být kratší než 14 týdnů.¹⁵² Podle ustanovení § 197 odst. 1 a 2 zákoníku práce může čerpat mateřskou dovolenou zaměstnankyně nebo zaměstnanec, pokud převzali dítě do péče nahrazující péči rodičů na základě rozhodnutí příslušného orgánu, nebo pokud takto převezmou dítě, jehož matka zemřela. V těchto případech mateřská dovolená náleží shodně v délce 22 týdnů od převzetí. Jestliže za stejných podmínek převezmou ne jedno, ale dvě a více dětí, mateřská dovolená náleží 31 týdnů od převzetí, maximálně však do 1 roku věku dítěte.

Je nutné rozlišovat peněžitou pomoc v mateřství a mateřskou dovolenou, byť jsou úzce propojené a v mnoha ohledech mají shodné parametry (např. shodný nástup na mateřskou dovolenou a na peněžitou pomoc v mateřství, shoda v délce podpůrní doby u peněžité pomoci v mateřství a v délce čerpání mateřské dovolené atd.). Peněžitá pomoc v mateřství je dávka poskytovaná v době čerpání mateřské dovolené, zatímco mateřská dovolená je omluvené pracovní volno ze zaměstnání, určené k péči o dítě. V souladu s ustanovením § 32 odst. 1 zákona o nemocenském pojištění může peněžitou pomoc v mateřství pobírat matka dítěte od osmého týdne před stanoveným dnem porodu, dále ji může pobírat pojištěná osoba v případě převzetí dítěte do péče, pokud jeho matka zemřela, nebo pokud tato osoba převzala dítě do péče, která nahrazuje péči rodičů na základě rozhodnutí orgánu. Peněžitá pomoc v mateřství taktéž náleží *„otci dítěte, nebo manželovi matky, pokud matka o své dítě nemůže pečovat, nebo pokud s matkou uzavřel písemnou dohodu o převzetí dítěte do své péče, nejdříve však s účinností od 7. týdne po porodu (zvláštní ochrana šestinedělí).*¹⁵³

Nástup na peněžitou pomoc v mateřství se shoduje se začátkem podpůrní doby u peněžité pomoci v mateřství. Pojištěnka může nastoupit na peněžitou pomoc v mateřství

¹⁵¹ Viz ŠTANGOVA, V., článek *Mateřská versus rodičovská.*, s. 2. Časopis *Rodinné listy* 6/2016. ISSN 1805-0824.

¹⁵² Ust. § 195 zákona č. 262/2006 Sb., zákoníku práce, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁵³ Viz KOLDINSKÁ, K., TRÖSTER, P. (2018), op. cit., s. 144.

od osmého týdne do šestého týdne před očekávaným termínem porodu, sama si může zvolit v tomto období, kterým dnem nastoupí. Může se však stát, že si pojištěnka den nástupu na peněžitou pomoc v mateřství nezvolí, v takovém případě nastoupí na peněžitou pomoc (a současně s tím na mateřskou dovolenou) automaticky počátkem šestého týdne před očekávaným termínem porodu. Pokud pojištěnka porodí dříve, než stihla nastoupit na peněžitou pomoc v mateřství (tj. porodí dříve než 8-6 týdnů před očekávaným termínem porodu), podpůrčí doba začíná běžet dnem porodu. Na délku podpůrčí doby tedy nemá vliv předčasný porod nebo naopak že porod nastane až po očekávaném termínu porodu. Pokud osoba převezme dítě do péče v souladu s ustanovením § 32 odst. 1 písm. b) - e) zákona o nemocenském pojištění, podpůrčí doba běží ode dne jeho převzetí.¹⁵⁴

Délka podpůrčí doby je omezena jednak délkou určenou v týdnech. V současnosti činí délka podpůrčí doby u matky 28 týdnů, pokud porodila jedno dítě, v případě porodu dvou a více dětí je podpůrčí doba delší, a to 37 týdnů. U porodu vícero dětí náleží peněžitá pomoc v mateřství po uplynutí 28 týdnů (tj. mezi 28. týdnem a 37. týdnem) pouze v případě, že matka stále pečuje alespoň o dvě z těchto dětí. Při převzetí dítěte do péče v osobami uvedenými v ustanovení § 32 odst. 1 písm. b) – e) náleží délka podpůrčí doby shodně 22 týdnů v případě převzetí jednoho dítěte. V případě převzetí dvou a více dětí činí délka podpůrčí doby 31 týdnů, pokud se tato osoba po uplynutí 22 týdnů podpůrčí doby (tj. mezi 22. týdnem a 31. týdnem) nadále stará alespoň o dvě z těchto dětí. Pokud by se tato osoba nadále starala pouze o jedno dítě, náležela by zcela logicky podpůrčí doba v délce pouze pro jedno dítě.¹⁵⁵ Podpůrčí doba se tedy u osob, které převezmou dítě do péče, zkracuje o šest týdnů. Jedná se o dobu, kdy je čerpána peněžitá pomoc v mateřství matkou před očekávaným termínem porodu. U matky trvá podpůrčí doba alespoň 14 týdnů a nesmí skončit před uplynutím 6 týdnů¹⁵⁶ ode dne porodu. Pokud již byla peněžitá pomoc matkou čerpána a následně bude dítě převzato do péče, započítá se matčina délka podpůrčí doby do podpůrčí doby přebírající osoby, jedinou výjimku tvoří šestinedělí.¹⁵⁷ Bohužel, někdy se stávají i velmi smutné případy, z nichž nejhorší je úmrtí dítěte. Pokud dítě zemře před uplynutím podpůrčí doby, končí délka podpůrčí doby 2 týdny po úmrtí narozeného

¹⁵⁴ Ust. § 34 odst. 1 písm. c) ZNP.

¹⁵⁵ Ust. § 33 ZNP.

¹⁵⁶ Jedná se o tzv. šestinedělí.

¹⁵⁷ KOLDINSKÁ, K., TRÖSTER, P. (2018), op. cit., s. 145.

dítěte.¹⁵⁸ Délka podpůrní doby je omezena také věkem dítěte. Dávka je vyplácena po stanovenou dobu, nejdéle do 1 roku věku dítěte.¹⁵⁹

Pokud již osoba pojištěná pobírá peněžitou pomoc v mateřství a vznikne další nárok na peněžitou pomoc v mateřství, bude pobírat vždy pouze jednu dávku peněžitě pomoci v mateřství, tzn. dokud běží podpůrní doba prvního nároku, nebude se vyplácet dávka z druhého nároku.¹⁶⁰

Aby mohl vzniknout nárok na peněžitou pomoc v mateřství, je nezbytné splnit podmínku tzv. čekací doby, tzn. osoba pojištěná musí být účastna na nemocenském pojištění nejméně 270 kalendářních dní v posledních dvou letech, než nastoupí na peněžitou pomoc v mateřství. Pro OSVČ je stanovena dodatečná podmínka účasti na nemocenském pojištění jako OSVČ nejméně 180 kalendářních dní v posledním roce předcházejícímu nástupu na peněžitou pomoc v mateřství.¹⁶¹ Každá osoba pojištěná tuto podmínku musí splňovat samostatně, není tedy přípustné, aby dohodou rodičů otec převzal péči o dítě, a byla mu vyplácena peněžitá pomoc v mateřství odvozená od matky, pokud sám otec podmínku čekací doby nesplňuje.

Výše peněžitě podpory v mateřství je 70 % redukovaného DVZ za kalendářní den, se stejným výpočtem a stejnými redukčními hranicemi jako u nemocenského. I zde bych ráda připomněla chystanou novelu zákona o nemocenském pojištění. V souladu s pozměňovacími návrhy mají být upraveny redukční hranice tak, že by se vyměřovací základ z částky do první redukční hranice počítal 100 %, z částky mezi první a druhou redukční hranicí by se počítal 90 %, z částky mezi druhou a třetí redukční hranicí by se počítal 60 % a k částce nad třetí redukční hranicí by se nepřihlíželo. Novela zákona o nemocenském pojištění je v současné době v druhém čtení PSP ČR, resp. ve 3. čtení byl schválen návrh na opakování 2. čtení.¹⁶²

Tato dávka je dle mého názoru velmi důležitá pro zabezpečení matky, resp. celé rodiny, když matka ze dne na den přestane pracovat a náhle přichází o svůj příjem. Peněžitá pomoc v mateřství zohledňuje dosavadní příjmy matky lépe (byť rozhodně ne dokonale) než rodičovský příspěvek. Pomáhá tím lépe překlenout nelehké období zvýšených fyzických,

¹⁵⁸ Ust. § 35 ZNP.

¹⁵⁹ KOLDINSKÁ, K., TRÖSTER, P. (2018), op. cit., s. 145.

¹⁶⁰ Ust. § 34 odst. 4 ZNP.

¹⁶¹ Ust. § 32 odst. 2 a 3 ZNP.

¹⁶² PSP ČR, sněmovní tisk č. 85/6 (8. volební období), novela zákona o nemocenském pojištění. In: psp.cz [online]. 13. 2. 2018 [Cit. 23. 2. 2019]. Dostupné z: < <https://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=8&t=85> >.

psychických i finančních nároků, kdy většinou žena zůstává doma s dítětem, zotavuje se z porodu a sžívá se s novou životní rolí. Často žena nemá zázemí pro využití možnosti brzkého návratu do zaměstnání. Domnívám se, že pro mnoho matek je velmi obtížné až nepředstavitelné zanechat např. tříměsíční dítě babičce, případně v jeslích, a vrátit se do zaměstnání, byť i na zkrácený úvazek. V neposlední řadě je péče matky, popř. nejbližší rodiny pro takto malé dítě zcela nezbytnou a nejlepší péčí, kterou mu lze jeslemi sotva zajistit. I z tohoto důvodu považuji dávku za velmi potřebnou, neboť matce v tomto období velmi zranitelné dodává pocit sociální jistoty, aby se mohla věnovat péči o dítě, a zároveň je tím budoucí generaci zajišťována nezbytná péče tolik potřebná pro zdravý vývoj a rozvoj.¹⁶³

4.4 Vyrovňovací příspěvek v těhotenství a mateřství

Vyrovňovací příspěvek v těhotenství a mateřství je další dávka poskytovaná z nemocenského pojištění. Je poskytována, pokud těhotná žena setrvávající v pracovněprávním vztahu je v důsledku svého těhotenství převedena (na základě lékařského potvrzení) na jinou práci s nižším příjmem. Případy povinnosti zaměstnavatele převést těhotnou ženu na jinou práci jsou upraveny v ustanovení § 41 odst. 1 písm. c) zákoníku práce. Tato dávka má dorovnávat nižší příjem¹⁶⁴, aby žena nemusela řešit existenční otázky a mohla se plně soustředit na své těhotenství. Právě z tohoto důvodu dávka náleží pouze ženě, neboť pouze žena může být z biologického hlediska matkou.¹⁶⁵

Nárok na vyrovňovací příspěvek v těhotenství a mateřství má dle ustanovení § 42 zákona o nemocenském pojištění:

- 1) těhotná zaměstnankyně, která je převedena na jinou práci,
- 2) zaměstnankyně, která je v období do konce devátého měsíce po porodu převedena na jinou práci,
- 3) zaměstnankyně (nikoliv OSVČ), která kojí, a je převedena na jinou práci.

Pro vznik nároku musí těhotná žena po převedení na jinou práci dosahovat bez svého zavinění nižšího započitatelného příjmu, zároveň stačí pouhá účast na pojištění, zákonem

¹⁶³ Obdobně např. KOLDINSKÁ, K., TRÖSTER, P. (2018), op. cit., s. 210.

¹⁶⁴ Žena setrvává v zaměstnání, tedy má určitý příjem, byť je jí vyplácen příjem nižší než před převedením. Cílem tedy není suplovat úplnou absenci příjmu jako v případě peněžité pomoci v mateřství.

¹⁶⁵ KOLDINSKÁ, K., TRÖSTER, P. (2018), op. cit., s. 145.

o nemocenském pojištění není stanovena žádná čekací doba jako je tomu např. u dávky peněžité pomoci v mateřství. V souladu s ustanovením § 42 odst. 4 zákona o nemocenském pojištění nárok na tuto dávku nemá žena, pokud vykonává činnost na základě dohody o provedení práce a dohody o pracovní činnosti. Vyrovňovací příspěvek v těhotenství a mateřství je vyplácen za kalendářní dny, v nichž trvalo převedení na jinou práci, nejpozději však do konce šestého týdne před porodem, poté již navazuje výplata peněžité pomoci v mateřství. Není připuštěn souběh vyrovnávacího příspěvku v těhotenství a mateřství za současného pobírání nemocenského, ošetřovného a dlouhodobého ošetřovného. Žena také nemůže pobírat vyrovnávací příspěvek v těhotenství a mateřství, a současně peněžitou pomoc v mateřství nebo rodičovský příspěvek.¹⁶⁶

Výše vyrovnávacího příspěvku v těhotenství a mateřství se vypočítá jako rozdíl mezi DVZ ke dni převedení na jinou práci (upraveným a redukováným jako u nemocenského) a průměrem započitatelných příjmů na kalendářní den v jednotlivých měsících po převedení. V souladu s ustanovením § 44 zákona o nemocenském pojištění se průměrný započitatelný příjem spočítá tak, že se příjem za kalendářní měsíc vydělí celkovým počtem kalendářních dnů v měsíci, za které je příspěvek vyplácen. DVZ se spočítá dle obecných pravidel o nemocenském pojištění.¹⁶⁷ DVZ se do první redukční hranice neredukuje, z částky do druhé redukční hranice se započítá 60 %, z částky do třetí redukční hranice se započítá 30 %, k částce nad třetí redukční hranici se nepřihlíží.¹⁶⁸ Připravovaná novela zákona o nemocenském pojištění¹⁶⁹ však počítá s úpravou těchto redukčních hranic. Konkrétně má být dle pozměňovacího návrhu novelizováno jeho ustanovení § 21 odst. 1 písm. b), kdy by se napříště DVZ z částky do první redukční hranice počítal 100 %, z částky mezi první a druhou redukční hranicí by se počítal 90 %, z částky mezi druhou a třetí redukční hranicí by se počítal 60 % a k částce nad třetí redukční hranicí by se nepřihlíželo. Tato nová úprava si dle důvodové zprávy dává za cíl zmírnit znevýhodnění středně a vysokopříjmových osob, kterým se redukováním na původních redukčních hranicích velmi citelně snižují příjmy pobírané v zaměstnání, a tím se snaží zabránit výraznému poklesu standardu těchto rodin po narození dítěte. Novela tohoto zákona se nachází v druhém čtení, resp. ve 3. čtení byl schválen návrh na opakování 2. čtení.

¹⁶⁶ Ust. § 43 ZNP.

¹⁶⁷ K těmto otázkám blíže kapitola „4. Nemocenské pojištění“ této diplomové práce.

¹⁶⁸ Ust. § 21 odst. 1 písm. b) ZNP.

¹⁶⁹ PSP ČR, sněmovní tisk č. 85/6 (8. volební období), novela zákona o nemocenském pojištění. In: psp.cz [online]. 13. 2. 2018 [Cit. 23. 2. 2019]. Dostupné z: < <https://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=8&t=85> >.

Převedení na jinou práci u těhotné zaměstnankyně může znamenat velmi citelný ekonomický dopad na rodinný rozpočet a s tím související ztrátu sociální jistoty. Tím vzniká obrovský nápor na psychiku v době, kdy žena potřebuje klid a pohodu pro zdraví své i zdravé dovyvinutí dítěte. Z tohoto důvodu se plně ztotožňuji s vyrovnávacím příspěvkem v těhotenství a mateřství jakožto nástrojem pro zmírnění ekonomického dopadu na rodinu v případě, že žena setrvá v zaměstnání, a zároveň v zájmu ochrany svého těhotenství bude převedena na jinou práci.

4.5 Otcovská poporodní péče (otcovská)

Novou dávkou v českém právním řádu je otcovská poporodní péče, tzv. otcovská. Právní úprava této dávky vyplácené z nemocenského pojištění nabyla účinnosti dnem 1. 2. 2018. Účelem této dávky je snaha posílit vztah otec-dítě, zapojit otce do péče o novorozené dítě, a tím také pomoci matce v prvních náročných týdnech. Zároveň má částečně suplovat výpadek příjmu, který v případě využití dávky otcovského nastane.¹⁷⁰ Oprávněným subjektem je v případě otce výhradně muž, případně osoba, která převzala dítě do péče nahrazující péči rodičů. Velká část odborné veřejnosti se kloní k názoru, že příjemcem dávky je výhradně muž za všech okolností. J. Příb však uvádí, že právě v případě převzetí dítěte do péče může být touto osobou i žena.¹⁷¹ Dle mého názoru je toto řešení vhodné, protože dávka je flexibilnější a přijímající osoby si mohou lépe uspořádat rodinný a pracovní život.

*„Za otce dítěte se považuje muž zapsaný v matrice jako otec dítěte do knihy narození.“*¹⁷² V případě, že bude muž zapsán do knihy narození až dodatečně (pokud již uplynula lhůta 6 týdnů po narození dítěte) a chce nastoupit na otcovskou, nárok na dávku již nevzniká. Dávku nelze převést, nemůže ji ani čerpat matka jakožto dávku odvozenou od otce dítěte. U zaměstnance stačí být v době nároku účasten na pojištění, u OSVČ je požadována dodatečná podmínka účasti na pojištění minimálně 3 kalendářní měsíce bezprostředně předcházející dni nástupu na otcovskou, již několikrát zmiňovaná čekací doba. V případě otcovské nelze použít ochrannou lhůtu, otec (popř. jiná osoba v případě převzetí do péče) musí v době nástupu být účasten na nemocenském pojištění. Vždy se poskytuje otcovská

¹⁷⁰ KOLDINSKÁ, K., TRÖSTER, P. (2018), op. cit., s. 146.

¹⁷¹ Srov. PŘIB, J., článek Dávka otcovské poporodní péče, s. 23. Časopis *Práce a mzda* 2018/3. ISSN 0032-6208.

¹⁷² Viz tamtéž, s. 23.

pouze jednou a pouze jedné oprávněné osobě, a to i v případě, že se pojištěnec stará o více dětí zároveň narozených.¹⁷³

Podpůrčí doba otcovské je sedm kalendářních dnů po sobě jdoucích bez možnosti přerušení a opětovného navázání.¹⁷⁴ Podpůrčí dobu lze čerpat pouze v omezeném časovém limitu, a to do šesti týdnů po narození dítěte nebo převzetí dítěte do péče.¹⁷⁵ V případě, že bylo dítě převzato do péče, tato dávka může být subjektivně čerpána nejpozději šest týdnů po převzetí tohoto dítěte, a objektivně čerpána pouze do sedmi let věku dítěte. Zároveň lze připustit variantu samostatných nároků, tedy že otcovskou bude čerpat otec v rozmezí do šesti týdnů po porodu, později bude dítě převzato do péče nahrazující péči rodičů, a dávka bude čerpána podruhé (mužem či ženou). Pokud dítě zemře před vyčerpáním podpůrčí doby, náleží otcovská za celou podpůrčí dobu.¹⁷⁶

Dávka otcovské se stanoví jako 70 % DVZ za kalendářní den se stejnými redukčními hranicemi jako u nemocenského, DVZ se do první redukční hranice počítá 100 %. Dávka je v současnosti nastavena ve stejné výši jako dávka peněžité pomoci v mateřství.¹⁷⁷ „*Vychází se ze zásady, že denní výše dávky, tj. úroveň zabezpečení, kterou pojištěnci poskytují obě dávky, by měla být shodná.*“¹⁷⁸ V současné době je ve druhém čtení novela zákona o nemocenském pojištění, kde by mělo být dle pozměňovacího návrhu ustanovení § 21 odst. 1 písm. c), které obsahuje úpravu redukování.¹⁷⁹

V současné době není pobírání otcovské dovolené zavedeno jako překážka v práci. Zde J. Přib uvádí: „*Zaměstnanci budou v době pobírání otcovské čerpat rodičovskou dovolenou podle § 196 zákoníku práce v případě narození dítěte a mateřskou nebo rodičovskou dovolenou podle § 197 zákoníku práce v případě převzetí dítěte do péče*

¹⁷³ K těmto otázkám blíže PŘIB, J., článek Dávka otcovské poporodní péče, s. 23-24. Časopis *Práce a mzda* 2018/3. ISSN 0032-6208.

¹⁷⁴ Například otec čerpá otcovskou 5 dní. Chtěl by čerpání přerušit a za dva týdny čerpat zbylé 2 dny, toto již není možné.

¹⁷⁵ Prvním dnem nástupu může být den narození dítěte, posledním dnem nástupu může být poslední den šestého týdne po narození dítěte.

¹⁷⁶ K těmto otázkám blíže PŘIB, J., článek Dávka otcovské poporodní péče, s. 23-24. Časopis *Práce a mzda* 2018/3. ISSN 0032-6208.

¹⁷⁷ KOLDINSKÁ, K., TRÖSTER, P. (2018), op. cit., s. 147.

¹⁷⁸ Viz HALÍŘ, J., článek Rozšíření dávek poskytovaných otcům v souvislosti s péčí o dítě, s. 7. Časopis *Národní pojištění* 1/2017. ISSN 0323-2395.

¹⁷⁹ PSP ČR, sněmovní tisk č. 85/6 (8. volební období), novela zákona o nemocenském pojištění. In: psp.cz [online]. 13. 2. 2018 [Cit. 23. 2. 2019]. Dostupné z: < <https://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=8&t=85> >.

*nahrazující péči rodičů.*¹⁸⁰ Po domluvě se zaměstnavatelem lze eventuálně čerpat neplacené volno.¹⁸¹

Domnívám se, že otcovská poporodní péče je velmi důležitá dávka z ekonomického i sociálního hlediska. „Otcovskou“ je pozitivně ovlivňováno rovné postavení muže a ženy jak oblasti pracovního trhu, tak i v rodině. Dávka si klade za cíl podporovat parciální vztahy mezi mužem a ženou, posílit vazbu mezi mužem a nově narozeným dítětem, zároveň ale stmeluje rodinu jako celek. V době návratu matky s novorozencem ze zdravotnického zařízení rodinu čeká přivykání na novou situaci, nový režim v rodině atd. Žena se navíc stále zotavuje z porodu, musí zajistit péči o domácnost, o dítě, případně o děti. Toto přechodné období může být pro rodinu velmi náročné a z tohoto důvodu shledávám jako velmi potřebnou a užitečnou možnost přítomnosti otce v tomto náročném období, kdy se může více zapojit do péče o dítě, případně o domácnost, zároveň mu však zůstává jistota výdělků a zaměstnání. Muž tak může být ženě oporou, aniž by musel brát do úvahy, zda si rodina tento finanční výpadek může dovolit. Zároveň již není nutné užití řádné dovolené, jako tomu bylo doposud. Plně se ztotožňuji s tímto dílčím nástrojem určeným ke sladění rodinného a pracovního života.

Dle mého názoru by se však měla lhůta pro využití otcovské rozšířit ze stávajících limitních šesti týdnů po narození dítěte. Domnívám se, že hranice možnosti využít otcovskou nejpozději šest týdnů po narození dítěte je příliš přísná. Jsem si vědoma, že tato lhůta je nastavena takto právě proto, že po šesti týdnech, které jsou pro peněžitou pomoc určeny k čerpání výhradně pro matku, je zde možnost, že se žena a muž na „mateřské“ vystřídají. Pokud však beru do úvahy, že se dítě narodí předčasně, je práh viability¹⁸² plodu z pohledu moderní medicíny dnes udáván mezi 23. a 24. týdnem těhotenství. Hovoříme tedy o tzv. šedé zóně, kdy už je individuálně posuzováno, zda plod bude zachraňován.¹⁸³ Při narození živého dítěte na hranici viability je velká pravděpodobnost, že matka s dítětem stráví ve specializovaném zdravotnickém zařízení více než šest týdnů po narození dítěte, a to zpravidla až do doby, kdy dítě bude plně adaptováno a dosáhne hraniční běžné porodní váhy

¹⁸⁰ Viz PŘIB, J., článek Dávka otcovské poporodní péče, s. 25. Časopis *Práce a mzda* 2018/3. ISSN 0032-6208.

¹⁸¹ Tamtéž, s. 25.

¹⁸² Viabilita = schopnost přežít a normálně se vyvíjet.

¹⁸³ HONZÍK, T., PAŘÍZEK, A., článek Předčasně narozené děti. In: porodnice.cz [online]. 2015 [Cit. 16. 12. 2018]. Dostupné z: < <http://www.porodnice.cz/dite-a-z/predcasne-narozene-deti> >.

novorozence.¹⁸⁴ Otec dítěte v tuto chvíli bude nucen na otcovskou nastoupit dříve, než bude dítě s matkou propuštěno do domácí péče, případně otcovskou z výše uvedeného důvodu nevyčerpá vůbec, přičemž v obou případech se účel této dávky míjí účinkem. Navrhovala bych tedy nárok na otcovskou poporodní péči rozšířit ze stávajících šesti týdnů po narození dítěte (při hypotetickém porodu na hranici viability plodu) na šest týdnů po návratu matky s dítětem tak, aby i otci takto předčasně narozeného dítěte bylo umožněno podílet se na péči o dítě po propuštění ze zdravotnického zařízení a nevznikal takto nedůvodný rozdíl mezi otci fyziologicky a předčasně narozených dětí.

4.6 Dlouhodobé ošetřovné

Další novou dávkou v českém právním řádu je dlouhodobé ošetřovné. Právní úprava nabyla účinnosti dnem 1.6.2018 a dávka je poskytována z nemocenského pojištění. Účelem je zabezpečit rodinu, pokud rodina dlouhodobě pečuje o jednoho ze svých členů (tímto bývá senior, ale je možné pečovat i o jiného člena rodiny) v případě zhoršení zdravotního stavu svého člena.¹⁸⁵ „*Opatření je koncipováno jako pokrytí doby, která následuje po propuštění z nemocnice např. po vážném úrazu nebo nemoci.*“¹⁸⁶ Dávka je poskytována osobě, která v domácím prostředí pečuje o rodinného příslušníka, v důsledku toho nevykonává zaměstnání v případě zaměstnance, v případě OSVČ nemůže osobně vykonávat výdělečnou činnost, a tato dávka nahrazuje ušlý zisk pečující osoby.¹⁸⁷ Dlouhodobé ošetřovné má motivovat členy rodiny postarat se o své blízké v kruhu rodinném a zkvalitnit tak život osob, o které je lépe postaráno, a zároveň posílit vazby v rodině. „*Smyslem dlouhodobého ošetřovného je usnadnit péči o vážně nemocné a zdravotně postižené osoby, u kterých nastalo závažné akutní zhoršení zdravotního stavu. Není primárně určeno pro situace, kdy dochází ke kolísavému zhoršování chronického nepříznivého zdravotního stavu nebo je např. zahájena rekonvalescence po plánovaných výkonech (jako např. výměna kloubu, transplantace apod.)*.“¹⁸⁸ Ošetřovanou

¹⁸⁴DOKOUPILOVÁ, M., článek Předčasně narozené děti. In: babyweb.cz [online]. 29. 8. 2016 [Cit 26. 2. 2019]. Dostupné z: < <https://www.babyweb.cz/predcasne-narozene-deti> >.

¹⁸⁵ KOLDINSKÁ, K., TRÖSTER, P. (2018), op. cit., s. 147.

¹⁸⁶ Viz článek MPSV Pečujme o své blízké – dlouhodobé ošetřovné. In: mpsv.cz [online]. Poslední aktualizace 16. 11. 2017 [Cit. 9. 11. 2018]. Dostupné z: < <https://www.mpsv.cz/cs/28608> >.

¹⁸⁷ KOLDINSKÁ, K., TRÖSTER, P. (2018), op. cit., s. 147.

¹⁸⁸ Viz tisková zpráva ČSSZ, Komu je dlouhodobé ošetřovné určeno a kdo novou dávku může čerpat. In: cssz.cz [online]. 1. 6. 2018 [Cit. 1. 11. 2018]. Dostupné z: < <https://www.cssz.cz/cz/o-cssz/informace/media/tiskove-zpravy/tiskove-zpravy-2018/180601-komu-je-dlouhodobě-osestrovne-urceno-a-kdo-novou-davku-muze-čerpat.htm> >.

osobou je fyzická osoba, které se zhoršil zdravotní stav, v souvislosti s tímto náhlým zhoršením zdraví byla osoba hospitalizována alespoň po dobu 7 kalendářních dnů po sobě jdoucích, a ošetřující lékař zařízení poskytujícího lůžkovou péči rozhodl, že její zdravotní stav po propuštění z hospitalizace do domácího prostředí bude nezbytně vyžadovat poskytování dlouhodobé péče po dobu alespoň 30 kalendářních dnů.

Základní podmínkou pro vznik nároku na dávku je účast na nemocenském pojištění. Pro zaměstnance je čekací doba stanovena minimálně 90 kalendářních dní v posledních 4 měsících bezprostředně předcházejících, pro OSVČ je tato doba stanovena na 3 měsíce bezprostředně předcházející, totéž platí pro zahraničního zaměstnance.¹⁸⁹ Další podmínkou vzniku nároku je souhlas ošetřovaného s poskytováním dlouhodobé péče ošetřující osobě, u nezletilých souhlasu netřeba. Dlouhodobé ošetřovné je možné čerpat až 90 kalendářních dní (podpůrčí doba), nárok na další dlouhodobé ošetřovné vznikne pojištěnci až po uplynutí 12 měsíců od doby, kdy naposledy byla dávka dlouhodobého ošetřovného vyplacena. Je umožněno se v rámci jednoho dlouhodobého ošetřovného vystřídat s jinou osobou, avšak po jednotlivých dnech, a opět je nezbytný souhlas ošetřované osoby. Okruh osob oprávněných k výplatě dávky z důvodu poskytování dlouhodobé péče je dosti široký, což je odůvodněno vícero možnostmi, jak ošetřovaného zabezpečit. Podmínkou pro vznik nároku na dlouhodobé ošetřovné je určitý příbuzenský vztah mezi pečovatelem a ošetřovanou osobou nebo bydlení ve společné domácnosti.¹⁹⁰ „*Ošetřující může být např. manželem (manželkou) ošetřované osoby nebo registrovaným partnerem (registrovanou partnerkou) ošetřované osoby, příbuzným v linii přímé s ošetřovanou osobou nebo je její sourozenec, tchyně, tchán, snacha, zeť, neter, synovec, teta nebo strýc, může se jednat i o druhu či družku ošetřované osoby nebo jinou fyzickou osobu, pokud tato žije s ošetřovanou osobou ve společné domácnosti.*“¹⁹¹

V pracovněprávních souvislostech má osoba pečující zaručenu ochranu pracovního místa jako v případě ochrany zaměstnance v dočasné pracovní neschopnosti. Dlouhodobé ošetřovné je dle ustanovení § 191a zákoníku práce považováno za důležitou osobní překážku

¹⁸⁹ KOLDINSKÁ, K., TRÖSTER, P. (2018), op. cit., s. 148.

¹⁹⁰ K této otázce blíže tisková zpráva ČSSZ, Komu je dlouhodobé ošetřovné určeno a kdo novou dávku může čerpat. In: [cssz.cz \[online\]. 1. 6. 2018 \[Cit. 1. 11. 2018\]. Dostupné z: < https://www.cssz.cz/cz/o-cssz/informace/media/tiskove-zpravy/tiskove-zpravy-2018/180601-komu-je-dlouhodobě-oseťrovne-urceno-a-kdo-novou-davku-muze-cerpat.htm >.](https://www.cssz.cz/cz/o-cssz/informace/media/tiskove-zpravy/tiskove-zpravy-2018/180601-komu-je-dlouhodobě-oseťrovne-urceno-a-kdo-novou-davku-muze-cerpat.htm)

¹⁹¹ Viz KOLDINSKÁ, K., TRÖSTER, P. (2018), op. cit., s. 148.

v práci na straně zaměstnance.¹⁹² Dle výše uvedeného ustanovení zákoníku práce zaměstnavatel uděluje písemný souhlas s nepřítomností zaměstnance (ošetřující osoby). Tento souhlas nemusí být zaměstnavatelem dán pouze v případě, že prokáže, že tomu brání vážné provozní důvody. Nesouhlas s čerpáním dlouhodobého ošetřovného musí zaměstnavatel zdůvodnit taktéž písemně. Zaměstnanec je také chráněn při čerpání dlouhodobého ošetřovného před výpovědí ze strany zaměstnavatele. Při návratu do zaměstnání má zaměstnanec právo požadovat původní pracovní zařazení i pracoviště.¹⁹³

V případě hypotetického souběhu více dávek má nárok na peněžitou pomoc v mateřství a otcovskou přednost před nárokem na dlouhodobé ošetřovné. Naopak dlouhodobé ošetřovné má přednost před nemocenským a ošetřovným. Jinými slovy, pokud například matka pobírá na dítě peněžitou pomoc v mateřství nebo rodičovský příspěvek, nemůže otec čerpat na dítě dlouhodobé ošetřovné. Výjimku budou tvořit případy, kdy matka onemocní nebo se jí stane úraz, případně další situace uvedené v ustanovení § 41c odst. 2 zákona o nemocenském pojištění. Pokud pojištěnec dlouhodobě pečuje o více osob, dávka náleží pouze jednou. Na dávky státní sociální podpory, dávky pěstounské péče, pomoc v hmotné nouzi a další, nemá dlouhodobé ošetřovné vliv.¹⁹⁴

Výše dlouhodobého ošetřovného za kalendářní den činí 60 % redukovaného DVZ, výpočet a redukční hranice jsou nastaveny stejně jako u nemocenského.¹⁹⁵

Za nevýhodu považují v některých případech u dlouhodobého ošetřovného právě absenci nároku na dávku v době hospitalizace. Např. onkologicky nemocné malé pacienty při hospitalizaci ve specializovaném zdravotnickém zařízení rodiče v drtivé většině doprovází, tuto dávku ale využít nemohou. Období boje s nemocí je pro rodinu enormně náročné a vyčerpávající po psychické a fyzické stránce, v neposlední řadě ale i po ekonomické stránce. Rodina musí zvládnout jak péči o nemocné dítě v nemocnici (již predikovatelná absence

¹⁹² V souladu s ustanovením § 206 odst. zákoníku práce je zaměstnanec povinen tuto překážku v práci zaměstnavateli prokázat.

¹⁹³ K těmto otázkám blíže FETTER, W. Richard, článek Změny zákoníku práce v souvislosti s dlouhodobým ošetřovným, s. 20-24. Časopis *Národní pojištění* 5/2018. ISSN 0323-2395.

¹⁹⁴ MPSV Pečujeme o své blízké – dlouhodobé ošetřovné. In: mpsv.cz [online]. Poslední aktualizace 16. 11. 2017 [Cit. 9. 11. 2018]. Dostupné z: < <https://www.mpsv.cz/cs/28608> >.

¹⁹⁵ KOLDINSKÁ, K., TRÖSTER, P. (2018), op. cit., s. 148.

v zaměstnání minimálně jednoho rodiče a s tím související výpadek příjmů), tak i zvýšené náklady na léčbu, případně péči o ostatní členy rodiny a domácnost.¹⁹⁶

¹⁹⁶ Srov. Botticelli, článek 89 % onkologicky nemocných pacientů doprovázejí při hospitalizaci rodiče, na nové dlouhodobé ošetřovné ale nárok nemají [online]. 1. 6. 2018. In: mednews.cz [Cit. 9. 11. 2018]. Dostupné z: < <http://www.mednews.cz/cz/aktuality/20355/89-onkologicky-nemocnych-deti-doprovazeji-pri-hospitalizaci-rodice-na-nove-dlouhodobem-osestrovne-ale-narok-nemaji> >.

5. Státní sociální podpora

Principem, na kterém stojí systém státní sociální podpory, je solidarita. Jde o státem řízenou solidaritu mezi bezdětnými rodinami a rodinami s dětmi, mezi jednotlivci a rodinami. Dávky státní sociální podpory mají pomoci rodinám s náklady, které vynakládají v souvislosti s jejich nezaopatřenými dětmi.¹⁹⁷ Pro účely zákona o státní sociální podpoře je rodina definována jako oprávněná osoba a společně s ní posuzované osoby¹⁹⁸, a není-li těchto osob, považuje se za rodinu sama oprávněná osoba.¹⁹⁹ Jinými slovy, za rodinu je považována dle zákona o státní sociální podpoře i jedna osoba. Nezaopatřené dítě je definováno jako dítě do skončení povinné školní docházky. V případě, že dítě ukončilo povinnou školní docházku, je do 18. roku věku dítěte považováno za nezaopatřené dítě i dítě vedené v evidenci krajské pobočky Úřadu práce ČR (dále jen „ÚP“) jako uchazeč o zaměstnání, pokud přitom nemá nárok na podporu v nezaměstnanosti nebo podporu při rekvalifikaci. Dítě je považováno za nezaopatřené nejdéle do 26. roku dítěte v několika případech, a to, pokud se soustavně připravuje na budoucí povolání, pokud se nemůže soustavně připravovat na budoucí povolání či vykonávat výdělečnou činnost z důvodu nemoci či úrazu, nebo pokud dítě pro svůj dlouhodobě nepříznivý zdravotní stav není schopno vykonávat soustavnou výdělečnou činnost. Za nezaopatřené dítě naopak nelze považovat dítě-poživitele invalidního důchodu pro invaliditu třetího stupně.²⁰⁰

Dávky státní sociální podpory jsou vypláceny v případě nastalé sociální situace, mezi které patří těhotenství a mateřství, nezaopatřenost dítěte, smrt a nedostatek příjmů pro zajištění bydlení.²⁰¹ Základním zákonem systému státní sociální podpory je zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů, který tento systém uceleně upravuje. Dávky státní sociální podpory lze rozdělit na nezávislé na příjmu (netestované), jedná se o rodičovský příspěvek a pohřebné. Druhou skupinou jsou dávky na příjmu závislé (testované), mezi ně patří přídavek na dítě, příspěvek na bydlení a porodné. Oba druhy dávek patří mezi dávky nepojistné, tzn. aby osobě vznikl nárok na dávku, nemusí

¹⁹⁷ GREGOROVÁ, Z., GALVAS, M., KOMENDOVÁ, J., STRÁNSKÝ, J., ČERNÁ, J. *Právo sociálního zabezpečení České republiky a Evropské unie*. Brno: Masarykova univerzita, 2018, s. 208. ISBN 978-80-210-8842-9.

¹⁹⁸ Výčet společně posuzovaných osob obsahuje ust. § 7 odst. 2 SSP.

¹⁹⁹ Ust. § 7 odst. 1 SSP.

²⁰⁰ Ust. § 11 SSP.

²⁰¹ K těmto otázkám blíže KOLDINSKÁ, K., TRÖSTER, P. (2018), op. cit., s. 64-70.

být v době žádosti pojištěna. Podmínkou vzniku nároku na dávku u oprávněných osob²⁰² je nutnost trvalého pobytu u občanů ČR²⁰³ i u cizinců²⁰⁴, u dávek testovaných musí být tato podmínka splněna i u osob společně posuzovaných. V ustanovení § 3 odst. 2 zákona o státní sociální podpoře jsou uvedeny případy, kdy dávky náleží i v případě, že osoba oprávněná a společně posuzované osoby nemají trvalý pobyt na území ČR dle zvláštního předpisu, ale musí mít na území ČR bydliště. Dle zákona č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů, má osoba bydliště na území ČR, pokud se zde dlouhodobě zdržuje, vykonává výdělečnou činnost, žije s rodinou, plní povinnou školní docházku, případně se soustavně připravuje na budoucí povolání nebo existují jiné relevantní důvody, zájmy či aktivity, které tuto osobu spojují s Českou republikou.²⁰⁵ Požadavek bydliště na území ČR se nepoužije na osoby uvedené v ustanovení § 3 odst. 2 písm. l) zákona o státní sociální podpoře. V tomto ustanovení se jedná o osoby, jejichž nárok vyplývá z přímo použitelných předpisů EU nebo osoby zaměstnané, samostatně výdělečně činné, osoby ponechávající si takové postavení a jejich rodinné příslušníky mající právo na rovné zacházení podle předpisu EU.

U dávek na příjmu závislých je hlavním posuzovaným kritériem tzv. rozhodný příjem v rozhodném období, a to vždy za celou rodinu. *„Rozhodný příjem se stanoví jako měsíční průměr příjmů rodiny připadajících na rozhodné období. Měsíční průměr příjmů rodiny se stanoví jako součet jednotlivých měsíčních průměrů příjmů oprávněné osoby a osob s ní společně posuzovaných.“*²⁰⁶ Výši příjmů rozhodných pro přiznání dávky upravuje zákon o daních z příjmu.²⁰⁷ Příjmy relevantní pro stanovení rozhodného příjmu jsou taxativně uvedeny v ustanovení § 5 zákona o státní sociální podpoře, jiné příjmy či celková majetková situace rodiny nejsou posuzovány.

Životní minimum²⁰⁸ je definováno jako minimální hranice peněžních příjmů fyzických osob k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb. V dalších ustanoveních zákona o životním minimu je životní minimum pro jednotlivce stanoveno částkou 3 410 Kč,

²⁰² Touto osobou bude fyzická osoba.

²⁰³ Trvalý pobyt pro občany ČR je upraven v zákoně č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatel a rodných číslech a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

²⁰⁴ Trvalý pobyt pro cizince je upraven v zákoně č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

²⁰⁵ Ust. § 5 odst. 6 zákona č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů.

²⁰⁶ KOLDINSKÁ, K., TRÖSTER, P. (2018), op. cit., s. 204.

²⁰⁷ Zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů.

²⁰⁸ Ust. § 1 zákona č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů.

dále jsou stanoveny částky životního minima pro společně posuzované osoby. V zákoně je zakotvena možnost valorizace životního vládním nařízením vždy k 1. lednu²⁰⁹, životní minimum je možno mimořádně valorizovat. „*Institut životního minima má v systému státní sociální podpory velký význam. Pokud jde o dávky poskytované v závislosti na příjmu, ovlivňuje násobek životního minima stanovený zákonem okruh osob, které budou s ohledem na výši příjmu v rodině dávku pobírat.*“²¹⁰ V závěru minulého roku projevila ministryně práce a sociálních věcí zájem o zvýšení životního a existenčního minima, jednání však dosud nebyla realizována.²¹¹ Životní minimum je ve zkoumané oblasti využíváno v oblasti testovaných dávek poskytovaných ze státní sociální podpory.

Instituce působící jako orgány prvního stupně při provádění systému státní sociální podpory jsou krajské pobočky ÚP a dále pobočka ÚP pro hl. m. Prahu, jako odvolací orgán působí MPSV.²¹²

5.1 Dávky na příjmu nezávislé

5.1.1 Rodičovský příspěvek

Cílem rodičovského příspěvku je pomoci rodinám s malými dětmi, jedná se o příspěvek poskytovaný v době, kdy je čerpána rodičovská dovolená. „*Rodičovská dovolená je poskytována zaměstnankyni a zaměstnanci k prohloubení péče o dítě.*“²¹³ V souladu s ustanovením § 191 zákoníku práce je rodičovská dovolená považována za důležitou osobní překážku v práci na straně zaměstnance, matka má na rodičovskou dovolenou nárok po skončení mateřské dovolené, otec může o rodičovskou dovolenou žádat od narození dítěte. Rodičovská dovolená bude poskytnuta oprávněným osobám v požadovaném rozsahu, nebude však poskytnuta v délce přesahující věk 3 let dítěte.²¹⁴

²⁰⁹ V platnosti je nařízení č. 409/2011 Sb., o zvýšení částek životního minima a existenčního minima.

²¹⁰ Viz KOLDINSKÁ, K., TRÖSTER, P. (2018), op. cit., s. 206.

²¹¹ Tisková zpráva MPSV, Ministryně Jana Maláčová navrhuje zvýšení životního a existenčního minima od 1. ledna 2019. In: mpsv.cz [online]. 29. 11. 2018 [Cit. 25. 2. 2019]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/files/clanky/34639/TZ_-_Ministryne_Jana_Malacova_navrhuje_zvyseni_zivotniho_a_existencniho_minima_od_1_ledna_2019.pdf>.

²¹² Ust. § 2a SSP.

²¹³ Viz ŠTANGOVÁ, V., článek Mateřská versus rodičovská, s. 3. Časopis *Rodinné listy* 6/2016. ISSN 1805-0824.

²¹⁴ Tamtéž, s. 3.

Rodičovskou dovolenou taktéž upravuje zákoník práce²¹⁵, který tuto zákonnou péči o dítě institutem rodičovské dovolené chrání.

Tato dávka prošla významným vývojem. V minulosti se jednalo o určitou formu sociální mzdy. Občané byli placeni státem za řádnou a celodenní péči o novou generaci občanů z důvodu ztráty výdělků a ztráty kariérního postupu.²¹⁶ Od konce 60. let byla dávka vyplácena ženám z nemocenského pojištění, nazývala se mateřský příspěvek a byla čerpána při tzv. další mateřské dovolené trvající do 1 roku dítěte.²¹⁷ Rodičovský příspěvek jako pojem byl zaveden zákonem č. 382/1990 Sb., o rodičovském příspěvku. Termín další mateřská dovolená byl 1. 1. 2001 nahrazen pojmem rodičovská dovolená, na dávku měly nově nárok i ženy, které před porodem nepracovaly a na původní dávku vyplácenou z nemocenského pojištění by neměly nárok. „S účinností od 1.10.1995 se stal rodičovský příspěvek v rámci jednotného systému státních dávek určených především pro rodiny s nezaopatřenými dětmi dávkou státní sociální podpory náležející pečujícímu rodiči do čtyř let věku dítěte (do sedmi let věku zdravotně postiženého dítěte).“²¹⁸ Postupem času se prodlužovala také doba poskytování příspěvku, a to z původního jednoho roku dítěte, přes dva, tři, až do dnešní podoby příspěvku, poskytovaného až do čtyř let věku dítěte.²¹⁹

Z důvodu snahy o větší rovnost mužů a žen se rodičovský příspěvek stává stále flexibilnějším nástrojem při sladování rodinného života a práce. V minulosti byl příspěvek omezen výměrou nižší než je dnes. Pokud rodič čerpal rodičovský příspěvek do dvou let věku dítěte, mohl čerpat částku 11 500 Kč, v případě čerpání do tří let dítěte částku 7 600 Kč, pokud čerpal až do 4 let věku dítěte, náležela rodiči částka 3 800 Kč, nejdéle do doby vyplacení pevné částky 220 000 Kč. 1.1.2018 doznala právní úprava dalších významných změn.²²⁰ „Došlo ke zrušení horní hranice čerpání dávky ve výši 11 500 Kč za kalendářní měsíc. Rodičovský příspěvek může být nyní čerpán až do výše odpovídající 70 % 30násobku denního vyměřovacího základu, tedy do maximální výše peněžité pomoci v mateřství, což je v současné době 32 640 Kč.“²²¹ V případě maximální výše příspěvku pak nárok na dávku bude trvat pouze 6 měsíců, v případě minimální výše bude nárok trvat do věku 4 let dítěte.

²¹⁵ Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů.

²¹⁶ KOLDINSKÁ, K. (2013), op. cit., s. 80.

²¹⁷ Tzv. další mateřská dovolená navazovala na mateřskou dovolenou trvající 26 týdnů.

²¹⁸ Viz HALÍŘOVÁ, G. (2014), op. cit., s. 135.

²¹⁹ K těmto otázkám blíže tamtéž, s. 134-135.

²²⁰ K těmto otázkám blíže KOLDINSKÁ, K., TRÖSTER, P. (2018), op. cit., s. 210-211.

²²¹ Viz tamtéž, s.211.

U obou rodičů, když lze k datu narození dítěte vypočítat DVZ jako podklad pro výpočet rodičovského příspěvku, použije se ten vyšší. Pokud však DVZ určit nelze, bude čerpána dávka rodičovského příspěvku do maximální výše 7 600 Kč, tato částka odpovídá délce příspěvku pro dítě do tří let věku.²²²

V souladu s ustanovením § 30 odst. 5 zákona o státní sociální podpoře volbu výše rodičovského příspěvku oprávněn provést pouze rodič, který uplatnil nárok na rodičovský příspěvek, a to na základě písemné žádosti podané krajské pobožce ÚP. Volbu výše lze za splnění zákonných podmínek měnit, ale nemůže být učiněna zpětně. Pro potřeby rodičovského příspěvku se rodičem rozumí i osoba odlišná od matky či otce dítěte, pokud tato osoba převzala dítě do trvalé péče. Dítětem převzatým do trvalé péče nahrazující péči rodičů se rozumí dítě osvojené na základě rozhodnutí příslušného orgánu, dítě zemřelého rodiče a dítě manžela. Pokud rodiče pečují o jedno dítě, které zakládá nárok na rodičovský příspěvek, tento příspěvek náleží vždy pouze jednomu rodiči dle dohody. Pokud nedojde mezi rodiči ke konsensu, bude nárok na rodičovský příspěvek určen krajskou pobožkou ÚP příslušnou k rozhodování o rodičovském příspěvku.²²³ Pro vznik nároku na rodičovský příspěvek je nezbytné splnit několik podmínek. Chtěla bych zde ještě jednou zmínit podmínku trvalého pobytu na území ČR a bydliště na území ČR jak u osoby, která rodičovský příspěvek pobírá, tak u dítěte, které zakládá nárok. Další podmínkou pro vznik nároku je celodenní osobní a řádná péče o dítě, které je nejmladší v rodině. Tento nárok trvá nejdéle do 4 let věku tohoto dítěte z důvodu péče o ně, nejdéle do vyplacení celkové částky 220 000 Kč²²⁴, v případě dvou a více současně narozených dětí²²⁵ do vyplacení celkové částky 330 000 Kč.²²⁶ Tato částka by se měla v budoucnu navýšit. MPSV vydalo tiskovou zprávu²²⁷, že do mezirezortního připomínkového řízení byl odeslán návrh na změnu zákona o státní sociální podpoře. Plánovaná novela tohoto zákona původně měla počítat s navýšením rodičovského příspěvku v první fázi na 260 000 Kč (navýšení o 40 000 Kč), ve druhé fázi pak na 300 000 Kč (navýšení o 80 000 Kč) pro rodiny, kde se narodilo jedno dítě, s navýšením až na 390 000 Kč se počítalo v rodinách, kde se narodila dvojčata a víceročata, přičemž první

²²² Tamtéž, s. 210-211.

²²³ Tamtéž, s. 211- 212.

²²⁴ Podle toho, která situace nastane dřív.

²²⁵ Tzv. víceročata.

²²⁶ Ust. § 30 odst. 1 SSP.

²²⁷ Tisková zpráva *MPSV* Ministryně Maláčová navrhuje výrazné zvýšení rodičovského příspěvku. In: mpsv.cz [online]. 21. 9. 2018 [Cit. 10. 11. 2018]. Dostupné z: < https://www.mpsv.cz/files/clanky/34313/TZ_-_Ministryne_Malacova_navrhuje_vyrazne_zvyseni_rodicovskeho_prispevku.pdf >.

fáze měla být realizována již v roce 2019. Dle tiskového prohlášení tato novela měla rušit také podmínku maximálního rozsahu docházky předškolního zařízení 46 hodin pro dítě mladší dvou let. Další varianta dle návrhu současné ministryně práce a sociálních věcí týkající se navýšení rodičovského příspěvku měla zřejmě vypadat tak, že dávka by byla bývala navýšena jednorázově o celou plánovanou částku od 1. 1. 2020, pro všechny děti, které nedosáhly 4 let věku.²²⁸ Podle posledních zpráv by se mělo zvýšení rodičovského příspěvku týkat všech rodičů (v období zvýšení rodičovského příspěvku) dávku pobírajících.²²⁹ Situace je však velmi nejasná a může se ještě změnit.

Jsem si vědoma, že v současné době diskutované navýšení některých příspěvků, ve sledované oblasti zejména rodičovského příspěvku, by nebylo možné v době nepříznivé hospodářské situace. Přestože z pohledu některých skupin obyvatel je tato situace velmi líbivá, je třeba postupovat zodpovědně tak, aby byla situace udržitelná do budoucna. Nejsm proti možnosti rodičovský příspěvek zvýšit, vývoj situace naznačuje, že prostředky na jeho zvýšení budou nalezeny, ale doba příznivého ekonomického vývoje bude mít svůj vrchol. Je potřeba vědět, zda a kde se najdou prostředky na takto zvýšenou dávku i v době recese. Časté změny výše příspěvků nepřispívají k právní jistotě a nevzbuzují důvěru v právní řád. Pokud se na situaci podíváme optikou běžného člověka plánujícího v blízké době založit rodinu, je tato nejistota přinejmenším nepříjemná, a mohla by ovlivnit i rozhodnutí, zda, případně kdy tato osoba rodinu založí.

Podmínka osobní, celodenní a řádné péče musí být splněna pouze u nejmladšího dítěte v rodině, protože tato dávka je pobírána kvůli němu, a je splněna i v případě, že rodič pracuje a místo něj se o nejmladší dítě stará jiná zletilá osoba, u studentů též pokud se soustavně připravují na budoucí povolání. V případě, že dítě navštěvuje jesle nebo mateřskou školu, je navíc stanoveno omezení docházky maximálně v rozsahu 46 hodin v kalendářním měsíci u dítěte mladšího dvou let. U dítěte mladšího dvou let při docházení do předškolního zařízení ze zdravotních důvodů, ať jsou tyto důvody na straně rodiče nebo dítěte, je maximální rozsah docházky omezen na 4, případně 6 hodin denně. U dítěte staršího dvou let již, na rozdíl

²²⁸ ŠULOVÁ, K., článek Rodičovský příspěvek se zvýší, ale až od roku 2020. In: ct24.ceskatelevize.cz [online] 4. 11. 2018 [cit. 28. 11. 2018]. Dostupné z: < <https://ct24.ceskatelevize.cz/ekonomika/2642339-rodicovsky-prispevek-se-zvysi-na-300-tisic-najednou-ale-az-od-roku-2020> >.

²²⁹ ČTK, článek Rodičovský příspěvek se zvýší všem, slíbil Babiš nespokojeným rodičům. Ti mu přinesli použité pleny. In: irozhlas.cz [online]. 25. 3. 2019 [cit. 27. 3. 2019]. Dostupné z: < https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/rodicovsky-prispevek-babis-malacova-protest-rodina_1903251510_anj >.

od právní úpravy účinné do 31. 12. 2011, maximální počet hodin v předškolním zařízení určen není. Rodič již tedy může operativněji řešit potřeby rodiny, případně se vrátit do zaměstnání, aniž by přišel o rodičovský příspěvek umístěním dítěte do předškolního zařízení. Rodič může být po dobu nároku na rodičovský příspěvek výdělečně činný, pokud zajistí péči o dítě jinou zletilou osobou, příjmy rodiče a jejich výše již nejsou relevantní.²³⁰

Běžnou sociální situací v rodinách je narození dalšího dítěte. V případě, že se nejmladším dítětem v rodině stane další dítě, zaniká nárok na rodičovský příspěvek posledním dnem měsíce předcházejícímu datu narození dalšího dítěte, které se v okamžiku narození stalo nejmladším v rodině. Toto platí i v případě, že celková částka rodičovského příspěvku nebyla ještě vyplacena.²³¹

Přestože se mnou mnozí nebudou souhlasit, toto řešení nepovažuji za příliš šťastné. Přestože rodičovský příspěvek není přímo určen na úhradu nákladů spojených s dítětem, ale má částečně nahrazovat ušlý příjem, tato skutečnost je pro rozrůstání rodiny demotivující a značně nevýhodná např. v porovnání s narozenými vícčetaty, kdy je rodičovský příspěvek automaticky navýšen na 1,5násobku celkové částky rodičovského příspěvku. V případě modelové situace, kdy se v krátkém časovém rozestupu narodí sourozenci, je matka ve značně nevýhodné situaci oproti případu narozených dvojčat. Jedinou zbývající možností spatřuji ve zrychleném čerpání rodičovského příspěvku při splnění podmínek.

Rodičovský příspěvek se stává v teoretické rovině stále flexibilnější, pružněji lze reagovat na nově vzniklé situace v rodině. Naproti tomu zaměstnavatelé nemají vždy z důvodu možných složitých situací (např. absence zaměstnance z důvodu péče o nemocné dítě) o zaměstnávání rodičů malých dětí (zejména matek) příliš zájem. G. Halířová naznačuje další sociologickou a ekonomickou otázku této problematiky, a to faktické využití možnosti umístit dítě starší dvou let do předškolního zařízení z důvodu nedostatku míst v předškolních zařízeních, zejména pro děti mladší tří let.²³² Tato otázka je stále velmi aktuální a velmi diskutovaná, obzvlášť ve velkých městech.

V souladu s ustanovením § 30b odst. 3 zákona o státní sociální podpoře, pokud v rodině má jeden z rodičů v kalendářním měsíci nárok na peněžitou pomoc v mateřství nebo nemocenské v souvislosti s porodem, nárok na rodičovský příspěvek bude přiznán

²³⁰ K těmto otázkám blíže KOLDINSKÁ, K., TRÖSTER, P. (2018), op. cit., s. 212-213.

²³¹ Tamtéž, s. 212.

²³² HALÍŘOVÁ, G. (2014), op. cit., s. 141-142.

pouze pokud je vyšší než dávky peněžité pomoci v mateřství nebo nemocenského, a to do výše rozdílu mezi dávkami. Od výše rodičovského příspěvku tedy odečteme příspěvek peněžité pomoci v mateřství nebo nemocenské a výsledný rozdíl mezi těmito dvěma hodnotami bude vyplacen.

Zákon o státní sociální podpoře též upravuje možnost a postup snížení, resp. odečtení částky 22 800 Kč vyplácené z titulu péče o nejmladší dítě v rodině z rodičovského příspěvku v případě, že rodič neplní povinnosti související s řádným plněním povinné školní docházky u mladšího dítěte, a rodiči byl pravomocně uložen správní trest podle zvláštního právního předpisu.²³³

Za problematickou se dá považovat možnost či nemožnost volby rychlosti čerpání rodičovského příspěvku v závislosti na předchozí ekonomické aktivitě a její výši, případně neaktivitě. V principu dávka náleží všem rodičům dětí do určitého věku, nicméně výše dávky není pro všechny stejná, ne každý rodič může zvolit rychlejší čerpání dávky. Rodičovský příspěvek jako netestovaná dávka poskytovaná ze systému státní sociální podpory *„je postaven mimo jiné na principu sociální solidarity a sociální potřeby.“*²³⁴ Toto tedy znamená, že osoba oprávněná má na dávku rodičovského příspěvku nárok, ať již byla ekonomicky aktivní či nikoliv. Možnost volby nejvhodnějšího čerpání však mají pouze osoby s předchozí ekonomickou aktivitou a v její určité výši, fakticky jsou tedy zvýhodněny možností volby rychlosti čerpání osoby, které byly v minulosti ekonomicky více aktivní. Podle G. Halířové se tak u rodičovského příspěvku objevuje princip zásluhovosti, který patří do principů sociálního pojištění, a jsou tak popřeny zásady státní sociální podpory.²³⁵ S tímto názorem se plně ztotožňuji.

Ráda bych ještě zmínila jeden problematický aspekt rodičovské dovolené jakožto institutu spjatého s rodičovským příspěvkem. *„Z hlediska fyziologického, psychologického i sociálního vývoje a rozvoje dítěte se považuje za zásadní období od narození do jeho nejméně tří let věku.“*²³⁶ V této době je jednoznačně nejvhodnější osobní péče nejbližší rodiny, zejména hovoříme-li se o matce, která bývá hlavní pečovatelkou, rodiče s dítětem prohlubují vzájemné vazby. Právě k tomuto účelu slouží rodičovská dovolená. Je otázka, jakým

²³³ Ust. § 54a odst. 1 SSP.

²³⁴ Viz HALÍŘOVÁ, G. (2014), op. cit., s. 144.

²³⁵ Tamtéž, s. 144.

²³⁶ Viz MORÁVEK, J. in *Pocta Věře Štangové*. KOLDINSKÁ, Kristina, ed. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2018, s. 101. ISBN 978-80-7380-735-1.

způsobem se k rodičovské dovolené postavit v případě např. muže, kterému svědčí otcovství²³⁷, ale objektivní důvody mu brání. S tím související je i otázka opačná, jakým způsobem vyřešit situaci, kdy muži nesyvědčí otcovství, ale na základě společného života s matkou dítěte má tento muž zájem o dítě pečovat. J. Morávek ve svém pojednání²³⁸ kriticky shrnuje problematické aspekty rodičovské dovolené a navrhuje do budoucna korekce rodičovské dovolené tak, aby výše uvedená problematika byla vyřešena. Osobně se však obávám, aby tyto korekce nebyly zneužívány. Také je nezbytné si položit otázku, jakým způsobem situaci vyřešit při střetu dvou nároků. Lze si představit situaci, kdy budou rodiče dítěte žít odděleně a dítě bude svěřeno do péče matky, s jakkoliv širokým stykem otce. Matka bude žít ve společné domácnosti s dalším mužem a partneru matky by eventuálně svědčilo právo na rodičovskou dovolenou. Na druhé straně ale je a bude otec, který také může mít zájem o čerpání rodičovské dovolené. V těchto případech by bylo dle mého názoru diskriminující, aby čerpal rodičovskou dovolenou partner ženy, pokud biologický otec má zájem na péči a prohlubování vztahu se svým dítětem.

5.1.2 Pohřebné

Smrt vnímáme jako negativní sociální událost jak po citové, tak ekonomické stránce. Sociální ochrana v případě úmrtí se snaží pouze zmírnit ekonomickou zátěž, jakou úmrtí v rodině bezesporu představuje.²³⁹ Dávek z důchodového pojištění je několik, především vdovský, vdovecký a sirotčí důchod, nicméně ve své práci se budu věnovat dávce plynoucí ze systému státní sociální podpory, pohřebnému.

Druhou, a v současné právní úpravě poslední dávkou státní sociální podpory nezávislou na výši příjmu, je pohřebné. Tato dávka cílí na podporu rodin s nezaopatřenými dětmi a bude vyplácena v případě úmrtí jednoho z rodičů dítěte nebo smrti samotného dítěte.²⁴⁰ „Pohřebné je jednorázová peněžitá obligatorní dávka, jejímž účelem je přispět na náklady související s vypravením pohřbu.“²⁴¹ Tyto náklady na vypravení jsou mnohdy velmi

²³⁷ Viz ust. § 776-784 zákona č. 89/2012 Sb, občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

²³⁸ MORÁVEK, J. in *Pocta Věře Štangové*. KOLDINSKÁ, Kristina, ed. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2018, s. 101-104. ISBN 978-80-7380-735-1.

²³⁹ KOLDINSKÁ, K. (2013), op. cit., s. 125.

²⁴⁰ GREGOROVÁ, Z., GALVAS, M., KOMENDOVÁ, J., STRÁNSKÝ, J., ČERNÁ, J. (2018), op. cit., s. 220.

²⁴¹ Viz KOLDINSKÁ, K., TRÖSTER, P. (2018), op. cit., s. 214.

vysoké a mohou být výraznou zátěží pro rodinný rozpočet. V minulosti byla tato dávka řazena do systému nemocenského pojištění.²⁴²

V souladu s ustanovením § 47 odst. 1 zákona o státní sociální podpoře má nárok na pohřebné osoba, která vypravila pohřeb dítěti ke dni úmrtí nezaopatřenému, a dále pak osobě, která ke dni smrti byla rodičem nezaopatřeného dítěte. Toto platí v případě, pokud nezaopatřené dítě nebo osoba, která byla ke dni smrti rodičem nezaopatřeného dítěte, měly trvalý pobyt na území ČR.²⁴³ Aby vznikl nárok na dávku pohřebného, musí splňovat podmínky trvalého pobytu na území ČR i osoba, která vypravila pohřeb.²⁴⁴

Pokud se jedná o dítě mrtvě narozené, podmínka trvalého pobytu a bydliště se pro nárok na pohřebné nezjišťuje.²⁴⁵ V případě, že více osob splňuje podmínky nároku na pohřebné, dávka bude vyplacena osobě, která o ni požádá předepsaným způsobem jako první. Nárok na pohřebné vzniká dnem pohřbení podle zvláštního právního předpisu.²⁴⁶ Nárok na výplatu dávky musí být uplatněn u krajské pobočky ÚP místně příslušné dle přihlášení oprávněné osoby k trvalému pobytu. Pro výplatu dávky není relevantní příbuzenský poměr k osobě zemřelé.

Výše pohřebného činí 5 000 Kč, vyplácena je jednorázově, a to pouze fyzické osobě.²⁴⁷ Nárok na pohřebné zaniká rok po datu pohřbu v případě, že nárok na dávku nebyl uplatněn.²⁴⁸

5.2 Dávky na příjmu závislé

5.2.1 Přídavek na dítě

Přídavek na dítě je dávka poskytovaná ze systému státní sociální podpory, jedná se o dávku peněžitou, obligatorní, závislou na příjmu rodiny, určenou nezaopatřeným dětem. Přídavky na děti vznikly v Belgii v roce 1924. Tehdy se zaměstnavatelé domluvili na tzv. mzdovém příplatku, tzn. aby nemusel mít muž jako živitel vyšší plat, byly nově zavedeny rodinné přídavky (náklady byly sdíleny zaměstnavateli formou sociálního

²⁴² Tamtéž, s. 214.

²⁴³ Ust. § 47 odst. 1 SSP.

²⁴⁴ KOLDINSKÁ, K., TRÖSTER, P. (2018), op. cit., s. 214.

²⁴⁵ Ust. § 47 odst. 3 SSP.

²⁴⁶ Zákon č. 256/2001 Sb., o pohřebnictví a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

²⁴⁷ Ust. § 48 SSP.

²⁴⁸ KOLDINSKÁ, K., TRÖSTER, P. (2018), op. cit., s. 215.

pojištění).²⁴⁹ Tato dávka v minulosti byla poskytována ze systému nemocenského pojištění, její název byl přídatky na děti.

Subjektem nároku na dávku je nezaopatřeně dítě. V případě, že je dítě nezletilé, žádá o dávku zákonný zástupce, a je vyplácen osobě, která o dítě osobně pečuje (tzv. přímé zaopatření). Pokud podmínku splňuje více osob, musí se tyto osoby dohodnout, komu bude dávka vyplácena. V případě, že nedojde ke konsensu, určí z těchto osob osobu, které se bude dávka vyplácet, krajská pobočka ÚP příslušná k rozhodování o přídatku. Pokud již dítě dosáhlo zletilosti, musí si o dávku zažádat dítě samo. Dávka je v takovém případě vyplácena dítěti přímo, bez prostředníka v podobě osoby pečující.²⁵⁰ Dávka je poskytována nezaopatřenému dítěti pouze tehdy, pokud rozhodný příjem v rodině nepřevyšuje součin částky životního minima rodiny a koeficientu 2,7.²⁵¹ Novelou zákona o státní sociální podpoře byla zavedena nová délka rozhodného období.²⁵² Rozhodným obdobím, za které se zjišťuje rozhodný příjem, je nově kalendářní čtvrtletí předcházející kalendářnímu čtvrtletí, ve kterém se nárok na dávku prokazuje či uplatňuje.²⁵³ Jinými slovy, pokud bude osoba žádat o příspěvek na dítě od 1. 4. 2019, musí doložit příjmy za poslední předcházející čtvrtletí, tj. příjmy od 1. 1. 2019 do 31. 3. 2019. Vzhledem k tomuto opatření by měly rodiny na přídatku na dítě dosáhnout rychleji, protože již nemusí dokládat příjmy až rok a půl staré.²⁵⁴

Dá se však předpokládat, že tento systém reaguje pružněji celkově, tedy i naopak. Pokud se rodina svými příjmy dostane nad limit rozhodného příjmu, o přídatku na dítě taktéž rychleji přijde. Domnívám se, že vzhledem ke skutečnosti, že se příjmy dokládají několikanásobně vícekrát než do výše uvedené novely, jsou rodiny více zatíženy, musí si hlídat termíny, dojíždět, a každé tři měsíce opakovaně žádat o příspěvek na dítě, mohlo by ale vznikat i neúměrné administrativní zatížení nesoucí s sebou další výdaje na straně státu.

²⁴⁹ RÁKOSNÍK, J., TOMĚŠ, I. (2012), op. cit., s. 353.

²⁵⁰ KOLDINSKÁ, K., TRÖSTER, P. (2018), op. cit., s. 206-207.

²⁵¹ Ust. § 17 SSP.

²⁵² Novela zákona č. 200/2017 Sb., kterým se mění zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů.

²⁵³ Ust. § 6 SSP.

²⁵⁴ Tisková zpráva MPSV Rodiny už nebudou na přídatky na děti čekat tak dlouho, dosáhnou na ně dříve.

In: mpsv.cz [online]. 3. 10. 2017 [Cit. 1. 11. 2018]. Dostupné

z: < https://www.mpsv.cz/files/clanky/31689/Rodiny_uz_nebudou_na_pridavky_na_deti_cekat_tak_dlouho_dosahnou_na_ne_drive.pdf >.

Výše dávky je závislá na věku nezaopatřeného dítěte. V souladu s ustanovením § 18 odst. 1 zákona o sociální podpoře se přídavek na nezaopatřené dítě vyplácí za kalendářní měsíc a je vyplácen ve výši 500 Kč pro dítě do 6 let, 610 Kč pro dítě od 6 do 15 let, 700 Kč je vypláceno dítěti od 15 do 26 let. Přídavek na dítě je možné vyplácet i ve zvýšené míře. Toto zvýšení základní výměry činí 300 Kč²⁵⁵, a bude poskytnuto v případě, že některá ze společně posuzovaných osob v každém kalendářním měsíci rozhodného období má příjem uvedený v ustanovení § 18 odst. 2 zákona o státní sociální podpoře.

5.2.2 Příspěvek na bydlení

Příspěvek na bydlení je dávka poskytovaná ze systému státní sociální podpory, jedná se o dávku peněžitou, opakující se, testovanou, vyplácenou na základě zákona o státní sociální podpoře. Tato dávka je určena nejen rodinám s nezaopatřenými dětmi, ale i rodinám bezdětným nebo jednotlivcům, cílem je preventivní působení proti chudobě.²⁵⁶ „*Nová koncepce příspěvku na bydlení vychází ze zásady, že každá osoba nebo rodina může vynaložit na bydlení pouze část svých příjmů. Za sociálně únosné se považuje, aby osoba nebo rodina vydávala na náklady spojené s bydlením 30 %, v Praze 35 % svých příjmů.*“²⁵⁷

V souladu s ustanovením § 24 zákona o státní sociální podpoře je osobou oprávněnou pobírat příspěvek na bydlení vlastník nebo nájemce bytu, pokud v bytě hlášen k trvalému pobytu, dále se za vlastníka bytu považuje manžel vlastníka, který od jeho vlastnického práva odvozuje právo na bydlení. V případě, že manželé mají společné nájemní právo, jsou za vlastníky považováni oba manželé. Výše příspěvku na bydlení je stanovena dle zákona o státní sociální podpoře za kalendářní měsíc jako rozdíl mezi normativními náklady na bydlení²⁵⁸ a rozhodným příjmem rodiny vynásobeným koeficientem 0,30 (vzhledem k vyšším nákladům na bydlení na území hlavního města Prahy koeficientem 0,35).²⁵⁹ Pokud jsou náklady na bydlení nižší než normativní náklady na bydlení, náleží příspěvek na bydlení ve výši rozdílu mezi náklady na bydlení a rozhodným příjmem rodiny vynásobeným koeficientem 0,30, a na území hlavního města Prahy koeficientem 0,35.²⁶⁰ Pokud rozhodný

²⁵⁵ Ust. § 18 odst. 3 SSP.

²⁵⁶ KOLDINSKÁ, K., TRÖSTER, P. (2018), op. cit., s. 207.

²⁵⁷ Viz tamtéž, s. 207.

²⁵⁸ Normativní náklady na bydlení lze chápat jako průměrné náklady na bydlení vynaložené pro jednu, dvě, tři, čtyři a více osob.

²⁵⁹ Ust. § 27 odst. 1 SSP.

²⁶⁰ Ust. § 27 odst. 2 SSP.

příjem (rodiny), ze kterého se počítá výše příspěvku na bydlení nedosáhne ani částky životního minima, bude se při výpočtu považovat za rozhodný příjem rodiny částka rovnající se životnímu minimu této rodiny.²⁶¹ Pokud mluvíme o rodině, pro účely příspěvku na bydlení se jedná o všechny osoby, které jsou v bytě přihlášeny k trvalému pobytu, tedy i o jednu osobu.²⁶² Bytem se pro účely příspěvku na bydlení rozumí soubor místností nebo samostatná obytná místnost, které svým stavebně technickým uspořádáním a vybavením splňují požadavky na trvalé bydlení a jsou k tomuto účelu užívání určeny podle stavebního zákona nebo jsou zkolaudovány jako byt. Pokud byt tyto parametry nespĺňuje, příspěvek na bydlení nebude vyplacen.²⁶³

Pokud je osoba nebo osoby v nájmu na základě nájemní smlouvy, náklady se rozumí nájemné a plnění související s užíváním bytu a prokazují se nájemní smlouvou, popř. nájemní smlouvou a rozpisem služeb. Naopak náklady vzniklé u družstevních bytu, bytů vlastníků a u vlastních nemovitostí, kde se nevychází z reálných nákladů, se řídí v zákoně stanovenými tzv. srovnatelnými náklady. „Jejich výše je odstupňována podle počtu osob, které jsou pro tyto účely společně posuzovány.“²⁶⁴ Tyto náklady není třeba dokládat, protože jsou fiktivní.²⁶⁵ V souladu s ustanovením § 25 odst. 1 písm. c) zákona o státní sociální podpoře jsou ke všem výše uvedeným typům bydlení připočítány náklady za plyn, elektřinu a další náklady za plnění poskytované s užíváním bytu, výčet nákladů v tomto ustanovení je taxativní. Výše nákladů a částek nezbytných pro určení nároku na příspěvek na bydlení a jeho výši určuje vláda k 1. lednu do 31. prosince následujícího roku nařízením²⁶⁶, pro rok 2019 se jedná o nařízení vlády č. 320/2018 Sb.

5.2.3 Porodné

Porodné je dávka poskytovaná ze systému státní sociální podpory, je peněžitá, testovaná, vyplácí se jednorázově. Cílem porodného je snaha částečně přispět k úhradě nákladů vzniklých v souvislosti s porodem. V minulosti byla z nemocenského pojištění vyplácena dávka s názvem „podpora při narození dítěte“, kterou se dá říci nahradila právě dávka porodného.

²⁶¹ Ust. § 27 odst. 3 SSP.

²⁶² KOLDINSKÁ, K., TRÖSTER, P. (2018), op. cit., s. 208.

²⁶³ Ust. § 24 odst. 5 SSP.

²⁶⁴ Viz KOLDINSKÁ, K., TRÖSTER, P. (2018), op. cit., s. 207.

²⁶⁵ Tamtéž, s. 207.

²⁶⁶ Ust. § 28 SSP.

Do konce roku 2010 se porodné plošně vyplácelo každé ženě, která porodila dítě. Od 1.1. 2011 se z dávky netestované stala dávka testovaná a vyplácena byla pouze v případě, že žena porodila první živé dítě. Na další živé děti se již porodné nevztahovalo.²⁶⁷ Od 1. 1. 2015 došlo k další změně v právní úpravě. Žena má nyní nárok na porodné při porodu prvního nebo druhého živé dítě, a to pouze za předpokladu, že rozhodný příjem v rodině nepřekročí součin částky životního minima rodiny a koeficientu 2,70.²⁶⁸

Dle zákona o státní sociální podpoře nárok vzniká nejen matce dítěte, ale za určitých okolností i jiným osobám, zejména otci, pokud rodička zemřela, ke dni porodu splnila podmínky ustanovení § 44 odst. 1 a 2 zákona o státní sociální podpoře, ale pouze v případě, že podpora nebyla ani jí, ani jiné osobě vyplácena. Nárok na porodné vzniká dnem porodu.²⁶⁹ „Pro účely porodného se rozhodným obdobím, za který se zjišťuje rozhodný příjem, rozumí kalendářní čtvrtletí předcházející kalendářnímu čtvrtletí, ve kterém se dítě narodilo.“²⁷⁰

Ke vzniku nároku na porodné není třeba péče o dítě. Žena bude splňovat podmínky k vyplacení dávky i v případě, že například dá souhlas s osvojením a o dítě nepečuje.²⁷¹ Zároveň ale je možnost, že nárok na dávku bude splňovat i jiná osoba, a to „pokud převzala dítě do jednoho roku věku do trvalé péče nahrazující péči rodičů, a to i v případě, že před převzetím dítěte do této péče vznikl nárok na porodné matce nebo otci dítěte.“²⁷²

Nárok na porodné získá osoba v případě převzetí dítěte mladšího 1 roku do trvalé péče, která nahrazuje péči rodičů, a zároveň jde o její první dítě vůbec. Jinými slovy, nárok na porodné této osobě vzniká poprvé. Nárok na porodné vznikne též při převzetí do trvalé péče dvou a více dětí, které se narodily současně, a zároveň pro rodičku (tzn. nikoliv osobu, která děti převezme do trvalé péče) byly tyto děti první živě narozené. V obou výše uvedených případech je nezbytné splnit podmínku rozhodného příjmu ne vyššího, než kolik činí součin životního minima (přejímající) rodiny a koeficientu 2,70. Dítětem převzatým do trvalé péče nahrazující péči rodičů se rozumí dítě převzaté do péče na základě rozhodnutí

²⁶⁷ KOLDINSKÁ, K., TRÖSTER, P. (2018), op. cit., s. 209.

²⁶⁸ Ust. § 44 odst. 1 SSP.

²⁶⁹ Ust. § 44 SSP.

²⁷⁰ Viz GREGOROVÁ, Z., GALVAS, M., KOMENDOVÁ, J., STRÁNSKÝ, J., ČERNÁ, J. (2018), op. cit., s. 217.

²⁷¹ KOLDINSKÁ, K., TRÖSTER, P. (2018), op. cit., s. 209.

²⁷² Tamtéž, s. 209.

příslušného orgánu v případě, že bylo svěřeno do péče jiné osoby, osvojeno, či předáno osvojiteli před osvojením do péče.²⁷³

Pokud je dítě svěřeno do trvalé péče nahrazující péči rodičů manželům, nárok na porodné vznikne pouze jednomu z manželů dle dohody. Pokud se nedohodnou, stanoví oprávněnou osobu z těchto dvou manželů orgán, který je k rozhodování o porodném příslušný.²⁷⁴

Porodné je vyplaceno jednorázově v částce 13 000 Kč v případě prvního dítěte a 10 000 Kč v případě druhého dítěte.²⁷⁵

Dle mého názoru by bylo přijatelnější místo poskytování této dávky efektivněji podporovat nízkopříjmové, avšak výdělečně činné rodiny. Dávka byla v dřívějších letech poskytována plošně všem ženám a dosáhly na ni i ženy s vysokými příjmy, což naznačuje, že byla tato dávka vnímána jako příspěvek do začátku dostupný i pro vysoce příjmové skupiny osob. Dle mého názoru skutečnost, že dnes náleží pouze ženám (osobám) splňujícím určité podmínky, vyvolává ve společnosti pocit jakési nespravedlnosti či křivdy osob s vyššími příjmy vůči osobám s příjmy nižšími. Přispívá k tomu i vyplacení příspěvku matce, která se o dítě nestará a dá souhlas s osvojením dítěte.²⁷⁶

Dle mého názoru by tato dávka měla být poskytnuta pouze rodinám, ve kterých by měla alespoň jedna společně posuzovaná osoba v rozhodném období příjmy ze závislé činnosti nebo ze samostatné činnosti. Domnívám se, že v současné době tato dávka dostatečně nemotivuje osoby (rodiny) dlouhodobě v zásadě výdělečně nečinné, aby svou situaci změnily a nespolehaly se pouze na pomoc od státu.

²⁷³ GREGOROVÁ, Z., GALVAS, M., KOMENDOVÁ, J., STRÁNSKÝ, J., ČERNÁ, J. (2018), op.cit., s. 217.

²⁷⁴ Ust. § 45 odst. 4 SSP.

²⁷⁵ Ust. § 46 SSP.

²⁷⁶ KOLDINSKÁ, K., TRÖSTER, P. (2018), op. cit., s. 209.

Závěr

Velmi kladně hodnotím existenci v podstatě všech dávek vyplácených jak z nemocenského pojištění, tak ze systému státní sociální podpory.

U nemocenského jsem upozorňovala na problematické aspekty zrušení karenční doby, které by bylo možno vyřešit tzv. sick days. Nová dávka otcovské je dle mého názoru rovněž velmi přínosná, neboť umožňuje rodině lepší adaptaci na novou situaci v podobě nového člena rodiny, umožňuje otci více se zapojit do péče o dítě, aniž by rodina čelila existenčním problémům v podobě výpadku příjmu otce. Odborná veřejnost není jednotná ve výkladu, zda otcovskou může v určitých případech využít i žena. Zároveň bych navrhla prodloužení lhůty pro využití otcovské u případů zřetele hodných, např. u předčasně narozených dětí, aby nedocházelo k nedůvodnému znevýhodnění otců předčasně narozených dětí. U další nové dávky dlouhodobého ošetrovného považuji za nevýhodu nemožnost čerpat tuto dávku v době hospitalizace v nemocnici, jako příklad uvádím malé onkologické pacienty, u kterých rodiče chtějí být přítomni v nemocnici, ale dávka jim nenáleží.

U rodičovského příspěvku lze nalézt několik problematických aspektů. Jedním z nich je zvýšení celkové částky rodičovského příspěvku u dvojčat a vícčrat v kontrastu s přispíváním na nejmladší dítě v rodině, což může paradoxně vést k situaci, že matka s vícčraty je po materiální stránce lépe zabezpečena než matka, které se narodí dvě děti ve velmi krátkém časovém rozestupu. Druhým problematickým aspektem je jistý vložený prvek zásluhovosti při zrychleném čerpání rodičovského příspěvku. Pouze osoby s předchozí ekonomickou aktivitou v její určité výši si mohou zvolit zrychlené čerpání rodičovského příspěvku, což lze chápat jako určité popření principů nepojistného systému státní sociální podpory u této netestované dávky. U přídatku na dítě byla v nedávné době uzákoněna změna rozhodného období, rozhodné období pro vznik nároku je nově předcházející čtvrtletí. Systém sice funguje pružněji a je logické, že rodina dosáhne na přídatky dříve, ale vzhledem k celkové pružnosti systému o ně taktéž dříve přijde. Zároveň to pro rodiny znamená každé tři měsíce žádat o příspěvky, což může být v některých případech spojeno s komplikacemi v dopravě, a v neposlední řadě lze předpokládat větší administrativní zátěž a zvýšení nákladů pro státní aparát. Porodné prošlo v posledních letech poměrně bouřlivým vývojem. Z netestované dávky poskytované plošně při porodu se vyvinula dávka testovaná, na kterou dosáhne pouze určitá skupina obyvatel, z historických důvodů je v případě této dávky vnímána určitá nespravedlnost. Dle mého názoru není vhodné vyplácet porodné ženě, která

se o dítě nebude starat a dá ho k adopci. Navrhovala bych stanovení dodatečných kritérií pro vznik nároku na dávku tak, aby byly osoby zároveň motivovány k výdělečné činnosti a aby dávky nebyly vypláceny těm, kteří bez zjevného důvodu nejsou dlouhodobě výdělečně činní, zároveň však soustavně očekávají pomoc od státu.

I přes některé praktické problémy považuji hmotné zabezpečení rodin s dětmi za dobře propracované a poměrně štědré. Vzhledem k tomu, že systém sociálního zabezpečení se dynamicky vyvíjí, je zde velký předpoklad dalších změn i v budoucnu.

Ráda bych závěrem dodala, že přestože hmotné zabezpečení rodin je poměrně štědré, stát by měl mít ve zkoumané oblasti pouze podpůrnou funkci, měl by pomoci v nenadálé tíživé životní situaci, hlavní zodpovědnost však má a vždy bude mít jednotlivec, který se nesmí spoléhat pouze na to, že stát se o něj bez jeho vlastního přičinění postará.

Ve své diplomové práci se zabývám hmotným zabezpečením rodin s dětmi, cílem mé práce bylo systematicky zařadit problematiku hmotného zabezpečení rodin s dětmi, představit ve sledované oblasti vývoj sociálního zabezpečení od úplných kořenů až po současnou legislativu a podat ucelený náhled na tuto velice obsáhlou problematiku. Dále bylo cílem také kriticky současnou legislativu zhodnotit, upozornit na některé praktické problémy a přidat své dílčí návrhy de lege ferenda. V diplomové práci je poměrně podrobně rozebrána především moderní historie ve zkoumané oblasti, v dalších kapitolách je popsáno hmotné zabezpečení rodin s dětmi v mezinárodním a evropském kontextu. Podrobně jsem analyzovala dávky v současnosti poskytované z nemocenského pojištění i ze systému státní sociální podpory, zmiňuji problematické aspekty současné legislativy ve zkoumané oblasti. U drtivé většiny jsem se snažila přispět svými dílčími návrhy de lege ferenda, čímž jsem naplnila cíl diplomové práce.

Seznam zkratk

ČSSZ	Česká správa sociálního zabezpečení
ČR	Česká republika
EP	Evropský parlament
ESCH	Evropská sociální charta
EZSZ	Evropský zákoník sociálního zabezpečení
KSČ	Komunistická strana Československa
LZPS	Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součástí ústavního pořádku České republiky, ve znění pozdějších předpisů
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
OSN	Organizace spojených národů
OSSZ	Okresní správa sociálního zabezpečení
OSVČ	Osoba samostatně výdělečně činná
PSP ČR	Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR
SEU	Smlouva o Evropské unii
SFEU	Smlouva o fungování Evropské unie
SSP	Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů
ÚP	Úřad práce ČR

ÚS

Ústavní soud

ZNP

Zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, ve znění
pozdějších předpisů

Seznam zdrojů

Monografie:

BĚLINA, M. a PICHRT, J. *Pracovní právo*. 7. doplněné a podstatně přepracované vydání. V Praze: C.H. Beck, 2017.
ISBN 978-80-7400-667-8.

GREGOROVÁ, Z., GALVAS, M., KOMENDOVÁ, J., STRÁNSKÝ, J., ČERNÁ, J. *Právo sociálního zabezpečení České republiky a Evropské unie*. Brno: Masarykova univerzita, 2018.
ISBN 978-80-210-8842-9.

HALÍŘOVÁ, G. *Sladění pracovních a rodinných rolí zaměstnanců pečujících o děti*. Praha: Leges, 2014. Teoretik.
ISBN 978-80-87576-92-2.

HOLÁ, E., CHVÍLOVÁ-WEBEROVÁ M. *Vítej, kulíšku. Sedm duhových pohádek a průvodce na cestě domů. Terapeutická kniha pro rodiče, když je to na počátku jinak*. Nové Veselí: Nedoklubko, 2014.
ISBN 978-80-260-7180-8.

CHVÁTALOVÁ, I. *Právo sociálního zabezpečení v České republice a Evropské unii*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012. Monografie (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk).
ISBN 978-80-7380-374-2.

KOLDINSKÁ, K. *Sociální právo*. 2. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2013.
ISBN 978-80-7400-474-2.

KOLDINSKÁ, K., TOMEŠ I., KŘEPELKA F. *Sociální právo EU*. Praha: Wolters Kluwer, 2017. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR).
ISBN 978-80-7552-701-1.

KOLDINSKÁ, K., TRÖSTER, P. *Právo sociálního zabezpečení*. 7., podstatně přepracované vydání. V Praze: C.H. Beck, 2018. Academia iuris (C.H. Beck).
ISBN 978-80-7400-692-0.

KOLEKTIV AUTORŮ. *Úmluvy Mezinárodní organizace práce neratifikované Českou republikou*. Vydání I. Praha: Českomoravská konfederace odborových svazů, 2017.
ISBN 978-80-86809-66-3.

KOLEKTIV AUTORŮ. *Úmluvy Mezinárodní organizace práce ratifikované Českou republikou*. Vydání I. Praha: Českomoravská konfederace odborových svazů, 2017.
ISBN 978-80-86809-65-6.

KVOČÁKOVÁ, L. in *Konference k 90. výročí sociálního pojištění v ČR*. VYSOKAJOVÁ, M., ed. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2015.
ISBN 978-80-87975-34-3.

MITCHELL, E. *Finanční podpora rodin s dětmi v České republice v evropském kontextu*. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2010. Studie (Národohospodářský ústav Josefa Hlávky).
ISBN 978-80-86729-54-1.

MORÁVEK, J. in *Pocta Věře Štangové*. KOLDINSKÁ, Kristina, ed. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2018.
ISBN 978-80-7380-735-1.

PRŮŠA, L., VÍŠEK P., JAHODA R. *Alchymie nepojistných sociálních dávek*. Praha: Wolters Kluwer, 2014.
ISBN 978-80-7478-528-3.

RÁKOSNÍK, J., TOMESŠ I. *Sociální stát v Československu: právně-institucionální vývoj v letech 1918-1992*. Praha: Auditorium, 2012.
ISBN 978-80-87284-30-8.

SCHELLE, K., SCHELLEOVÁ, I., VOJÁČEK, L. *Proměny státu a práva v druhé polovině 19. století: vybrané problémy*. Praha: Eurolex Bohemia, 2006.
ISBN 80-86861-91-0.

ŠTANGOVÁ, V., LANG, R. *Právo sociálního zabezpečení v bodech s příklady*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2018.
ISBN 978-80-7380-700-9.

TOMESŠ, I. *Obory sociální politiky*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-868-5.

TOMESŠ, I. *Sociální právo České republiky*. 2., přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2015.
ISBN 978-80-7478-941-0.

TOMESŠ, I. *Sociální správa: úvod do teorie a praxe*. Vyd. 2., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2009.
ISBN 978-80-7367-483-0.

TOMESŠ, I. *Úvod do teorie a metodologie sociální politiky*. Praha: Portál, 2010.
ISBN 978-80-7367-680-3.

URBÁNKOVÁ, S. in *Konference k 90. výročí sociálního pojištění v ČR*. VYSOKAJOVÁ, M., ed. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2015.
ISBN 978-80-87975-34-3.

Právní předpisy:

Ústavní zákon České národní rady č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů

Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součástí ústavního pořádku České republiky, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů

Zákon České národní rady č. 582/1991 Sb, o organizaci a provádění sociálního zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů

Zákon České národní rady č. 589/1992 Sb., o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 110/2006 Sb, o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 256/2001 Sb., o pohřebnictví a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatel a rodných číslech a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 261/2007 Sb., o stabilizaci veřejných rozpočtů, ve znění pozdějších předpisů

Zákon České národní rady č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 258/2000 Sb., o ochraně veřejného zdraví a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů

Sdělení Ministerstva práce a sociálních věcí č. 349/2017 Sb., kterým se vyhlašuje pro účely nemocenského pojištění výše redukčních hranic pro úpravu denního vyměřovacího základu platných v roce 2018

Sdělení Ministerstva práce a sociálních věcí č. 237/2018 Sb., kterým se vyhlašuje pro účely nemocenského pojištění výše redukčních hranic pro úpravu denního vyměřovacího základu platných v roce 2019

Nařízení vlády č. 320/2018 Sb., kterým se pro účely příspěvku na bydlení ze státní sociální podpory pro rok 2019 stanoví výše nákladů srovnatelných s nájemným, částek, které se započítávají za pevná paliva, a částek normativních nákladů na bydlení.

Nařízení vlády č. 409/2011 Sb., o zvýšení částek životního minima a existenčního minima

Soudní rozhodnutí:

Nález ÚS sp. Zn. Pl. 2/08 ze dne 23.4.2008. In: nalus.usoud.cz [online]. Dostupné z: < <http://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=pl-2-08> >

Nález ÚS sp. Zn. Pl. 54/10 ze dne 24.4.2012. In: nalus.usoud.cz [online]. Dostupné z: < <http://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=pl-54-10> >

Mezinárodní pakty a úmluvy:

Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 461/1991 Sb., o sjednání Úmluvy o minimální normě sociálního zabezpečení (č. 102). In: mpsv.cz [online]. Dostupné z: < <https://www.mpsv.cz/files/clanky/1178/102.pdf> >

Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 537/1990 Sb., o sjednání Úmluvy o léčebně preventivní péči a dávkách v nemoci (č.130). In: osn.cz [online]. Dostupné z: < <http://www.osn.cz/wp-content/uploads/2015/04/ILO-130-preventivni-pece.pdf> >

Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb., o sjednání Úmluvy o právech dítěte. In: osn.cz [online]. Dostupné z: < <https://www.osn.cz/wp-content/uploads/2015/03/umluva-o-pravech-ditete.pdf> >

Sdělení Ministerstva zahraničních věcí o Evropské sociální chartě č. 14/2000 Sb.m.s. In: mpsv.cz [online]. Dostupné z: < <https://www.mpsv.cz/files/clanky/1218/esch.pdf> >

Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 90/2001 Sb.m.s., o přijetí Evropského zákoníku sociálního zabezpečení. In: mpsv.cz [online]. Dostupné z: < <https://www.mpsv.cz/files/clanky/1286/ezs.pdf> >

Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 90/2001 Sb. m. s., o Evropském zákoníku sociálního zabezpečení. In: mpsv.cz [online]. Dostupné z: < <https://www.mpsv.cz/files/clanky/1286/ezsz.pdf> >

Úmluva MOP o rovnosti zacházení v sociálním zabezpečení (č. 118)

Úmluva MOP o ochraně mateřství (č. 103)

Úmluva MOP o zaměstnávání žen (č. 3)

Úmluva MOP o nemocenském pojištění pracovníků v průmyslu a obchodu a osob zaměstnaných v domácnosti (č. 24)

Úmluva MOP o nemocenském pojištění pracovníků v zemědělství (č.25)

Všeobecná deklarace lidských práv. In: osn.cz [online].

Dostupné z: < http://www.osn.cz/wp-content/uploads/2015/12/UDHR_2015_11x11_CZ2.pdf >

Vyhláška ministra zahraničních věcí č. 120/1976 Sb., o Mezinárodním paktu o občanských a politických právech a Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech. In: osn.cz [online].

Dostupné z: < <http://www.osn.cz/wp-content/uploads/2015/03/mezinarodni-pakt-o-hospodarskych-socialnich-a-kulturnich-pravech.pdf> >

Prozatímní evropské dohody o systémech sociálního zabezpečení č. 12, č.13 (Interim Agreement on Social Security)

Charta OSN. In: osn.cz [online].

Dostupné z: < <http://www.osn.cz/wp-content/uploads/2015/03/charta-organizace-spojonych-narodu-a-statut-mezinarodniho-soudniho-dvora.pdf> >

Evropská úmluva o sociálním zabezpečení CETS No. 78. In: coe.int [online].

Dostupné z: < <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/0900001680074611> >

Listina základních práv EU. In: eur-lex.europa.eu [online].

Dostupné z: < <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=CELEX:12012P/TXT> >

Smlouva o EU. In: eur-lex.europa.eu [online].

Dostupné z: < <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12016M/TXT> >

Smlouva o fungování EU. In: eur-lex.europa.eu [online].

Dostupné z: < <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12016E/TXT> >

Nařízení EP a Rady (ES) č. 883/2004 o koordinaci systémů sociálního zabezpečení. In: mpsv.cz [online]. Dostupné z: < https://www.mpsv.cz/files/clanky/8190/883_2004.pdf >

Nařízení EP a Rady (ES) 987/2009, kterým se stanovují prováděcí pravidla k nařízení č. 883/2004. In: mpsv.cz [online].

Dostupné z: < https://www.mpsv.cz/files/clanky/8203/987_2009.pdf >

Odborné články:

FETTER, W. R., článek Změny zákoníku práce v souvislosti s dlouhodobým ošetřovným, s. 20-24. Časopis *Národní pojištění* 5/2018. ISSN 0323-2395.

HALÍŘ, J., článek Rozšíření dávek poskytovaných otcům v souvislosti s péčí o dítě, s. 5-8. Časopis *Národní pojištění* 1/2017. ISSN 0323-2395.

HAMPLOVÁ, E., článek Ošetřovné v případech střídání při ošetřování či péči, s. 18-20. Časopis *Národní pojištění* 6/2017. ISSN 0323-2395.

OBERMANNOVÁ, G., článek Koordinace sociálního zabezpečení v oblasti rodinných dávek, s. 13-17. Časopis *Národní pojištění* 6/2017. ISSN 0323-2395.

PŘIB, J., článek Dávka otcovské poporodní péče, s. 23-25. Časopis *Práce a mzda* 2018/3. ISSN 0032-6208.

ŠTANGOVÁ, V., článek Mateřská versus rodičovská, s. 2-3. Časopis *Rodinné listy* 6/2016. ISSN 1805-0824.

Elektronické zdroje:

Tisková zpráva ČSSZ, Komu je dlouhodobé ošetřovné určeno a kdo novou dávku může čerpat. In: cssz.cz [online] 1.6.2018.

Dostupné z: < <https://www.cssz.cz/cz/o-cssz/informace/media/tiskove-zpravy/tiskove-zpravy-2018/180601-komu-je-dlouhodobě-osetovne-urceno-a-kdo-novou-davku-muze-cerpat.htm> >

Tisková zpráva MPSV, Ministryně Jana Maláčová navrhuje zvýšení životního a existenčního minima od 1. ledna 2019. In: mpsv.cz [online] 29.11.2018.

Dostupné z: < https://www.mpsv.cz/files/clanky/34639/TZ_-_Ministryne_Jana_Malacova_navrhuje_zvyseni_zivotniho_a_existencniho_minima_od_1_le_dna_2019.pdf >

Tisková zpráva *MPSV*, Ministryně Maláčová navrhuje výrazné zvýšení rodičovského příspěvku. In: mpsv.cz [online] 21.9.2018.

Dostupné z: < https://www.mpsv.cz/files/clanky/34313/TZ_-_Ministryne_Malacova_navrhuj_e_vyrazne_zvyseni_rodicovskeho_prispevku.pdf >

Tisková zpráva *MPSV*, Rodiny už nebudou na přídavky na děti čekat tak dlouho, dosáhnou na ně dříve. In: mpsv.cz [online] 3.10.2017.

Dostupné z: < https://www.mpsv.cz/files/clanky/31689/Rodiny_uz_nebudou_na_pridavky_na_deti_cekat_tak_dlouho_dosahnou_na_ne_drive.pdf >

MPSV Pečujme o své blízké – dlouhodobé ošetrovné. In: mpsv.cz [online], poslední aktualizace 16.11.2017.

Dostupné z < <https://www.mpsv.cz/cs/28608> >

PSP ČR, sněmovní tisk č. 109 (8. volební období), novela zákoníku práce. In: psp.cz [online] 21.2.2018. Dostupné z: < <https://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=8&T=109> >

PSP ČR, sněmovní tisk č. 333 (8. volební období), novela zákona o nemocenském pojištění. In: psp.cz [online] 19.11.2018.

Dostupné z: < <https://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=8&T=333> >

PSP ČR, sněmovní tisk č. 85 (8. volební období), novela zákona o nemocenském pojištění. In: psp.cz [online] 13.2.2018.

Dostupné z: < <https://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=8&t=85> >

Botticelli, článek 89 % onkologicky nemocných pacientů doprovázejí při hospitalizaci rodiče, na nové dlouhodobé ošetrovné ale nárok nemají. In: mednews.cz [online] 1.6.2018.

Dostupné z: < <http://www.mednews.cz/cz/aktuality/20355/89-onkologicky-nemocnych-deti-doprovazeji-pri-hospitalizaci-rodice-na-nove-dlouhodob-e-osetrovne-ale-narok-nemaji> >

ČTK, článek Rodičovský příspěvek se zvýší všem, slíbil Babiš nespokojeným rodičům. Ti mu přinesli použité pleny. In: irozhlas.cz [online] 25.3.2019.

Dostupné z: < https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/rodicovsky-prispevek-babis-malacova-protest-rodina_1903251510_anj >

DOKOUPILOVÁ, M., článek Předčasně narozené děti. In: babyweb.cz [online] 29.8.2016.

Dostupné z: < <https://www.babyweb.cz/predcasne-narozene-deti> >

HONZÍK, T., PAŘÍZEK A., článek Předčasně narozené děti. In: porodnice.cz [online] 2015.

Dostupné z: < <http://www.porodnice.cz/dite-a-z/predcasne-narozene-deti> >

KNÍŽKOVÁ, J, článek Sněmovna schválila zrušení karenční doby. Jaká kompenzace čeká zaměstnavatele? In: podnikatel.cz [online] 31.10.2018.

Dostupné z: < <https://www.podnikatel.cz/clanky/snemovna-schvalila-zruseni-karencni-doby-jaka-kompenzace-ceka-zamestnavatele/> >

LANDWEHRMANN, T., článek Je ti nevolno? Vezmi si volno. Aneb sick days. In: epravo.cz, ISSN 1213-189X [online] 22.2.2018.

Dostupné z: < <https://www.epravo.cz/top/clanky/je-ti-nevolno-vezmi-si-volno-aneb-sick-days-107145.html> >

RYBOVÁ, R., článek Rodičovský příspěvek: Navýšení na 300 000 korun, ale jen na nově narozené děti. In: e15.cz, ISSN 1803-4543 [online] 20.3.2019.

Dostupné z: < <https://www.e15.cz/finexpert/vydelavame/rodicovsky-prispevek-navyseni-na-300-000-korun-ale-jen-pro-nove-narozene-deti-1357284> >

ŠULOVÁ, K., článek Rodičovský příspěvek se zvýší, ale až od roku 2020.

In: ct24.ceskatelevize.cz [online] 4.11.2018. Dostupné z: < <https://ct24.ceskatelevize.cz/ekonomika/2642339-rodicovsky-prispevek-se-zvysi-na-300-tisic-najednou-ale-az-od-roku-2020> >

Hmotné zabezpečení rodin s dětmi

Abstrakt

Tato práce se zabývá tematikou materiálního zabezpečení rodin s dětmi od historie až do soudobé podoby systému, cílem práce je podat ucelený náhled na tuto velmi obsáhlou problematiku ve svých širších souvislostech, upozornit na případné problémy týkající se stávající situace a uvést dílčí návrhy de lege ferenda, které by mohly pomoci ke zlepšení situace do budoucna.

Prvky solidarity lze nalézt již neolitu, ve Starověkém Řecku a Římě, ve středověku lze již hovořit o vzájemnosti, v moderních dějinách sociálního zabezpečení v Českých zemích od roku 1848 byl zformován systém sociálního zabezpečení, jak jej známe dnes. Mezinárodní právo začalo pronikat do vnitrostátních právních úprav od poloviny 20. století se zájmem o zvýšení úrovně sociálních práv. V evropském právu jsou sociální práva zakotvena v primárním i sekundárním právu. V sekundárním právu není v oblasti sociálního zabezpečení vyžadována unifikovaná legislativa, je využita tzv. metoda konvergence. Diplomová práce se zabývá dávkami poskytovanými v případě nemoci, těhotenství a mateřství, rodičovství, závislosti dítěte, nedostatečného příjmu a smrti. Nemocenské pojištění tvoří spolu se zdravotním a důchodovým pojištěním sociální pojištění. Dávky plynoucí z nemocenského pojištění jsou postaveny na principu pojistném, jedná se o nemocenské, ošetřovné, peněžitou pomoc v mateřství, vyrovnávací příspěvek v těhotenství a mateřství, otcovskou a dlouhodobé ošetřovné. Dávky poskytované ze systému státní sociální podpory jsou koncipovány na principu nepojistném, a vzhledem k jejich zaměření především na rodiny s nezaopatřenými dětmi je jejich podstatou solidarita jak mezi bezdětnými rodinami a rodinami s dětmi, tak i mezi rodinami vysoko a nízkopříjmovými. Dávky poskytované ze systému státní sociální podpory lze rozdělit na dávky nezávislé na výši rodinného příjmu (tzn. netestované), jedná se o rodičovský příspěvek a pohřebné, a dávky na výši rodinného příjmu závislé, (tzn. testované), jedná se o přídavek na dítě, příspěvek na bydlení a porodné.

Klíčová slova

sociální zabezpečení, dávky z nemocenského pojištění, dávky státní sociální podpory

Material welfare of families with children

Abstract

This thesis deals with material welfare of families with children from its history to the present. This subject matter is highly discussed topic nowadays. Thesis focuses on comprehensive presentation of this issue, points on some problems in practice and proposes recommended alternations „de lege ferenda“.

Solidarity was noticed in Neolithic age, in antient Greece and Rome already. In the Middle Ages we can mention mutuality. Security system as we know has been formed in the modern history since 1848. International law was reflected in internal legislation during the half of 20th century due to effort of raising social rights level. Social rights are embedded in either primary and secondary law in European law. Social security law unification is not required in European secondary law and method of convergence is applied. Thesis focuses on benefits provided in case of social events, pregnancy and maternity, parenthood, dependent child, insufficient income, sickness and death. Social insurance consists of sickness insurance, health and pension insurance. Benefits provided by sickness insurance are based on insurance principle, concerning sickness benefit, attendance allowance, maternity benefit, compensatory benefit in pregnancy and maternity, paternity benefit (father post-natal-paternity allowance), long-term attendance allowance are only paid to insured persons. Benefits provided by The state social support are focused on families with dependent children and based on non-insurance principle. The basic is regulated solidarity between families with children and without children as well as between high-income and low-income families. Benefits granted from state social support are divided into two groups. First group represent non-tested benefits, independent on the income of the recipient, i.e. parental allowance and funeral grant. Second group represent income-tested benefits, dependent on the income of the recipient, i.e children allowance, housing allowance and birth grant.

Keywords

social security, sickness insurance benefits, state social support benefits